

Lodewyckx, Augustin
Katanga en Zuid-Afrika

Uitgave van het WILLEMS-FONDS Nr 151.

KATANGA

EN

ZUID-AFRIKA

VIER LEZINGEN

DOOR

DR A. LODEWYCKX

met verschillende platen

GENT
UITGEVERS- EN BOEKDRUKKERSHUIS
AD. HOSTE
Galgenbergstraat, 21-23

—

KATANGA EN ZUID-AFRIKA

Uitgave van het WILLEMS-FONDS Nr 151.

KATANGA

EN

ZUID-AFRIKA

VIER LEZINGEN

DOOR

Dr A. LODEWYCKX

met verschillende platen

GENT
Uitgevers- en Boekdrukkershuis
AD. HOSTE
Galgenbergstraat, 21-23

LIBRARY
SEP 13 1973
UNIVERSITY OF TORONTO

I

Katanga, een land voor blanken [1].

Toen ik een jaar geleden te Antwerpen aan wal stapte, na eene afwezigheid van 8 jaar, waarvan vijf in Afrika doorgebracht, vond ik veel veranderd in het vaderland. En met blijdschap zag ik, dat in meer dan een opzicht de veranderingen ook verbeteringen waren.

Dat er op stoffelijk gebied vooruitgang is, zal niemand betwisten. Ook over zekere verschijnselen op maatschappelijk, verstandelijk en zedelijk gebied zullen velen van ons zich verheugen.

Daar ik jaren lang in eene Afrikaansche kolonie heb gewoond, zal het u niet verwonderen dat de nieuwe koloniale politiek van België vooral mijne aandacht trok. Op geen ander gebied is er zooveel nieuws aan te stippen :

1° Eene uitgestrekte kolonie is als Belgisch grondgebied geannexeerd.

2° De grondlegger van onze koloniale macht, koning Leopold, is heengegaan.

3° Een jonge, veelbelovende Koning heeft als zijn opvolger den troon bestegen. Als kroonprins heeft hij

---

(1) Lezing gehouden op eene openbare vergadering van het *Vlaamsch Handelsverbond*, op het stadhuis van Antwerpen, den 19 Februari 1911, en in min of meer gewijzigden vorm op vele andere plaatsen door geheel het Vlaamsche land.

onze kolonie van het eene einde tot het andere doorkruist, en bij zijne troonsbeklimming heeft hij plechtig aan de beschaafde wereld verklaard,dat België de taak, die het als koloniale mogendheid op zich heeft genomen, zelfstandig, op waardige en menschlievende wijze zal weten te volbrengen.

Over Belgische belangen in Afrika zou ik u vandaag willen spreken. Deze belangen zijn echter zoo veelzijdig en het gebied dat daarbij in aanmerking komt is zoo uitgebreid, dat ik mij vooral wil bepalen tot het gewest in Afrika dat op dit oogenblik het meest onze aandacht verdient : Katanga.

Het distrikt Katanga, de zuid-oostelijke hoek van Kongo, grenst o. a. aan Rhodesië, de Engelsche kolonie ten noorden van Transvaal. Katanga is meer dan vijftien maal zoo groot als België, dus bijna zoo groot als Frankrijk of Duitschland. Maar er is een groot verschil tusschen de groote noordelijke helft, Beneden-Katanga, en het zuidelijk gedeelte. Dit laatste, Boven-Katanga alleen, is nog zes of zeven keeren zoo groot als België, en daarover zou ik inzonderheid willen spreken

Zooals bekend, is het grootste gedeelte van het Kongo-bekken bedekt met eindelooze bosschen. Boomen zoo hoog als kerktorens staan er dicht bij elkander. Daartusschen vindt men groote varens. allerlei slingerplanten en andere gewassen, zoodat de stralen van de zon nooit door dien plantengroei kunnen doordringen. Daar wordt met zooveel moeite en arbeid de caoutchouc door Negers verzameld.

Een geheel ander uitzicht heeft Zuid-Afrika, Kaapkolonie, Vrijstaat, Transvaal, enz. Bijna gansch het land is daar eene onmetelijke, kale vlakte, waarboven zich hier en daar nog kalere heuvels (kopjes) en bergen verheffen. Uren, zelfs dagen lang kan men er rijden of sporen zonder een enkelen boom te zien, die dien naam verdient.

Katanga en Rhodesië liggen tusschen de dorre vlakten en woestijnen van Zuid-Afrika en het groote aquatoriale woud van het Kongo-bekken ; zij vormen den overgang tusschen deze twee zoo hemelsbreed verschillende streken.

Boven-Katanga heeft niet een zoo weelderigen plantengroei ale de Evenaarstreek, maar het is ook niet zoo kaal als Zuid-Afrika. Bosschen met hoogstammige boomen wisselen af met kreupelhout en met uitgestrekte grasvlakten, waar het gras soms 3 of 4 meters hoog groeit. Zoo vlak als in Vlaanderen of in de provincie Antwerpen is het er niet. De golvingen van het terrein herinneren veeleer aan Hoog-België, vooral aan de provinciën Luik en Luxemburg.

Water is er genoeg. Men vindt er honderden rivieren, beekjes en bronnen ; maar ook reeds machtige stroomen, grooter en breeder dan de Schelde en de Maas : de Lualaba, de Luapula, enz.

In deze rivieren vindt men gansch het jaar water. Als men van Afrika spreekt, is het de moeite waard dit er bij te zeggen ; want in het grootste gedeelte van Zuid-Afrika zijn de rivieren bijna altijd droog. Vergeet niet, dat het in vele streken van dat land soms in 2 of 3 jaar niet regent.

Eens heb ik eenige dagen verbleven bij een schapenboer(1). Gij zult u kunnen voorstellen hoeveel grond hij voor zijne kudden noodig had, als ik u zeg dat zijne boerderij ongeveer 15 tot 20 km. diameter had. Dat is ruim zoo ver als van Antwerpen tot Lier. En dit was niet eens een van de slechtste districten. Men had het huis gebouwd bij eene fontein, waarin men iederen morgen een beetje water vond. Daarom heet dit huis en de hoeve « Allemorgenfontein ».

Het zoeken en vinden van water is van zooveel

(1) Ik zal altijd de aangenaamste herinnering bewaren van de bijzonder gulle gastvrijheid aldaar genoten.

gewicht in Zuid-Afrika, dat dit een ambacht geworden is. Er zijn daar menschen die op eene wonderbare manier kunnen ontdekken waar er eene waterader in in den grond is. Zij gebruiken daarvoor eene roede van een bepaalde soort hout en gaan daarmede over de vlakte. En deze roede wijst hen, trekt hen als het ware naar de plaatsen waar water diep onder den grond vloeit. Daar wordt dan geboord. Het boren van een put kost dikwijls duizenden. Men kan er subsidie voor krijgen van de regeering. Ik heb mij laten vertellen dat het beheer van de spoorwegen in de Kaapkolonie dergelijke waterzoekers met een vast tractement in dienst had, om plaatsen op te zoeken langs de lijnen waar water te vinden is.

Ik vertel u dit alles alleen om er u op te wijzen hoe gelukkig het is dat we goed water hebben in de rivieren van Katanga. En niet alleen water, maar ook lekkere visch vindt men in die rivieren en in de meren zooveel men wil. Deze visch belooft eene rijke bron van inkomsten te worden, bepaaldelijk in de meren Tanganika en Moëro.

Dan zijn er op vele plaatsen watervallen. En het geluk wil, dat men juist de grootste en machtigste van deze watervallen vindt vlak bij de groote mijnen en toekomstige nijverheidscentra. Deze watervallen zullen in overvloed beweegkracht en electriciteit kunnen leveren en zoo zal men veel geld kunnen sparen.

Het land is vol wild. Geen hazen, zooals hier in België, maar groot edel wild, zooals buffels, antilopen, elanden, wilde bokken, enz., die zeer smakelijk vleesch in overvloed opleveren. Men vindt er ook leeuwen, olifanten, zebra's, luipaarden, hippopotamussen, krokodillen, slangen, allerlei vogels en vele andere wilde dieren.

Wat den landbouw betreft, men vindt er uitgestrekte grasvelden die als weigronden kunnen dienen, en grond die geschikt is voor bijna al de landbouwproduc-

De mijn « De Kongoster » in Mei 1910.

ten van België. Maïs groeit er in overvloed. De zuidvruchten, zooals bananen, citroenen, vijgen, ananassen, goava's, papaya's, enz., groeien er gemakkelijk. De inboorlingen planten sedert eenige jaren aardappelen, die uitstekend gedijen. We zullen maar niet spreken van een aantal zeer nuttige vruchten en groenten, die in Europa of in België onbekend zijn.

Eenige hoeven zijn reeds aangelegd door maatschappijen als de « *Union Minière* » en de « *Compagnie Foncière Agricole et Pastorale du Congo* », en ook door eenige particulieren, Belgen zoowel als vreemdelingen.

De voornaamste en rijkste hulpbronnen voor de naaste toekomst zijn de mijnen.

Men vindt er vooral kopermijnen, die onberekenbare hoeveelheden kopererts bevatten.

Dr. Emil Zimmermann, die gedurende het afgeloopen jaar met eene zending van de Duitsche regeering door Afrika reisde [1], zegt het volgende van de kopermijn de Kongoster (bij Elisabethstad) : « Van nu af (Juli 1910) heeft men kopererts ontdekt voor eene waarde van 30 tot 40 millioen fr. ». En dit is maar eene kleinigheid, want verder spreekt Dr. Zimmermann over de kopermijn van Kambove en daar heet het : « De Kongoster is heel rijk, maar volgens deskundigen is deze mijn, vergeleken bij Kambove, als een eenvoudige sprankel naast een groot vuur ». Kambove kan beschouwd worden als de rijkste kopermijn van de geheele wereld. De aanwezigheid van verscheidene miljoenen tonnen koper is reeds buiten allen twijfel gesteld. Er is eene bergketen, uren lang, die geheel uit kopererts bestaat. Het kopergehalte is buitengewoon hoog, dikwijls 15 °/o, terwijl het gehalte in de Vereenigde Staten gemiddeld slechts 5 °/o is, en in de Rio Tinto 3 °/o.

---

(1) Zie *Bulletin de la Société Belge d'Etudes coloniales*, Sept.-Oct. 1910, blz. 596-599.

Het ijzer en de kalk, noodig voor de behandeling van het kopererts, worden op kleinen afstand gevonden.

Verder vindt men veel tin, dat kostbaarder is dan koper, en ook goud. Waarschijnlijk zal men nog andere delfstoffen vinden, zooals kolen, diamanten, enz. (1)

En nu een woord over de bevolking.

Volgens de laatste en meest betrouwbare gegevens, die ik heb kunnen krijgen, zouden er ongeveer 225,000 inboorlingen zijn in geheel Katanga, en in Boven-Katanga alleen niet meer dan 75,000.

Dus in een land zes of zevenmaal zoo groot als België, niet meer inwoners dan in eene stad als Mechelen of Leuven. Met andere woorden : dit land is zoo goed als geheel onbewoond !

Of het klimaat er misschien zeer ongezond is? In het geheel niet. Juist omgekeerd. Daar dit van zoo bijzonder veel gewicht is voor de toekomst van het land, moet ik hierover wat uitvoeriger zijn.

Katanga ligt aan den anderen kant van den evenaar. De seizoenen zijn er dus omgekeerd : als het hier zomer is, is het daar winter Maar de winter is daar de droge tijd. Dan regent het er bijna nooit, zes maanden lang : dat is de aangenaamste tijd ; men heeft dan voortdurend aangenaam, frisch, helder weer. In den zomer heeft men heel veel onweer, heftige stormen draaiwinden, en veel donder en bliksem. Die daar bang voor is moet dus niet naar ginder trekken In den zomer regent het er ook veel, en deze overvloedige regens matigen dan de warmte.

Ziehier de gewichtigste uitkomsten van de weerkundige waarnemingen gedaan gedurende 1910 aan de Kongoster bij Elizabethstad :

Van het begin van het jaar tot 8 April regende het

---

(1) Het nieuws van de ontdekking van rijke diamantmijnen in de nabijheid van het meer Moëro, is thans (Mei 1911) publiek geworden. Zie *le Mouvement Géographique* van 21 Mei 1911.

bijna iederen dag ; daarna hield de regen op. Alleen op 18, 20 en 21 vielen nog onbeduidende hoeveelheden water, samen slechts drie millimeters. Het droge seizoen begon dus op 9 April en duurde zonder ophouden tot half-October. Vanaf het einde dezer maand regende het bijna iederen dag. In Januari bereikte het maximum van 522 mm. per maand.

Op de middaguren, van 12 tot 3 of 4 uur, is het zeer warm, 's morgens en 's avonds, vooral 's nachts koel ; vandaar de noodzakelijkheid om de zomerkleeren tegen den avond voor winterkleeren te verwisselen. Nieuwaangekomen kolonisten zullen goed doen dezen gezondheidsmaatregel niet uit het oog te verliezen.

De hoogste temperatuur van geheel het jaar werd waargenomen op 6 Februari en bedroeg 31°7 ; de laagste temperatuur bedroeg 2°1 op 4 en op 21 Juli.

De grootste warmtegraad te Elizabethstad waargenomen is dus weinig hooger dan de hoogste temperaturen die in België worden waargenomen.

Wat bij het klimaat van Boven-Katanga den doorslag geeft is het volgende. Dit land is eene hoogvlakte van 1000 tot 1500 meters boven den zeespiegel. Denk eens even na wat dit beteekent. Het hoogste punt van Belgie, de Baraque Michel, bevindt zich 674 m. boven de zee. Zooals men weet is het op de bergen altijd koeler dan in de vlakte ; en hoe hooger hoe kouder. Als we hier in België eene bergvlakte hadden, zoo hoog als Boven-Katanga, zou het klimaat op die hoogvlakte veel gelijken op dat van Lapland en de Noordkaap.

De gunstige gevolgen van de hoogte boven den zeespiegel heeft men in alle tropische landen waar bergen zijn, waargenomen. Ik zal U nog maar een voorbeeld opgeven :

In de Engelsche kolonie Jamaica stierven er gemiddeld 130 per duizend van de soldaten per jaar, zoolang het garnizoen in de vlakte gestationneerd was. Men

heeft het echter naar de bergen verplaatst, toen viel de sterfte dadelijk van 130 tot 35 per duizend en later zelfs tot 6.5 per duizend.

Eindelijk is in Katanga het verschil tusschen de hoogste en de laagste temperatuur van den dag veel grooter dan in de eigenlijke tropische streken, en dit heeft een bijzonder gunstigen invloed op de gezondheid van den mensch.

Overigens de vakmannen die grondige studies gemaakt hebben over de bewoonbaarheid der aarde tusschen de keerkringen voor menschen van het blanke ras, zijn het er over eens dat streken die meer dan 1000 meters boven den zeespiegel liggen, geschikt zijn als woonplaats voor Europeanen, die er gezond blijven en zich kunnen voortplanten [1].

Alles wat ik u over het klimaat van Katanga zeide, hebben de geleerden onder cijfers gebracht, en met enkele eenvoudige berekeningen hebben zij uitgemaakt dat dit klimaat niet zuiver tropisch, maar een betrekkelijk zacht gematigd klimaat is. Met die cijfers wil ik u niet lastig vallen. Hoor liever wat de dokters zeggen, die in het land verbleven hebben :

Dr. Briart zegt het volgende : « Katanga is gezegend met een bijzonder gezond klimaat, dat in zekere opzichten veel gelijkt op een gematigd klimaat. Men heeft er niet de drukkende hitten van de evenaarstreken. De koude en de koelte van den morgen zijn als eene voorbereiding van de vermoeienissen van den dag. »

Dr. Amerlinck, zeker uitstapje beschrijvende, laat zich uit als volgt : « Men zou denken dat men in België

---

(1) In 1908 waren aan de mijnen in Boven Katanga 83 blanken werkzaam. Er werden bij hen slechts dertien gevallen van malaria vastgesteld, waarvan geen enkel een gevaarlijk karakter had ; verder twee gevallen van koorts, en één geval van dysenterie, alle deze gevallen werden gevolgd door genezing. Op 1837 zwarten had men slechts 26 sterfgevallen (zie S. Rosenthal, *Le Développement économique du Katanga*, 2e ed. p. 51).

was, in den winter. In onze groote mantels gewikkeld, eene versterkende frissche lucht inademende, in den wind die onze handen en aangezichten blauw deed worden van de koude, gingen wij snel vooruit ; wij hebben allen hetzelfde opgemerkt : wij dachten verplaatst te zijn naar België in de maand Februari ; de gelijkenis was volkomen. Hoe heerlijk was het zoo te leven, hoe voelden we ons herboren worden, niettegenstaande vermoeienissen en ontberingen ! »

Is het te verwonderen dat de negers het er te koud vinden ? Op de hoogvlakte van Kundelungu, zoo groot als 3 of 4 Belgische provinciën, woont letterlijk geen enkele inboorling. Deze streek, 1500 tot 1700 m. boven de zee gelegen, schijnt geheel te bestaan uit gronden die wellicht geschikt zouden zijn om in weilanden te worden herschapen.

En nu nog een woord over de verschrikkelijke slaapziekte. In Boven Katanga komt deze ziekte niet voor. Wel in Beneden-Katanga. Uit een wetenschappelijk onderzoek [1], ingesteld in 1906, is gebleken, dat het insect dat deze ziekte overbrengt van den eenen mensch naar den anderen (*glossina palpalis*), alleen gevonden wordt ten Noorden van eene lijn, die overeenkomt met de noordelijke grens van de hoogvlakten van Boven-Katanga. Dit is blijkbaar eene natuurlijke grens, en ze heeft zich sedert 1907 niet verplaatst. Voor de verspreiding van deze ziekte in Boven-Katanga is dus, voor zoover we kunnen nagaan, niet te vreezen.

Overigens schijnt de slaapziekte den laatsten tijd aan 't afnemen. Laat ons hopen dat we binnen eenige jaren er geheel van zullen verlost zijn.

Wel vindt men in de meeste streken van Boven-Katanga een ander zeer hinderlijk insect (*glossina*

---

(1) Zie hierover de studie *Le Katanga*, uitgegeven door de *Groupe d'Etudes coloniales* van het *Institut de Sociologie* (Instituts Solvay 1910) p. 18.

morsitans), dat eene ongeneesbare ziekte (*nagana*, aan het vee veroorzaakt. Overal waar men dit beestje vindt, wordt het groot vee vooral (koeien, paarden, ezels, enz.) ziek en sterft. Geiten hebben er minder van te lijden.

Toch zijn er in Boven-Katanga nog groote landstreken waar het vee gezond blijft, omdat er geene glossina morsitans gevonden wordt. Zoo b. v. geheel het Westen van de Lualaba, eene streek grooter dan België, waar door den Staat de landbouwstatie Kayoyo is ingericht.

Bovendien weten we bij ondervinding dat deze vlieg onder zekere voorwaarden kan verdwijnen uit streken waar zij overvloedig voorkwam. Zoo schijnt men dit resultaat verkregen te hebben in sommige streken van Rhodesië door de uitroeiïng van het wild. Elders bleek het voldoende dat de blanke zich in het land vestigde en het land ontgonnen werd. Te Elizabethstad zelf kwamen eenige maanden geleden een aantal ossen als slachtvee aan, maar konden om de een of andere reden niet dadelijk gedood worden. Men spande ze daarom voor een wagen en sedert dienen zij tot het vervoer van allerlei waren, en zijn ook gezond gebleven. Want binnen de stad is de gehate tse-tse-vlieg verdwenen, naar het schijnt, en dit niettegenstaande nog slechts een klein gedeelte der stad werkelijk bewoond is.

We mogen dus hopen dat eenmaal het land geheel van dit schadelijke insect verlost zal worden. Aan menschen doet het geen kwaad.

Het gevolg van dit alles ligt voor de hand : Boven-Katanga is zonder eenigen twijfel geschikt als woonplaats voor Europeanen. De blanke man uit België zal daar niet minder goed gedijen en zich voortplanten als in het naburige Zuid-Afrika, Transvaal, Vrijstaat, Rhodesië, enz.

Twee dingen zijn dus gansch zeker :

1° Dat Boven-Katanga een gezond land is, met een aangenaam klimaat, geschikt voor Europeanen;

2° Dat dit land ook rijk is aan natuurlijke hulpbronnen. Anders gezegd: dat er veel geld te verdienen is, machtig veel geld.

De hoofdvraag voor ons is thans: wie zal in dat land, waar bijna nog niemand woont, en waar plaats is voor millioenen menschen, wie zal daar wonen? En wie zal dien grooten rijkdom vergaren, en door arbeid zich toeëigenen?

Zullen het Belgen zijn, die in deze Belgische kolonie zullen wonen, of vreemdelingen?

Er is daar een grootsch werk tot stand te brengen: een uitgestrekt, rijk, schoon land moet voor de beschaving worden geopend. Dit werk moet en zal in de allereerste jaren gedaan worden. Als wij het niet doen, dan zullen anderen het voor ons doen. Maar dan zullen deze anderen ook de vruchten van hun arbeid plukken.

Velen, die wel geschikt zijn voor dit werk, zullen terugschrikken voor de lange, onbekende reis. Laat mij u daarom even vertellen hoe gemakkelijk men die reis kan doen.

Men kan Katanga bereiken langs drie kanten:

1° van Antwerpen naar Boma en dan geheel Kongo door reizend: dit duurt tegenwoordig 10 weken;

2° langs het kanaal van Suez, de Roode Zee en de Oostkust van Afrika over Beira;

3° langs Kaapstad.

Deze laatste weg is tot nog toe de gemakkelijkste en de vlugste, daarom zal ik hem met enkele bijzonderheden beschrijven.

Ik veronderstel dat eenigen van u op dit oogenblik het besluit nemen om met de eerste gelegenheid van hier scheep te gaan naar Katanga. De allersnelste verbinding is die met de Engelsche postbooten uit Southampton (*Union Castle Line*). Iederen Zaterdag

vertrekt eene boot uit Southampton. Als ge Vrijdag 24 Februari, van hier naar Londen vertrekt, en Zaterdag van Londen naar Southampton, en dan daar voor goed inscheept, komt ge op Dinsdag 14 Maart te Kaapstad aan, en vandaar met den trein in eene week te Elizabethstad in Katanga op 21 Maart, dat is juist 25 dagen na uw vertrek uit Antwerpen.

Maar als ge niet zoo'n groote haast hebt, gaat ge gemakshalve te Antwerpen zelf aan boord van een van de Duitsche booten (*Deutsche Ost-Afrika Linie*). Zoo hebt ge nog eene volle week om pak en zak klaar te maken en van familie en vrienden afscheid te nemen. Maandag 27 Februari, scheept ge hier in aan boord van de *Bürgemeister*. Den volgenden dag doet ge Southampton aan, op 6 Maart Las Palmas en Teneriffe, waar het reeds volop lente is. Op 20 Maart ligt ge een paar uur voor anker voor Swakapmund, en den 21 te Lüderitzbucht. In deze twee havenplaatsen van Duitsch-Zuid-West-Afrika krijgt ge uwe eerste indrukken van het Afrikaansche vasteland : zand, kale dorre zandheuvels en zandwoestijnen. 't Kan niet treuriger.

Maar op 23 Maart komt ge te Kaapstad : ik wensch u toe dat het nog voor zonsopgang is, zooals mij dit gebeurde. Dan zult ge waarschijnlijk het schouwspel, dat ge voór u hebt, ook nooit vergeten. In de verte komt de gouden zonneschijf boven de Drakensteinbergtoppen juist te voorschijn. Dichter bij verheft zich de statige Tafelberg, aan wiens voet de schoone Kaapstad zeer schilderachtig gelegen is. Ge hebt eenige dagen tijd om de stad en omstreken op uw gemak te bezoeken, vermits de eerstvolgende sneltrein naar het Noorden, die rechtstreeks tot Katanga aansluiting geeft, eerst vijf dagen nadien vertrekt. Ge bezoekt dus het historische buitenverblijf Groote Schuur, het Kaapsche schiereiland, Kaappunt en de eigenlijke Kaap de Goede Hoop, ook de beroemde wijnplaats (hoeve) Constantia.

Dan op Dinsdag 28, gaat ge op den sneltrein zitten, die u in 7 dagen naar Elisabethstad brengt.

Op den trein vindt ge eetwagens, slaapgelegenheid, enz. Ook ontbreekt de gezellige omgang met medereizigers evenmin als op de boot.

Gij spoort door het land der Boeren, door de Karroo, over de Oranje-Rivier, vele historische slagvelden voorbij, Belmont, Modderrivier, enz. Ge ziet nog de bekende blokhuizen uit den laatsten oorlog, langs de lijn gebouwd om ze te beschermen tegen de aanvallen der Boeren. Op sommige plaatsen zijn monumenten opgericht ter eere van gesneuvelden.

Te Kimberley blijft ge 2 uur stil; als ge vlug zijt, kunt ge eene diamantmijn bezoeken. Dan komt ge Vrijburg en Mafeking voorbij en spoort door de eindelooze Kalahari. Op Vrijdag 31 zijt ge te Bulawayo, de hoofdstad van Rhodesië. Daar blijft gij stil van 9 uur 's morgens tot half twee. Ge kunt dus de stad op uw gemak bezoeken, wat ik u zeer aanbeveel, omdat gij u hier eene voorstelling zult kunnen maken van wat Elizabethstad in Katanga binnen enkele jaren worden moet. Tot 1893 had hier de koning der Matabele, Lobenguela, zijn hoofdkwartier. In de hovingen van den gouverneur wijst men u den boom, waaronder Lobenguela zetelde als hij recht sprak. Waarin die rechtspraak meestal bestond kan men gissen, als men weet dat Bulawayo zooveel wil zeggen als : de plaats waar men doodslaat. In 1897, vier jaar na de bezetting van 't land, komt de spoorweg tot Bulawayo en de plaats krijgt een gekozen gemeenteraad. Interessante bijzonderheid : de vreemdelingen kregen dadelijk stemrecht. Maar... de Engelschen zorgden er voor dat deze vreemdelingen nooit de meerderheid werden.

Den volgenden dag komt ge bij de onvergelijkelijk grootsche Victoria-watervallen voorbij, die ge uit den trein goed kunt waarnemen : het prachtigste natuurtooneel dat ik ooit gezien heb. Deze watervallen alleen

zijn, met hun omgeving, de moeite waard om de reis te ondernemen

Eindelijk komt ge weer over eene grens, en zijt opnieuw op Belgisch grondgebied : den 4 April, 36 dagen na uw vertrek uit Antwerpen, zijt ge te Elizabethstad, de hoofdstad van Katanga. De zeereis heeft 24 dagen, de landreis 7 dagen geduurd.

De onkosten verbonden aan deze reis, voor iemand die matig is in eten en drinken en andere uitgaven zijn: 1e klas, 2000 à 3000 fr. ; 2e, 1500 à 2000 fr. ; 3e 1000 fr. ongeveer.

Voor Belgische emigranten is de zaak echter veel eenvoudiger : zij kunnen van het ministerie van koloniën vergoeding krijgen voor hunne reis, ook voor vrouw en kinderen en al wat zij noodig hebben.

Een andere gewichtige vraag ; wie is er zeker werk te vinden in Katanga ? Het antwoord is eenvoudig : al wie flink en gezond is een ambacht kent, en niet bang is van te werken. Verscheidene mijnen worden geëxploiteerd ; spoorwegen worden aangelegd ; huizen, fabrieken, spoorwegstaties, hoeven, steden en dorpen worden gebouwd ; publieke gebouwen, kerken, een klooster worden opgericht. Er is bijna nog niets van dit alles, en het moet er komen, zoo spoedig mogelijk.

Te Elizabethstad, de voorloopige hoofdstad, zijn straten en lanen reeds uitgemeten sedert een paar maanden. De stad beslaat een vierhoek van 1600 m. lang en 1300 m. breed. De straten snijden elkander met rechte hoeken, en zijn 10 m. breed. Maar de huizen moeten aan iederen kant dan nog 5 m. achteruit worden gebouwd, zoodat de geheele breedte 20 m. zal zijn. Zoo is er plaats genoeg voor bloemperken voor de huizen en ook voor boomen die schaduw en koelte zullen geven in de warme zomerdagen. Verder is er eene breede laan, die in diagonaal gaat van de spoorwegstatie naar het koningsplein (*Place Royale*), in het midden der stad, waar, omheen publieke gebouwen als een

gerechtshof, de kerk enz. moeten worden opgericht. Dan is er nog een breede boulevard langs de rivier (de Lubumbashi). Van deze laan heeft men een prachtig uitzicht over een groot dal en verder tot aan de bergtoppen aan de grenzen van Rhodesië. Daar zal ook het paleis van den goeverneur worden gebouwd.

Hieruit kan men gemakkelijk afleiden dat de verschillende ambachten van het bouwvak vooreerst het meest gevraagd zullen worden. Metselaars en timmerlieden zijn zeker van werk den dag na hunne aankomst. Zij verdienen 30 fr. tot 37,50 per dag [1], waarvan zij gemakkelijk 15 tot 20 fr. kunnen overhouden. Dezer dagen hoorde ik van een metselaar die sedert 6 maanden ginder werkzaam is : hij heeft geregeld iedere maand 400 tot 500 fr. aan zijne vrouw in België gezonden ; een andere stuurt 200 tot 300 fr. per maand, enz.

Daarom vervoert de regeering tegenwoordig metselaars en timmerlieden naar ginder, ook al bezitten zij niets, als zij maar kunnen bewijzen dat zij hun ambacht kennen [2]. Van de andere ambachtslieden vraagt men dat zij een klein kapitaal bezitten, om daarvan ginder eenige weken te kunnen leven, terwijl zij werk zoeken ; of wel dat zij hier voor hun vertrek leeren metselen of timmeren.

Te Elizabethstad zijn bijna geene groenten te krijgen, behalve de dure en minder gezonde groenten, in blikken bussen ingevoerd. Daarom zou het goed zijn als er ook eenige groenteboeren naar ginder trokken;

---

(1) Men vergete niet dat deze inlichtingen dagteekenen van Januari-Februari 1911. Een paar maanden later, in Mei waren de loonen voor gewone ambachtslieden gedaald tot 22 à 30 fr. per dag, terwijl sommige meer bevoegde werklieden nog 35 fr. konden verdienen.

(2) Toch is het hoogst wenschelijk over een paar honderd frank te beschikken voor de noodige uitrusting. Het is ook zeer gewichtig ruim voorzien te zijn van gereedschap, daar een werkman zonder gereedschap vijf frank per dag minder verdient dan een arbeider die zijne werktuigen zelf bezit.

of wel nog beter ambachtslieden die ook wat verstand hebben van land- en hofbouw. Want in die nieuwe landen is het zeer gewenscht als men desnoods wat van alles kan doen. Het is ook goed als de vrouw op de hoogte is van tuinbouw en groententeelt ; dan kan zij dadelijk met haren man vertrekken en ginder, zooniet zelf in den tuin werken, dan ten minste het werk van eenige Negers besturen, wat wellicht nog een goeden stuiver zou opleveren.

Doch niet alleen voor hen die bekend zijn met een ambacht is er plaats. Vermits de menschen daar toch moeten eten en gekleed gaan, is er behoefte aan bakkers, slagers, kruideniers, kosthuishouders, kleermakers, schoenmakers, enz. In al deze beroepen is er zeker veel geld te verdienen voor hen die bij de hand zijn en zich aan de eigenaardige omstandigheden weten aan te passen.

Iemand schreef dezer dagen uit Elizabethstad : « We hooren hier aldoor, dat die of die zich gevestigd heeft als bakker, die of die als slager, of als hotelhouder. Maar geen Belgische namen. Waarom niet ? »

Een paar weken geleden las ik in een weekblad het volgende bericht :

« Volgens de « Chronique des travaux publics » heeft de Minister van Koloniën, in een onderhoud met den heer Delhaye, eere-voorzitter van den Nationalen Bond van bouwwerken en openbare werken van België, den wensch uitgedrukt, dat de Belgische ondernemers deel zouden nemen aan de openbare werken in Katanga. Het meestendeel der ondernemers in Katanga zijn thans Italianen, Portugeezen en Grieken, en men is er niet altijd over voldaan.

« De heer Delhaye heeft geantwoord dat hij dien wensch aan den Nationalen Bond zou overmaken, maar dat deze wellicht van oordeel zou zijn, om een zijner leden uit te zenden, ten einde zich aldaar van de voorwaarden der ondernemingen rekenschap te geven, en dat

het Staatsbestuur de kosten van dit onderzoek zou moeten bestrijden.

« Zonder zich te verbinden, heeft de minister laten verstaan dat hem dit voorstel niet onaannemelijk scheen ».

Met andere woorden : de Belgische aannnemers en architecten zullen onderzoeken welke kansen zij in Katanga wel zouden kunnen hebben. Met dit onderzoek zullen verscheidene maanden verloopen. De gunstige tijd om te bouwen, het droge seizoen, gaat beginnen en zal dit jaar wel verloopen voor de Belgische architecten met hun onderzoek zullen klaar zijn. Intusschen verdienen de vreemdelingen al het geld... zonder veel te onderzoeken.

Ik mag u niet verbergen, dat, als er in Katanga veel geld te verdienen is, zelfs voor de eenvoudige werklieden, het leven er ook zeer duur is, misschien wel 3 of 4 maal zoo duur als in België. Om u een denkbeeld te geven van de prijs van sommige waren (omstreeks nieuwjaar 1911) : meel, het kgr. 2.50 fr. ; boter 7 fr.; koffie 8 fr. ; rijst 2.50 fr. ; zout 1,50 fr. ; poedersuiker 3 fr. ; cacao en chocolade 8 fr. ; vloeibare melk (blik van 1 pond) 1.75 fr. ; kaas (doos van 330 gr.) 2.75 fr. ; spek, de doos 3.25 fr. ; haring 2.50 fr. ; Sunlight-zeep, 4 stukken, 2 fr. ; kaarsen, voor 8, 2 fr. ; vuurhoutjes, het pakje van 12 doozen 1 fr. ; petroleum de l. 2,85 fr. ; Semois-tabak, 100 gr., 1 fr., Kaapsche wijn, de flesch, 6 fr., ; bier : stout, de flesch, 5 fr. ; Pilsner van Johannesburg, 4 fr. ; Normal kousen, 2 a 3 fr. het paar ; leeren schoenen, 37,50 fr. ; linnen schoenen 9 fr. ; de kost in eene restauratie : 250 fr. per maand.

3 of 4 werklieden samen in een huishouden kunnen eten (4 maal per dag) voor 7 tot 8 fr. per dag ieder.

Zooals gij ziet, zijn de prijzen voor de eerste levensbehoeften meestal zeer hoog. Maar met de betere verkeerswegen en het ontstaan van lokale nijverheden zal dat gaandeweg verbeteren. Zoo zal men te Mwashia, volgens specialisten, zout genoeg voor geheel Katanga

kunnen produceeren tegen 0,05 fr. het kg. En waarom zou er daar geen goede Vlaamsche brouwer Vlaamsch bier voor onze Vlaamsche kolonisten gaan brouwen minder dan 4 of 5 fr. de flesch, zooals men nu voor vreemd bier betaalt ?

Ik zei dat er te Elizabethstad een hotel-restaurant is waar men voor 250 fr. voor middag en avondeten in den kost kan gaan. Het zou mij verwonderen als de eigenaar niet de eene of de andere vreemdeling was uit Johannesburg, Bulawayo of ergens anders in Zuid-Afrika, die natuurlijk zijn hotel geheel op Engelschen voet heeft ingericht, met eene Engelsche keuken. De eerste Belgische hotelhouder die daarheen gaat, en verstand heeft van zijn vak, kan natuurlijk op de klandizie van zijne Belgische landgenooten rekenen.

En om nu nog eens op de duurte van het leven terug te komen ; de Vlamingen zijn de wereld door bekend voor hunne werkzaamheid en spaarzaamheid. Iemand die het verstandig weet aan boord te leggen zal al gauw uit de verschillende eetwaren *die* weten uit te kiezen waarmede hij het goedkoopst en toch goed kan leven.

Ik geloof dat juist deze geest van overleg en zuinigheid, gepaard aan hun werkzaamheid en volharding, de Vlamingen bijzonder geschikt zal maken voor de kolonisatie. Hierin overtreffen zij de Engelschen, die zoo dikwijls als model-kolonisten worden geprezen. Wij hebben tot nog toe nooit de kans gehad om te toonen wat wij op dit gebied kunnen tot stand brengen, daar wij nog nooit een eigen kolonie hebben bezeten. Nu we die wel hebben, moeten we aan de wereld toonen wat wij er kunnen van maken.

Een van de zwakke punten in de blanke bevolking van Zuid-Afrika, Boeren zoowel als Engelsch sprekenden, is dat zij bang is voor handenarbeid. Ik heb dit dikwijls zelf kunnen waarnemen ; ieder die in dit land geweest is weet het, en de leiders, Botha, Malan, Merrinan en anderen zijn de eersten om hun volk juist op

dit zwak te wijzen en het te keer te gaan. De blanken zijn daar bang om tot den rang van Kaffers af te dalen, als ze met hun handen moeten werken. Waar hun zwakheid ligt, laat daar onze sterkte wezen, en laat ons Vlamingen het nooit vergeten : alle eerlijke arbeid adelt, ook handenarbeid.

Het invoeren van vreemde, gekleurde arbeiders in Britsch Zuid-Afrika is een van de donkerste bladzijden in de economische geschiedenis van dat land. Laat de ondervinding, daar opgedaan, ons tot leering verstrekken en laat ons deze treurige fout vermijden in onze kolonie.

En om tot Katanga terug te keeren : laat ons bedenken dat, als het leven maar drie- of viermaal zooveel kost als hier, de loonen er vier- tot zesmaal zoo hoog zijn. Op die manier is het niet moeilijk om gauw een goeden stuiver over te houden.

Welke prachtige gelegenheid voor onze brave Vlaamsche huismoeders ! Terwijl zij hier in België met wonderen van werkzaamheid en spaarzaamheid juist de twee eindjes weten aaneen te knoopen, zouden zij ginder met dezelfde zuinigheid, zonder moeite, 2 of 3000 fr. per jaar kunnen overhouden.

Gaarne zou ik u uitvoerig spreken over den landbouw en over den handel. Gebrek aan tijd en bevoegdheid laat mij zulks niet toe.

Van een nationaal standpunt is de landbouw nochtans van het allerhoogst gewicht. Als het na eenige jaren zal blijken dat onze boeren in Katanga gedijen, dan zal dit land voor België en de Belgen kunnen behouden worden. In het tegenovergestelde geval zou de bezetting en kolonisatie altijd oppervlakkig en onvolledig blijven. Mommsen zegt het zoo mooi in zijn Romeinsche geschiedenis (Deel I, kap. 13):

« Vele andere volkeren zijn overwinnaars en veroveraars geweest, geen ander volk heeft gelijk het Romeinsche zich den grond weten toe te eigenen door

hem te drenken met zijn zweet na de overwinning, en een tweedemaal met de ploegschaar te veroveren, wat eerst met het zwaard was gewonnen. De oorlog kan terugnemen wat hij geeft : De ploeg geeft nooit de aarde terug die hij bevrucht heeft ».

Maar waarom teruggaan tot de Romeinen ?

Wat zien wij naast onze eigen kolonie in Zuid-Afrika ?

Is ook niet daar de ploeg machtiger dan het zwaard gebleken ? En blijft de oude landbouwende bevolking die den grond heeft in bezit genomen, niet de eigenlijke meesteres in het land, zelfs na meer dan honderdjarige vreemde overheersching, en na een bloedigen oorlog, die schijnbaar zoo geheel tegen haar is uitgevallen ?

En nu de handel.

Ik weet dat het Vlaamsch Handelsverbond sedert lang pogingen doet om onze handelsbetrekkingen met Zuid-Afrika uit te breiden. De grootste moeilijkheid hierbij schijnt te zijn om rechtstreeks met de afnemers in Afrika in betrekking te komen. Een gedeelte van de winst moest worden afgestaan aan tusschenpersonen te Londen, die onze fabrieksmerken verwijderen en hun eigene Engelsche etiketten op onze produkten plakken.

Nu we naast Britsch Zuid-Afrika een Belgisch Zuid-Afrika in Katanga bezitten, zou het anders moeten worden.

De handel van Belgisch Kongo is gelukkig nog voor het grootste gedeelte in Belgische handen. De invoer in Kongo bedroeg in 1909 28.500.000 fr. en daarvan waren bijna 18 millioen uit België ingevoerd. De uitvoer bedroeg 78 millioen, waarvan 62 millioen naar België.

Laat onze handelslui er nu maar voor zorgen dat zij de markt in Katanga tijdig in bezit nemen. Dit moet een prachtig afzetgebied worden, wel waard dat men er zich in 't begin eenige opofferingen voor getrooste. Terzelfdertijd zal het dan wellicht voordeeliger en

De spoorwegstatie te Elizabethstad.

De mijn « De Kongoster » in Mei 1911

gemakkelijker worden ook de Zuidafrikaanschemarkt gedeeltelijk te veroveren.

Maar onze kooplui mogen niet nalaten zelf ter plaatse hun belangen te gaan behartigen, of dit door eigen vertegenwoordigers te laten doen. Met veel genoegen vernam ik wat er te Antwerpen juist in den laatsten tijd in die richting werd gedaan, ook van zuiver Vlaamsche zijde.

Het doet mij zoo vreemd aan wanneer ik dingen lees als de volgende : Dr. Zimmermann (zie boven) schrijft uit Elizabethstad, Juli 1910 : « De twee grootste handelshuizen zijn hier Ullmann en C° en Hellwig en C°. » Ullmann is een Duitscher uit Neurenberg, Hellwig is een Duitscher uit Berlijn. Waarom....?

Volgens de laatste berichten zijn er nu te Elizabethstad en in de naaste omgeving reeds meer dan 500 blanken. (1) We vergissen ons zeker niet als we aannemen dat de kleinste helft daarvan Belgen zijn. Maar nog is het niet te laat !

Volgens de officieele statistieken bedroeg het getal der in België geboren personen, die in de jaren 1904 tot en met 1908 naar landen buiten Europa uitgeweken zijn, bijna 15000 (14774). Ik heb met de officieele cijfers die voor iedere provincie worden opgegeven uitgerekend, dat daarvan ruim 9000 Vlamingen waren en ruim 5000 Walen. Dus in ronde cijfers bijna 2000 Vlamingen per jaar en ruim 1000 Walen per jaar : tweemaal zooveel Vlamingen als Walen.

Deze duizenden emigranten zijn met weinige uitzonderingen vertrokken naar Amerika, vooral naar de Vereenigde Staten en Canada. Daar komen zij bij een vreemd volk, met vreemde wetten, een vreemde regeering, een vreemde taal en vinden slechts bij uitzondering landgenooten.

---

(1) In Maart 1911 bedroeg dit getal ongeveer duizend ! En dit terwijl het droog seizoen, de gunstigste tijd om daarheen te gaan in April begint.

Nu wij weten dat onze eigen kolonie een land voor blanken is, moeten wij kost wat kost trachten dezen stroom van landverhuizers naar deze Belgische kolonie te keeren.

Nu de spoorweg tot Elizabethstad klaar is, zal het getal blanke immigranten in Boven-Katanga snel toenemen. Laat ons veronderstellen dat er dit jaar 2000 blanken bijkomen. Welnu, dan moeten wij er voorzorgen dat daarvan 1500 Belgen zijn, en van deze 1500 kunnen 1000 Vlamingen zijn. (1)

België zal er wel bij varen. De rijkdom dien deze kolonisten zullen vergaren zal grootendeels naar België worden overgebracht, en de kolonisten die ginder blijven wonen, zullen als Belgen ook trouwere onderdanen van het moederland blijven dan dit van vreemden te verwachten is.

Vooral Antwerpen zal er wel bij varen. Immers alles wat bijdraagt tot de grootheid van onze kolonie, draagt van zelf bij tot de uitbreiding van Antwerpens handel en scheepvaart. Niet dat Antwerpen zonder onze kolonie zou kwijnen of achteruitgaan; immers de geheele wereld ligt voor haar open. Maar toch is het onbetwistbaar dat de toeneming van de Belgische bevolking in Katanga den handel met onze kolonie zeer zal doen stijgen. De behoeften aan grondstoffen, aan allerlei

---

(1) Om alle misverstand te voorkomen, is het wellicht goed er even op te drukken, dat deze getallen door mij niet in hunne volstrekte beteekenis gebruikt zijn. Het lag nooit in mijne bedoeling de uitwijking in groote massa aan te bevelen van personen, die niet redelijk kunnen verwachten in Katanga een goed bestaan te vinden. Ieder die uitwijken wil, moet zich zoo goed mogelijk over den toestand ginder trachten te doen inlichten. Het cijfer 2000 is door mij (in Februari 1911 te Antwerpen) als eene zuivere veronderstelling opgegeven. De berichten intusschen uit Afrika ontvangen (ik schrijf deze nota in Juli 1911) laten vermoeden dat de werkelijkheid niet zoo buitensporig veel van deze gissing zou kunnen verschillen. Ieder goede vaderlander zal zich met den wensch kunnen vereenigen dat de groote meerderheid der immigranten Belgen zijn (b. v. drie vierden). Als de Vlamingen de 2/3 uitmaakten van de Belgische kolonisten in Katanga, dan zou dit ongeveer dezelfde verhouding zijn als die welke men vindt onder de Belgische uitwijkelingen naar Amerika.

waren zijn veel grooter in nieuwe landen dan in oude. En deze handel tusschen moederland en kolonie, die immers uitsluitend door Antwerpens bemiddeling plaats heeft, kan niet anders dan haar bloei in ruime mate bevorderen.

En omgekeerd kan het op de ontwikkeling der kolonie niet anders dan gunstig werken, als zij door eene bloeiende wereldhaven met het moederland in verbinding staat en gemakkelijk in al hare behoeften kan worden voorzien.

In 1910 zijn er, behalve de ambtenaren, veertig Belgische kolonisten naar Katanga vertrokken. Veertig, een handjevol! Daartegenover staan misschien twee, drie- of vierhonderd vreemdelingen, Engelschen, Duitschers, Amerikanen, Australiërs, Italianen, Portugeezen, Grieken, wat weet ik al!

Wij kunnen het dezen vreemden niet kwalijk nemen dat zij zoo bereidwillig zijn ons te komen helpen aan een groot gewichtig werk. Dit is hun recht. Het is hun plechtig bij internationale overeenkomsten verzekerd. Eigenlijk moeten wij er hun zelfs dankbaar voor zijn, want zij helpen ons het land ontwikkelen en dragen dus bij tot den vooruitgang.

Maar toch zullen wij om verschillende redenen verstandig doen, als we al onze krachten inspannen om dit groote werk zooveel mogelijk zelf tot stand te brengen.

Dat de Vlamingen dus zorgen voor hun 1000 man in 1911!

En welke soort van menschen moeten het zijn?

Sommigen zullen misschien zeggen dat dit een goede gelegenheid is om minder gewenschte elementen van hier weg te krijgen: menschen die hier niet aan hun brood kunnen komen, leegloopers, bedelaars en vagabonden. Neen, honderdmaal neen! Als ze hier voor niets deugen, zullen ze ginder nog veel minder op fatsoenlijke wijze aan hun brood komen.

Jonge flinke kerels moeten we hebben, die niet bang zijn voor de ongemakken en ontberingen die ze zeker op hunnen weg zullen vinden, vooral den eersten tijd. De besten, de werkzaamsten, de spaarzaamsten, de stoutmoedigsten onder onze dappere Vlaamsche bevolking, laat hen hun geluk daar ginder gaan beproeven, en ik voorspel hun dat van de 1000 Vlamingen die in 1911 vertrekken er binnen eenige jaren twee, drie of vier misschien millionair zullen zijn, 100 of 200 rijk, en bijna allen welvarend en welgesteld.

Voor de millionairs sta ik niet in, voor de anderen wel.

Het spreekt van zelf dat deze Belgische landverhuizers in een Belgische kolonie zich veel beter thuis zullen gevoelen dan zij, die naar Amerika vertrokken zijn en daar verdrinken onder millioenen menschen van allerlei naties en talen.

In Katanga zullen onze landgenooten kunnen rekenen op welwillende tegemoetkoming van wege hunne overheden in al hun moeilijkheden. Kerken en scholen zullen worden gebouwd. Er zijn reeds geestelijken in Katanga om te zorgen voor de godsdienstige belangen der kolonisten. Als zij een tegenslag hebben, wat altijd en overal mogelijk is, dan zal het moederland ze niet in den steek laten. Zij zullen met raad en daad worden geholpen in den nood. En als het hun wel gaat, zooals we ten stelligste verwachten, dan zullen niet alleen familie en vrienden, maar geheel het land zal zich daarover verheugen.

Het vertrek van deze 1000 Vlamingen in 1911 zou voor ons volk van 4.000.000 geen groot verlies zijn. Alles zal hier zijn gewonen gang gaan. Treinen en trams zullen blijven loopen, fabrieken en werkhuizen zullen blijven werken, winkels en koffiehuizen zullen open blijven, de post zal de brieven blijven bestellen, de melkboer de melk, enz. In een woord : hier in België zal niemand zien dat er iets veranderd is.

Maar ginder, in het verre Afrika, daar zal veel veranderen. Daar zullen onze 1000 Vlamingen, met hunne harde koppen, wonderen helpen tot stand brengen.

In dat groote, mooie land, dat tot nu toe aan tallooze wilde dieren, en slechts weinige duizenden onbeschaafde menschen tot woonplaats strekte, zullen wegen worden aangelegd, mijnen ontgonnen, fabrieken gebouwd. Er zullen hofsteden verrijzen, veel gelijkende op die in Vlaanderen, dorpen met Vlaamsche namen en Vlaamsche inwoners, en steden, zooals die in België, maar met breedere straten en weidschere pleinen. Daar zullen op winkelramen en uithangborden de namen van land- en taalgenooten niet meer in minderheid zijn. Dag- en weekbladen, ook Vlaamsche, zullen er worden gedrukt.

Duizenden onzer medeburgers zullen er den eigen landaard hebben overgeplant, met al zijne goede eigenschappen en deugden, en gezuiverd wellicht van sommige nationale gebrekken, die daar in den helderen dampkring der Katangasche hoogvlakten door de frische bergwinden zullen worden weggevaagd.

En na eenige jaren, voor we het zelf goed zullen weten, zal daar ginder voor de verbaasde wereld, die nog ternauwernood gehoord heeft van ons kleine oude België hier, een nieuw Belgeland zijn ontstaan, veel grooter in de ruimte en met een grootere toekomst misschien dan het moederland in Europa. Wij zullen er trotsch op mogen zijn. En niet het minst de moedige pionniers, die met hun eigen handen en hoofden en harten zooveel grootsch hebben weten te scheppen.

II

De Kaap en Katanga [1].

Ik wensch U een en ander te verhalen uit de eerste jaren van het bestaan der Hollandsche kolonie aan de Kaap de Goede Hoop.

Nu wij er ernstig over denken Katanga met Belgische landverhuizers te bevolken, kan niets leerzamer voor ons zijn dan na te gaan hoe de vestiging der blanken begonnen is in het naburige Zuid-Afrika.

De eerste vestiging der Nederlanders aan de Kaap dagteekent van 1652. Voor dat jaar kwamen er wel van tijd tot tijd schepen in de Tafelbaai, en ging men ook aan wal om ververschingen te halen, alsmede om brieven voor andere schepen bestemd neer te leggen onder platte rotsteenen, maar blijvend had zich daar niemand gevestigd. Op rotsen beitelde men dan eenige woorden als volgt : « hier kwam op dien of dien datum dit of dat schip voorbij ; zie brieven hier onder ». Verscheidene van deze steenen heeft men later teruggevonden, en zij worden thans bewaard in het postkantoor en in het Zuidafrikaansch Museum te Kaapstad.

---

(1) Lezing gehouden op 30 Maart 1911 voor de leden van het Vlaamsch Pleitgenootschap der Brusselsche Balie op het Paleis van Justitie te Brussel; daarna in eenigszins gewijzigden vorm ook voorgedragen voor de leden van den Nederduitschen Bond te Antwerpen op 31 Maart 1911, en voor de Letterkundige Afdeeling van het Algemeen Nederlandsch Verbond te Gent op 4 Mei 1911.

Zoo kwam in 1648 een schip van de Vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Compagnie de *Haarlem*, de Tafelbaai binnen geloopen, om ververschingen aan boord te nemen. Dit schip werd echter door een storm op het strand geworpen. De bemanning kwam veilig aan wal en slaagde er zelfs in de lading te redden. Toen trok men om te kampeeren naar eene plaats bij een klein stroomend water, dicht bij het midden van de tegenwoordige Kaapstad. Men legde een tuin aan, zaaide de zaden die men had meegebracht, en daar de regentijd juist begon, kreeg men spoedig overvloed van groenten. Het klimaat was verrukkelijk. Na ongeveer zes maanden kwam een ander schip van de Oost-Indische Compagnie voorbij en nam de schipbreukelingen aan boord.

Na hunne terugkomst in het vaderland stelden twee officieren van de *Haarlem*, Leendert Jansz en N. Proot, een document op, dat zij voorlegden aan de Kamer van Amsterdam, een van de verschillende kamers die de belangen der Compagnie beheerden in Nederland. In dit stuk beschreven zij de voordeelen, die de Compagnie zou kunnen trekken uit de vestiging van een bestendigen post en een fort met tuin aan de Tafelbaai. De reis naar Indië duurde toenmaals vele maanden. De matrozen leden gewoonlijk veel aan scheurbuik en andere kwalen en niet zelden gebeurde het dat de groote meerderheid der bemanning ziek was, en zeer velen stierven voor men eene veilige haven kon bereiken. Zoo kwam op 7 Mei 1652 het schip *de Walvisch* aan de Kaap met 45 dooden, en op denzelfden dag *de Olifant* met 85 dooden; beide schepen waren vol zieken. Gebrek aan versche levensmiddelen was hier de oorzaak van. Een ververschingstatie aan de Kaap, waar de schepen een paar weken zouden kunnen stil blijven, om nieuwe voorraden aan boord te nemen, om de zieken toe te laten te genezen in een goed ingericht ziekenhuis, zou veel lijden sparen, veel

levens redden en groote voordeelen bezorgen aan de Compagnie [1].

Van den tuin zeggen Jansz en Proot onder meer : « In welcken thuijn... alle dingen soo wel als op eenige andere plaetsen ter werelt sal groeijen, als in sonderheit pompoen, water meloenen, cool, wortelen, radijs, rapen, ajuijn, loocq ende voorts allerhande moescruijt, (gelijk die van 't gesneu : schip Haerlem hebben ondervonden, kunnen getuygen : —

« 'T is apparent ende buijten twijfel dat daer oock alderhande vruchtbomen als orangie appelen, limoenen, sitroenen, pompel moesen, appelen, peren, pruijmen, carsen, cruijsbesien, aelbesien, wel sullen wassen ende aengeteelt cunnen worden, dewelcke langen tijd in de schepen goet sullen blijven : — »

En dan : « ijmant mochte vragen door wien desen thuijn bearbeijt soude worden, wij antwoorden als men 3 a 4 tuijniers uijt Hollant aldaer brachte men onder de matrosen ende soldaten volckx genoegh sal vinden, die cunnen spitten en delven, men soude oock van Batavia eenige Chinesen 't welck een laboreus volcq is ende haer meest op 't hovenieren verstaen ende altijt genoegh inde kettingh gaen mogen brengen».

Verder heet het van de inboorlingen : « Andere sullen seggen als dat d'inwoonders brutale ende mensch eetende menschen sijn, daer niet goets van en sal te verwachten, maer altijt op onze hoede sullen moeten wesen, doch dit is maar een Jan Hagels praetjen gelijk 't nader en de ter contrarie sal aengewesen worden, maer dat sonder wetten ende politie gelijck veel Indianen sijn, wert niet ontkent, dat ook eenige bootsgesellen ende soldaten door haer sijn dootgeslagen, is wel waer, maer de redenen waerom wert tot

---

(1) Zie den oorspronkelijken tekst van dit stuk bij H. C. V. Leibbrandt, *Precis of the Archives of the Cape of Good Hope, Letters and Documents Received* 1649-1662, Part I, blz. 3.

verschooninge van d'onse (die haer oorsaeck geven) altijt verswegen, dan wij geloven vastelijck dat de huijsluijden [1] hier te lande, ingevalle men haer beesten onder de voet schoot en sonder betalen wegh nam, als geen justitie en hadden te vresen, niet een haer beter dan dese inwoonders souden sijn. »

Het doet ons aangenaam aan te zien dat Leendert Jansz en Proot ook aan de toekomst onzer moedertaal aan de Kaap hebben gedacht. Zij zeggen daaromtrent het volgende :

« Dat de meergenoemde Inwoonders de Nederlantse spraecke wel sullen leeren, is apparent, want ten tijde den opperstuijrman Jacob Claesz : Hack omtrent 6 a 8 weecken met siecken aldaer aen lant lagh. quamen dagelijcx hout halen om te koken, ende wisten te zeggen eerst houthalen dan eeten ende die van 't schip Haerlem conden sij meest alle bij haer namen noemen, ende eenige woorden spreecken dat buijten twijfel onse spraecke sullen leeren ».

De voorspelling dezer twee nuchtere Hollandsche scheepsofficieren is volkomen bewaarheid, in zooverre dat, zooals ik bij ondervinding weet, de « bruine menschen » aan de Kaap, dikwijls zuiverder Hollandsch spreken, dan de Afrikaanders zelf.

Na beraad werd het voorstel aangenomen, en tegen het einde van 1651 werden drie schepen met ruim honderd matrozen aan boord uitgezonden om het plan te verwezenlijken. Aan het hoofd der expeditie stond een scheepsdokter, Jan van Riebeek. Ziehier het besluit van de Kamer van Amsterdam dat zijne benoeming bevat :

Is Jan van Riebeek bij de vergadering aangenomen in qualité als koopman en opperhoofd van het volk, gaande met het schip de Drommedaris naar de Cabo de

---

(1) *Huisluiden*, boeren.

bona Esperance voor den tijd van vijf jaren onder tractement van 75 guld. 's maands; en dat hij daar zoo lang zal blijven tot dat het werk in goede orde gebracht zal zijn. »

De rang van « koopman, » dien men aan van Riebeek gaf, komt ongeveer overeen met dien van een onderofficier in onze dagen. Dat hij scheepsdokter geweest was, is nog geen bewijs van hoogere studies, we weten immers dat in die dagen de heelmeesters of chirurgijnen dikwijls het beroep van barbier uitoefenden.

Van Riebeek bleef niet vijf, maar tien jaar lang aan de Kaap, en gedurende dien tijd heeft hij dag na dag opgeschreven al wat er van belang gebeurde. Zijn *Dagverhaal* is uitgegeven door het *Historisch Genootschap* gevestigd te Utrecht. Het is geschreven in eenvoudigen, drogen, soms zelfs onbeholpen stijl. Ik zal er enkele korte aanhalingen uit doen, die ons een eigenaardigen kijk geven op het leven der eerste blanke inwoners van Zuid-Afrika.

Den 5 April 1652 kwam de Tafelberg in zicht, « zijnde van den Opperstuurman eerst gezien, die wij derhalven vier Spaansche Realen in specie, op het eerste gezigt van het land gezet zijnde, vereerden en de vlaggen lieten waaijen, met een kanonschot enz. »

« Den 9 April. — Fraai zonneschijn en redelijk warm weder, is het Opperhoofd Riebeek 'smorgens vroeg naar land gevaren, daar het fort dezen dag ten eenemale heeft afgestoken, en 's avonds weder naar boord gevaren ».

« Den 10 April. — Mooi warm weêr, is gem. Riebeek 's morgens vroeg naar land gevaren, alwaar het volk met schoppen, spaden, pikken, houwelen en kruiwagens heeft beginnen aan 't werk te stellen, bevindende de aarde zoo mul, dat kwalijk vaste wallen zullen kunnen maken, en alhoewel veel kreupelbosch tusschen de aarde in arbeidde, zoo is echter beduchtelijk door harde regen vrij afregenen zal, ten ware wij bekwaam

land vonden tot zoden, om van buiten, tegen aan te zetten », *enz.*

Gemakkelijk ging het bouwen van het fort dus niet. Maar spoedig had men te kampen met andere moeilijkheden. Een van de eerste zorgen van het opperhoofd was geweest een tuin aan te leggen. Maar, schrijft hij, den 14 Juni 1652 :

« Door dit harde weer is ons gezaaide meest al te malen verdorven, en blijven met eenen ook vast belet het nodiger werk te vorderen; wordende de menschen mede van dag tot dag, door het lijdende ongemak zieker en zwakker zonder dat daartegen anders te doen is als te wachten naar het beter en bekwamer weer, daartoe patientie nemen moeten, met hoop dat het den Almogenden voorzien zal. Amen. »

Zelfs met hongersnood had het klein hoopje Nederlanders aan dien uithoek van Afrika meer dan eens te kampen. Zoo lezen we :

(26 September 1652), « Met erwten en gort, daer ten alleruitersten niet langer als nog twee maanden mede kunnen toe komen, en met brood ook het rantsoen op 3 lb. 's weeks (1) zullen moeten verminderen. »

(11 Februari 1653). « Bevonden dato over de 20 personen wederom heel sieck aen coortsen, water ende loop, mitsgaders vrij swack op de beenen ende vermoeyt in de leden, apparent door den geduyrigen arbeijt, dat, vermits de schaerseyt van victualie, haer becompste qualijck ter degen can gegeven worden, waeromme wel haest ontseth dienen te hebben, want 't broot oock noch maer 14 dagen langer strecken sal ».

Aan welke ongemakken van Riebeek zelf en zijne mannen ook eenige jaren nadien nog waren blootgesteld, blijkt o. a. uit de volgende aanteekening van 14 Augustus 1657 :

---

(1) Drie pond per week.

« Op den namiddagh begond vrij hard ende dight te regenen, sulcx den Commandeur ende schipper voorsz. met haer volcq lustich nat ende vuyl thuys quamen, hebbende den voorleden nacht in de Houtvaley onder de bloote lucht gelogieert, omdat tot dragen van de tent te veel volcx nodich was etc. Eergister isser oock 70 man van de Provintie na 't bos gesonden, om houdt tot thooft [1] uyt te slepen op het wagenpadt. »

Toch hielden zij vol, en na een paar jaren beantwoordde de ververschingstatie volkomen aan haar doel.

Op 5 December 1656, « is den Commandeur eens na 't corenlandt ende bos gereden, omdat over verscheyden saken van gewoonte 't oogh te laten gaen, ten eynde de luyden te meer in haren ijver overal mochten gehouden worden, latende met hem met eenen medegaen op eenen wagen alle de nederlantsche vrouwe van de Caep, om oock deselve oock eens wat vermaeck aen dese plaetse aen te doen, met dewelcke dan een goet stuck 't landt is ingereden, alsmede in 't bos etc. tot desselver plaisier bijsonderlijck te scheppen in den wasdom van het coren, tabacq, Turxe ende andere boonen, aen 't ronde doornbosien zoo schoon ende treffelijck staende, off 't selffs in 't Vaderlandt was, gelijck vooren dickmael aengetogen. »

Een klein idylle zooals men ziet. En des te aantrekkelijker wordt deze kleine schildering van het leven aan de Kaap in die dagen, in al zijn eenvoud, als men weet dat dergelijke uitstapjes in de vrije natuur ook nu nog het geliefkoosde vermaak zijn van de Afrikaanders.

Andere, meer wereldsche vermaken kon men zich moeilijk verschaffen. Doch men schikte zich naar de omstandigheden, en was met weinig tevreden. Lees liever :

---

(1) Met het *hoofd* wordt hier bedoeld het haven*hoofd* of de pier, die toen in aanbouw was en het laden en lossen der schepen, dat buitengewoon lastig was, veel zou vergemakkelijken.

(21 September 1860). « Welcke voorsz. domestycken [t. w. *twee Hottentotten*], in des Commandeurs camer voor een groote spiegel gebracht sijnde, schenen heel als gealtereert te sijn, dan meenende volcq in een ander camer ende dan weder siende haer eygen ende andere persoonen, imagineerende spoock te sien, soodanigh dat Eva, Doman ende andere Hottentoos bij 't fort woonende, genoegh te doen hadden haer 't rechte verstantwijs te maecken, ende soo heeft men met die vreemde luyden hier veeltijts wondere cluchten ende vermaeckelijcke vremdichheden etc. ».

Gedurende de eerste vijf jaren was de vestiging aan de Kaap geen volksplanting in de eigenlijke beteekenis van het woord. Al de blanken die daar woonden waren ambtenaren of dienaren van de Compagnie, en vormden als het ware een militairen post in en om het fort de Goede Hoop. Een eenvoudig besluit van de Directeuren der Compagnie in Europa had toen dien militairen post kunnen opheffen, en er zou niets van zijn overgebleven.

Toch had Van Riebeek reeds enkele dagen na zijne aankomst aan de Kaap, gedacht aan de mogelijkheid van het vestigen van vrije kolonisten. Maar, vreemd genoeg, hij dacht daarbij in de allereerste plaats niet aan Nederlandsche kolonisten, maar... aan Chineezen. Inderdaad naar aanleiding van een uitstapje in de kloof van den Tafelberg, spreekt hij op Paaschdag 21 April 1652 van « het schoonste en vlakste klei-land en andere vruchtbare aarde », en dan : « maar kan door ons weinig volk het honderdste deel niet beploegd of bebouwd worden, daarom niet vreemd ware eenige laboreuse Chinesen ten dien einde hier kwamen, met allerhande zaden en planten » enz.

En dan weer vier dagen later, den 27 April, sprekende van 't bewerken van den grond : « als er maar volk genoeg toe ware, daar wij eenige getrouwe Chinesen en andere vrije Mardijkers of ook wel Neder-

landers toe vereischen, en onder zekere conditie vergund zoude kunnen worden eenige partijen lands te beslaan. »

Een paar jaar later, in 1654 vroeg de Kamer van Amsterdam aan van Riebeek wat hij dacht van het plan, door sommigen geopperd, om aan de Kaap een echte volksplanting tot stand te brengen. Zijn antwoord was natuurlijk gunstig, en als practisch man voegt hij er dadelijk bij (1) :

« Om met goed gevolg een kolonie te stichten is het noodig dat de kolonisten genoeg verdienen, niet alleen om te leven, maar ook om nog te sparen, anders zal niemand zich in zoo een wild en woest land willen begeven. De Compagnie zal dus moeten voorzien in hun voedsel en huisvesting, totdat zij zullen kunnen leven van de inkomsten van hun landerijen, die men gedurende eenige jaren geheel van alle belasting zal moeten vrij stellen. De Compagnie zal zelf geen grond mogen bebouwen voor eigen rekening; anders blijven de kolonisten met hun producten zitten; zaden en vee moeten hun door de Compagnie geleverd worden tegen vasten prijs. Om ze te helpen zich uit den slag te trekken zal men een flink getal slaven te hunner beschikking moeten stellen, die men van Madagascar zal laten komen of van Indië, en die men hun zal verkoopen op krediet.

« Opdat de kolonisten niet weg trekken, eens dat hun zakken gevuld zijn, zal men ze moeten verplichten tien jaar te blijven, en de kinderen twintig jaar. De liefde tot de kinderen zal de ouders terug houden; langzamerhand zullen zij van Holland afwennen en van de Kaap hun vaderland maken. »

---

(1) Zie H. C. V. Leibbrandt, *Precis of the Archives of the Cape of Good Hope. Letters despatched from the Cape* 1652-1662. Volume II, blz. 93-95. Capetown W. A. Richards a Sons, Goverment Printers, 1900). Ik heb den tekst dezer aanhaling verkort en gemoderniseerd.

Het plan werd uitgevoerd in 1657, toen negen dienaren van de Compagnie op hun verzoek in vrijheid werden gesteld, op voorwaarden die ongeveer overeenkwamen met die welke van Riebeek reeds vroeger aan de hand had gedaan. Deze voorwaarden verdienen ook thans nog onze aandacht en ik laat ze derhalve volgen met weglating van bijzonderheden van ondergeschikt belang [1]. De negen eerste kolonisten waren verdeeld in twee groepen, koloniën genoemd, een van vijf en een van vier :

« Voor Harmans colonie op Groenevelt voorsz. Dat deselve in vollen eygendom sullen aenvaerden soo veele landt aen d'oversijde oostwaerts van de riviere den Amstel bij den crommen boom, als sij van primo Meert aenstaende met haer vijven ende sooveel meer volcq alsse tot haer noch mochten crijgen, 't sij slaven offte meer andre vrij te worden luyden in drie jaren langh sullen cunnen beploegen, spitten offte anders ter culture bequaem maecken, ende dat de gemelte drie jaren langh vrij, sonder eenige de minste belastinge ter werelt. Mits na 't eyndigen der gemelte drie jaren, de beploegde ende bespitte offte claergemaeckte landerijen alsdan sullen onderworpen wesen soodanige verdraglijcke impositien etc. als ten meesten dienste van d'E. Compagnie ende behoudenisse der vrije luyden sal bevonden worden te behooren. Met dien verstande nochtans dat se als boven gemelt, de gemelte luyden sullen sijn ende blijven in vollen eygendom als voorsz. eeuwich ende erffelijck, om daermede te doen na eygen welgevallen, 't sij vercoopen, verhuyren... Maar niet eer als na de voorsz. drie jaren, in welcke tijt geen... vercopinge offte verhuyringe sal mogen geschieden, maer naerstich in de culture g'arbeyt moeten worden, principael om allerhande coren te winnen. Item oock

(1) Zie het *Dagverhaal van Jan van Riebeek*, deel II, blz. 133 tot 137 ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1892).

tabacq, 't welcke altemalen ten redelijcken prijse (hierna te beramen) voor d'E. Compagnie sal afgecocht worden. Vorders sullen die van Harmans colonie tot haren laste tegen primo April aenstaende worden vercocht :

« Een ploegh à. . . . . f

2 egh à . . . . » .

12 treckossen, tegen die tijt expres te leeren à 25 gulden ijder . . . . ».

« Wijders, schoppen, spaden, graven, houweelen, bijlen, ende andersints wat deselve tot harer te doene werck sullen offte mogen van noden hebben, niet hoger als het d'E Compagnie in 't Vaderlandt selffs gecost heefft *enz*. Sullen oock mogen overal in de riviere vissen met hangels, netten ende andersints, ... doch vooreerst niet al te veel om te vercoopen... om te min belet in de nodige culture te maken, dat 't principaelste is daer d'E. Compagnie haer aen gelegen laet... Sullen oock haere thuynvruchten, die d'E. Compagnie tot spijsinge van 't guarnisoen niet mochten nodich hebben, vrij ende vranck mogen aen de passerende schepen vercopen...

« Soo en sullen de voorsz. vrije luyden van de gemelte 2 colonien niet mogen eenige tapneringen [2] op 't landt houden, maer hun principael met de culture, aenqueeck van bestiael etc. bemoeyen ende besich houden.

« Sullen mede geensints eenige koebeesten, schapen offte yets ter werelt van de inwoonders mogen handelen, op verbeurte van alle hare hier hebbende middelen.

« Maer 't bestiael, dat se tot de ploegh ende metter tijt om aen te focken begeren, sullen sji van d'E. Com-

(1) De prijs van de ploeg en de twee eggen is waarschijnlijk nooit ingevuld, ofwel later onzichtbaar geworden in het handschrift.

(2) Herbergen, « estaminets ».

Locomotief zonder sporen van de « Union Minière » bij Elizabethstad.

De eerste woningen van de Europeanen bij de mijn « Kongoster ».

pagnie moeten copen, ten prijse als te weten : een koebeest tot 25 gulden, een schaep tot 5 gulden, één vercken levendich 't pond.

« Welck vee, namentlijck koebeesten, schapen ende verckens sijluyden oock aen niemandt anders sullen mogen vercopen als wederom aen d'E. Compagnie voorsz., mede ten prijze hierboven genoempt. »

Daarna volgen eenige bepalingen betrekking hebbende op de tweede « kolonie » van vier man, « die vooreerts noch met geen ploege van d'E Compagnie... can g'accommodeert worden, maer alles met spitten sullen moeten aenvangen, dat voor deselve wat swaer ende te langsamer beschieten sal, ende waeromme hun oock om haer mest op 't landt te voeren, is vergunt een wagen met ses jonge ossen ten prijs voorgemelt, mits sij die selffs sullen moeten leeren trecken, ende haer vorders behelpen, soo se best cunnen, tot voor haer oock een ploegh ende dependentien sal cunnen gemaect, ende daermede g' accomodeert worden.

« Ende nademael de voorseyde eerste vrije luyden van gemelte twee nieuwe colonien weynich offte geen gelt omhanden... hebben, soo is hun op haer versoeck toegestaen om d' selve soo veel mogelijck op de been te helpen ende de handt te bieden, alle 't gene sij tot uytvoer der verhaelde saecken ende montcosten van noden mochten hebben, op credit ende te borgh te verstrecken, ende daertegen hare granen etc. in afkortinge van derselver schulden weder voor ende ten behoeve van d'E. Compagnie aen te nemen, blijvende vorders alle derselver te goet hebbende maentgelden, landerijen, bestiael ende goederen voor de gemelte schulden aen d'E. Compagnie verbonden als vaste hypoteecq om daeraen altijt Compagnies tachterheyt te mogen verhalen.

« Ende opdat onder de gemelte vrije luyden oock mochte gehouden worden goede eenicheyt ende ordre, soo sullen deselve staen onder soodanige burgerlijcke

wetten ende rechten als na de Vaderlantse ende Indische manieren gebruyckelijck is *enz.*

« Tot haerder deffentie sullen d' selve op credit mede gelanght worden soodanigh schietgeweer, cruyt ende loot etc., als hun sal duncken nodich te wesen.

« Ende opdat die van Stevens colonie haer werck sonder ploegh sullen moeten beginnen gelijck voorsz., soe sal haer tot soulagiement den gemelden tabacq alsse ter degen droogh ende in bossen gebonden, bequaem gemaect ende voor 't bederven gepreserveert is, affgenomen ende betaelt worden, vooreerst tot 6 stuyvers het pondt » *enz.*

Deze door van Riebeek opgestelde voorwaarden werden kort daarna door den Commissaris der Compagnie, Rijckloff van Goens, die in Maart en April 1657 eenige weken aan de Kaap verbleef, met enkele wijzigingen goedgekeurd.

Zooals men ziet waren deze voorwaarden in de eerste plaats practisch en geheel aan de eigenaardige plaatselijke omstandigheden aangepast. Daarbij worden overal de stoffelijke belangen der Compagnie geheel op den voorgrond geplaatst. Het oogmerk der directeuren in Nederland die op hunne beurt deze voorwaarden bekrachtigden, was daarbij niets anders dan de vroeger gedane onkosten aan de Kaap zooveel mogelijk weer goed te maken, en in het vervolg de onkosten aan dezen post verbonden te verminderen, zonder daarom de voordeelen er van te verliezen.

Het voornaamste middel om dit doel te bereiken werd gezocht in het verminderen van het aantal betaalde beambten en hun vervanging door vrije kolonisten. Rijckloff van Goens drukt zich als volgt uit in eene instructie (1) voor van Riebeek van 16 April 1657 :

---

(1) Zie den tekst van deze instructie bij H. C. V. Leibbrandt, *Precis of the Archives of the Cape of Good Hope, Letters and Documents received 1649-1662*, Part. II, blz. 217 tot 255. (Capetown, W. A. Richards & Sons, Government Printers, 1899).

« Eerstelijck in 't affschaffen van alle dienaers die gegagieerd werden boven 't getal van 100 coppen nae de lijst met UE. gemaeckt, en op sijn plaetse in desen blijckt.

« Ten tweeden : Om deselve wel ende tot geen ander werck als de allernodigsten dienst te gebruijcken, dat is, alleen tot Lantbou, ende 't aen planten van granen.

« Ten derden, dat men daertoe soo veel Burgeren soeckt te animeeren als doenlijck sij om d'E. Comp^{e} van de Soldije te ontlasten ende telckens soo veel gagie winners trachten te verminderen als de Burgers sullen aenwassen tot dat de dienaers sullen gebracht sijn op 70 coppen, daeronder 50 militaire, om de vastigheden te bewaeren, ende culture der landen en burger te beschermen voor 't gewelt dat haer soude connen worden aengedaen. »

In de lijst waarvan sprake hierboven, wordt de geheele bevolking aan de Kaap in April 1657 omstandig opgegeven. Zij bestond uit 100 « gegagieerde coppen », 10 « burgers die landt bouwen », 6 « bandijten » (dwangarbeiders die land bouwen), 3 slaven en 8 slavinnen, zes Nederlandsche getrouwde vrouwen en 12 kinderen, samen 144 zielen (1).

Aan het slot van zijne uitvoerige instructie beveelt van Goens nogmaals uitdrukkelijk : « boven alles den aenbou van graenen te mainteneren want wij connen hier geen Edel lieden werden voor dat eerst goede Boeren geweest sijn. »

Den 20 Februari 1657 ging van Riebeek met de eerste kolonisten geschikten grond zoeken op zekeren afstand van het fort. Wij lezen hierover in het dagverhaal op 20 Februari 1657 :

« Herry ende den Vetten Captein met eenige hare principaelsten ons dus siende speculeren, ende horende

(1) Er is eene onnauwkeurigheid in deze lijst : er worden 3 slaven en 8 slavinnen vermeld, en daarnaast staat dan het cijfer 10 voor het totaal der slaven in plaats van 11.

praten van hier ende daer huysen etc. te maken (alsoo se doch al veel van de Duytse tale cunnen verstaen ende spreecken, ja sommige wel soo veel, dat se voor 't vercopen ende leveren al genouchsaem vrij sijn), vraegden, als wij daer huysen wilden maken ende het landt breecken, gelijck sij merckten ons voornemen te wesen, waer sij dan woonen souden, vermits deselve jegenwoordich juist lagen ter plaetse daer 't eenige vrije luyden hadden uytgekosen; wij gaven d' selve tot antwoort datse wel mochte onder beschut van ons wonen, ende oock bovendien overal plaets genoech was voor haer vee te weyden, dewijl wij dit gebruycken souden om broot ende tabacq te maken, daer men haer dan als goede vrunden wat van soude mededeelen etc., op 't welcke sij haer gelieten tevreden te sijn; maer was wel te mercken, dat het haer niet heel na den sin was. »

Zooals men ziet ontstonden er al dadelijk moeilijkheden in verband met het vraagstuk van den grondeigendom. Herhaaldelijk moest hierover op min of meer vriendschappelijke wijze worden onderhandeld met de inboorlingen, die hunne traditioneele rechten op het bezit van den bodem met klem van argumenten verdedigden en alleen gedwongen van deze rechten afstand deden. Dergelijke onderhandelingen hadden b. v. plaats op 5 en 6 April 1660, de opperhoofden der Hottentotten « staende seer daerop, dat wij hier vast langs soo meer van haer landt hadden naer ons genomen, 't welck haer van alle eeuwen eygen toegecomen had, ende waerop sij gewoon waren haer vee te weyden etc. Vragende oock, als sij in Hollant quamen, off men haer sulcx wel soude toelaten, ende vorder seggende, wat wasser noch aen gelegen dat gijluyden hier bij 't fort bleeff, maer gij comt heel in 't landt 't beste voor u uytkiesen, sonder eens te vragen off 't ons oock aenstaet, off geen ongerieff geven sal [1]. »

(1) Zie het *Dagverhaal* op 5 en 6 April 1660.

In 1664 oogstten de nieuw aangekomen kolonisten met moeite eene hoeveelheid graan gelijk aan die welke zij gezaaid hadden.

Nog vele jaren later, op 15 April 1689 spreekt een der opvolgers van Van Riebeek, gouverneur Simon van der Stel als volgt over den landbouw aan de Kaap :

« De grond, die nooit bewerkt is geworden sedert de schepping der wereld, is vol struiken en wortels die men moet uitroeien, zoodat men eerst na drie of vier jaar arbeid een mooien oogst kan verwachten; om hun levensonderhoud te winnen, moeten de landbouwers beginnen met een zeer hard leven te leiden (1). »

Het vee had vooral veel te lijden van wilde dieren. Zoo lezen we op 23 Januari 1653 :

« Den voorleden nacht scheenen de leeuwen 't fort schier als te bestormen om de schapen, die snachts binnen bewaren, daer op den reuck met meenichte comen nae lopen, seer groot ende affgrijsselijck gebrul ende gekrijs maeckende, als off all verscheuren wilden watter was; maar te vergeeffs, alsoo de wallen rontom alsoo hoogh sijn, dat haer onmogelijck is die te beclimmen. »

Op 2 Mei 1655 vinden we het volgende bericht :

« Dezen nacht hadden de tijgers 6 van onze Hollantse schapen in de stal doot gebeten, ende dat in 't bijwesen van 2 personen dieder bij waeckten, hebbende verscheyden gaten door de soden muyr van de stal (omtrent 2 voet dick sijnde) gebroocken, daer se deur gecomen waren, sonder dat het de gemelte wachters hebben cunnen beletten.

« Des avonts waren de tijgers oock in 't hoenderhuys geweest ende hadden aldaer onse 3 gansen, die wij noch maer hebben, oock den halsaff, ende seecker

(1) Zie bij Dehérain, *Le Cap de Bonne Espérance au XVIIe siècle*, blz. 167.

persoon, die hem uyt weeren wilde, lustigh in den arm gebeten; 't schijnt off ons 't wilt gedierte weder in de regentijt principael sal beginnen te quellen. »

Den 18 April 1667 werd Jan Staets, herder van een kolonist, terwijl hij schapen hoedde aan den voet van den Tafelberg, door twee panters aangevallen, die hem bijna den linkerarm en de hand van het lijf scheurden: hij stierf 4 dagen daarna van de wonden. Den 30 April 1674 werd een andere herder, Stenker genaamd, dood gevonden, het lichaam bedekt met wonden, die hem waarschijnlijk door een leeuw waren toegebracht. (1)

Van tijd tot tijd wordt ons verhaald dat de kolonisten wilde dieren doodden: zoo vernemen wij dat Jan C. Visser op 17 October 1664 een wolf doodschoot; Jacob van Roosendael een leeuw den 18 Juni 1666, en Thielman Hendricksz. een panter den 24 Juni 1664.

De regeering loofde premiën uit voor het dooden van wilde dieren, van 10, 20, of 25 gulden volgens de soort in 1676; in 1678 werden zij verhoogd tot 30 voor een panter en 60 voor een leeuw. Zij werden betaald op vertooning van het lichaam, of ten minste van het hoofd met de huid.

Doch genoeg van wilde beesten.

Nemen wij liever kennis van een aangenamer bericht. Niettegenstaande den kleurloozen stijl van het dagverhaal, kan men gissen met welke vreugde berichten als het volgende werden opgeteekend:

Zondag, 2 Februari 1659: « Heeden is Gode loff van de Caepse druyven d'eerste mael wijn geparst ende van de nieuwe most soo versch uyt de cuyp de proef genomen, sijnde meest muscadel ende andere

(1) Zie H. Dehérain, *Le Cap de Bonne-Espérance au XVIIe siècle*, blz. 192 Paris, Hachette 1909).

witte ronde druyfen van seer goede geur ende smaeck »....

Een van de allereerste maatregelen door van Riebeek genomen aan de Kaap, was het vaststellen van strenge voorschriften voor de behandeling van inboorlingen. Reeds op 9 April liet hij een besluit hieromtrent bekend maken. Daarin leest men :

« En zoo wie derhalve iemand van de inwoonders kwalijk bejegend, slaat of stoot, het zij hij gelijk of ongelijk heeft, zal in het aanzien van denzelven met 50 slagen gelaarsd worden, opdat zijlieden daaraan mogen bespeuren, zulks tegen onzen wil zij, en wij genegen zijn om met hen in alle minnelijkheid en vriendelijkheid te corresponderen, volgens den last en de oogmerken van onze Heeren Principalen. Waarom de schild- en andere wachten bij dezen mede wel expresselijk gelast worden daarop ook te helpen toezien, of zullen, onder haar gezicht het kwaad doen aan de wilde gedogende, dezelfde straf als de handdadigers schuldig zijn. » (1)

Voor den ruwsten handenarbeid werden slaven ingevoerd, eenige van de Oostkust en van de Westkust van Afrika; veel meer echter uit Indië, en vooral uit Madagascar. Zoo werd in November 1696, kapitein Holm door Simon Vander Stel naar dit eiland gezonden met twee brieven : 1° een open brief aan de Grooten van Madagascar, waarin zij verzocht werden den drager welwillend te behandelen, 2° een brief « aan den doorluchtigen koning of zeer machtigen heer en vorst van 't eiland Madagascar » in twee afschriften, een in 't Nederlansch, en een in 't Latijn :

« Illustri Regi sive præpotenti Domino atque Principi Insulae Madagascar salutem plurimam. »

---

(1) Zie Dagverhaal I, blz. 17.

Na deze plechtige inleiding verzocht Vander Stel eenvoudig dat men aan kapitein Holm het koopen van slaven zou vergemakkelijken, en dat er niet te veel vrouwen mochten bij zijn, zooals vroeger het geval geweest was.

Ook voor de behandeling der slaven werden zeer strenge reglementen uitgevaardigd. Zoo is volgens het *Dagverhaal* op 19 Juni 1658 « den fiscus ende sargeant rontsom aen alle vrije luyden gezonden, omme deselve, gelijcq meer geschiet sij, te waerschouwen, dat sij hunne slaven met goede orde sullen hebben te tracteren, sonder die geduyrich met slaen, stoten ende schelden stuggerich te maecken, ten eynde daerdoor niet meer van deselve comen te verlopen etc. »

Nog geen twee maanden nadien, op 6 Augustus 1658, vond Van Riebeek het noodig deze waarschuwing nog eens te herhalen en te verscherpen. Hij verbood bepaaldelijk de slaven « te binden of met eenige roede, ende geesels meer te slaen » en gaf het bevel aan de kolonisten « haere geesels (sommige van gespouwen rottangen, ende ander van touwe met cnoppen aen de eynde gemaeckt) wegh te doen op peune van 6 realen boeten » *enz.* (1)

Zooals wij gezien hebben, had de jonge volkplanting met allerlei moeilijkheden en tegenspoeden te kampen. Vele van de eerste kolonisten bleken er niet tegen opgewassen.

De burgers die den 21 Februari 1657 hun vrijbrief uit de handen van Van Riebeek ontvingen, waren negen in getal, waaronder een Zuid-Nederlander (Jan van Passel van Geel in Brabant wordt hij genoemd). Tot mijne verwondering vond ik onder deze 9 namen er geen enkele die thans nog verspreid is in Zuid-Afrika.

---

(1) Zie H. C. V. Leibbrandt, *Precis of the Archives of the Cape of Good Hope, Letters and Document received*. Part II. blz. 439.

Toch groeide de kolonie langzamerhand aan. Een jaar na de stichting, in 1658 telde zij 57 zielen, t. w. kolonisten buiten de ambtenaren der Compagnie; dertig jaar later in 1687 was zij vertiendubbeld (573 zielen). Het jaar daarop, in 1688 kwamen de Fransche Hugenoten, bijna honderd huisgezinnen, ongeveer twee honderd personen, meestal jonge menschen. Enkele jaren later telde men in de volkplanting meer dan 1000 zielen, op het einde der zeventiende eeuw waren er 1400 en in het begin der negentiende eeuw bij de 40,000, in 1819, 42,000 blanken.

Gedurende de jaren 1820, 1821 en 1822 werden ongeveer vijf duizend geboren Britten als immigranten naar de Kaap overgebracht. De rijksregeering betaalde de zeereis, en aan elk hoofd van een gezin werd een stuk land gegeven van vijftig morgen (ongeveer veertig hectaren), op voorwaarde dat het drie jaren moest bewoond worden. Vele andere voordeelen werden aan de nieuw aangekomenen verleend om de vestiging te vergemakkelijken. De meesten zetten zich neer in het Oostelijke gedeelte van de Kaapkolonie, dat daardoor overwegend Engelsch is geworden.

Na de afschaffing der slavernij in 1836 begint de Groote Trek, dit wil zeggen de emigratie van duizenden Boeren uit de Kaapkolonie naar den lateren Oranje-Vrijstaat, Transvaal en Natal. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt om nog eens vier of vijf duizend Engelsche, Schotsche en Iersche landbouwers en ambachtslieden onder een stelsel van ondersteunde immigratie naar de kolonie te brengen.

Na den Krim-oorlog werden eenige afdeelingen van het Duitsch legioen door Groot-Brittanje tijdens dien oorlog op de been gebracht, naar Zuid-Afrika gezonden, waar aan de officieren en soldaten stukken grond werden toegekend. Dit stelsel van koloniseeren bleek echter eene mislukking.

De nederzetting van Britten na den laatsten Boeren-

oorlog op verschillende plaatsen in de vroegere republieken beproefd, is over het algemeen eene mislukking geweest.

De blanke bevolking is intusschen onophoudelijk in aantal gestegen en thans neemt men aan dat er ongeveer 1,200,000 blanken zijn in geheel Zuid-Afrika.

In 1795 werd de Kaapkolonie eene eerste maal door de Engelschen veroverd. In 1803 tijdelijk aan de Bataafsche Republiek teruggeschonken, werd zij in 1806 voor de tweede maal en voor goed aan Engeland overgegeven. Sedert meer dan eene eeuw is zij thans aan Britsch gezag onderworpen; maar de eerste Nederlandsche kolonisten, hoe klein in aantal ook, hebben blijvend hun stempel op dit land gedrukt.

Niet alleen is de Nederduitsche Gereformeerde Kerk nog altijd de heerschende; niet alleen wordt het Hollandsch-Afrikaansch door de grootste helft der blanke bevolking gesproken; maar het Romeinsch-Hollandsch Recht, dat zelfs in Nederland is afgeschaft en vervangen door meer moderne wetboeken, dit Romeinsch-Hollandsch Recht, zooals het beschreven is in de werken van Hugo de Groot, Johannes Voet, Vander Keessel en zoovele andere Nederlandsche juristen, is thans nog van kracht in Britsch Zuid-Afrika

Wel is ten gevolge van locale omstandigheden een en ander in de rechtsregels moeten worden veranderd; (de natuurverschijnselen die in Afrika zoo geheel anders zijn dan in Nederland maakten sommige veranderingen reeds onvermijdelijk); wel is de bewijsleer en de manier van procedeeren bijna geheel uit het Engelsche rechtsysteem overgenomen; wel is er veel door de plaatselijke wetgevingen zelfstandig geregeld; maar toch moet overal waar de plaatselijke wetgeving zwijgt, in principe, het Romeinsch-Hollandsch Recht nu nog worden toegepast, en worden de werken van de hooger genoemde schrijvers dagelijks door de rechtsgeleerden in Zuid-Afrika geraadpleegd.

Toen Jan van Riebeek in 1651 het vaderland verliet, lag het allerminst in zijne bedoeling noch in die van de bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, aan den uithoek van Afrika eene Nederlandsche kolonie te stichten. En zelfs toen in 1657 eenige mannen een vrijbrief kregen en den dienst der Compagnie verlieten, was het plan alleen een beperkt aantal burgers in de onmiddellijke omgeving van het fort zich te laten vestigen, omdat men van deze vrije mannen meer voordeel voor de Compagnie verwachtte dan van gewone gesalarieerde dienaren. Met andere woorden : Van Riebeek is volksplanter geworden als bij toeval. Toch was hij een merkwaardig en verre ziend man. Hij richtte ontdekkingsreizen in naar het binnenland. Zoo trachtte hij betrekkingen aan te knoopen met de Namaqua, die rijke kopermijnen bezaten en zelfs met den keizer van het geheimzinnig goudland Monomotapa.

De Hottentotmeid Eva, die als tolkin dienst deed, vertelde wondere dingen over de verre streken. Zoo is er spraak in het Dagverhaal van de Namaqua, als « dragende witte bereide vellen, in plaets dat deese hier omtrent onbereyde ruyge vellen dragen, ende oock hebbende na Eva's seggen kercken, daer se Godt in bidden, gelijck de Hollanders doen, mitsgaders haer geneerende met allerhanden hantwerck door swarte slaeven, sijnde sijluyden witachtigh met lang hair. » (*Dagverhaal*, 1 Februari 1659).

Wat het land van den keizer van Monomotapa betreft, van waar de Portugeezen langs de Oostkust (Sofala in Mozambiek) veel goud kregen, dit moet ongeveer hebben overeengekomen met het tegenwoordige Rhodesië.

Van Riebeek werd echter in zijn grootsche plannen door zijn overheden weinig aangemoedigd. Batavia, waarvan de Kaap eene onderhoorigheid was, zag met weinig welgevallen deze jonge vestiging zich ontwikkelen.

In 1659, toen naast het fort aan de Tafelbaai een kleine stad begon te ontstaan, stuurde Van Riebeek, niet zonder eenigen rechtmatigen trots, eene kaart van het fort, de tuinen en de stad naar zijne overheden in Europa, met het nederig verzoek het kind te doopen en de stad een naam te geven. Door de bewindhebbers werd aan dit verzoek niet voldaan. De stad kreeg geen naam, en de zeventien directeuren waren blijkbaar van opinie dat er daar in 't geheel geene stad moest ontstaan. Alleen het fort had een naam : te weten het Fort de Goede Hoop. Nu nog heeft Kaapstad in de volkstaal van Zuid-Afrika geen naam en zeggen de Boeren als zij daarheen reizen : Ek gaan naar die Kaap, of nog meer, Kaap-toe.

De Hollanders hebben de Kaap dus gekoloniseerd zonder het te willen en zonder het te zoeken. Wij hebben ons met bewustheid tot taak gesteld Katanga te koloniseeren en voor het blanke ras en de blanke beschaving te veroveren. Hoe staan onze kansen tot slagen in deze alles behalve gemakkelijke onderneming ?

Ten eerste hoe is het klimaat? In Boven-Katanga even goed als aan de Kaap. De hoogste temperatuur in 1910 te Elizabethstad (Kongoster) waargenomen was 31°7 (6 Februari), de laagste was 2°1 (op 4 en 21 Juli). In België werd in 1909 te Ukkel waargenomen : $30_0$9 (9 Augustus) en 30°1 (op 17 Augustus) en te Maeseyck op dezelfde twee dagen 31°4 en 31°9. Deze hoogste warmtegraden in België en te Elisabethstad komen dus vrijwel overeen ; zij zijn merkelijk lager dan de hooge temperaturen die in de voornaamste steden van Zuid-Afrika worden waargenomen zooals Kaapstad, Pretoria, Kimberley, Bloemfontein, Durban enz., waar de thermometer niet zelden tot boven 40° stijgt (1).

---

(1) De temperatuur is slechts een van vele factoren die bijdragen tot de vorming van wat men noemt het klimaat eener streek. Vroeger werd over het klimaat van Katanga uitvoeriger gehandeld *(Zie namelijk blz. 10).*

De slaapziekte komt in de mijnstreek niet voor ; en de koortsen zijn er niet kwaadaardig en zullen waarschijnlijk verdwijnen, naarmate de blanken het land bezetten en ontginnen.

Dan de natuurlijke hulpbronnen. De buitengewone rijkdom van de mijnen, die tot dusver eenigszins onderzocht zijn, wordt door niemand meer ontkend. Rosenthal, een der beste kenners van de economische hulpbronnen van het land, berekent dat men een ton zuiver koper zal kunnen voortbrengen met een zuivere winst van 875 frank in Europa geleverd, volgens de tegenwoordige marktwaarde van het metaal, wanneer men beschikt over erts dat 15 °/₀ koper bevat, wat in Katanga geen zeldzaamheid is. De winst zou nog bijna 600 frank bedragen met erts dat 10 °/₀ koper bevat. Als men nu bedenkt dat er, altijd volgens de specialisten op dit gebied, van nu af reeds millioenen tonnen koper gevonden zijn, kan men nagaan welken verbazenden rijkdom deze kopermijnen alleen zouden bergen in hun schoot, als de deskundigen zich niet totaal vergissen [1]. Om nu niet eens te spreken van de goudmijnen, de tinmijnen enz.

Gedurende meer dan twee eeuwen heeft de blanke bevolking van Zuid-Afrika gebloeid en zich ontwikkeld zonder de hulp van mijnen van eenige beteekenis. Eerst in 1869 werden de eerste diamanten gevonden, en in 1886 werden de goudvelden van Transvaal geopend. Het ligt voor de hand van welk groot gewicht de mijnen van Katanga zullen zijn, om in de eerste jaren het vestigen van blanke kolonisten te bevorderen.

En nu de gemeenschapswegen. Van Riebeek deed de zeereis van Holland naar de Kaap in drie maanden en twaalf dagen, wat voor dien tijd als zeer vlug werd

---

(1) Zie S. Rosenthal, *Le Développement économique du Katanga*, 2ᵉ éd. blz. 45 en 46.

beschouwd. Wij kunnen in vijf-en-twintig dagen van Brussel tot in de hoofdstad van Katanga reizen. Ongelukkiglijk zijn we voor deze snelle verbinding van het buitenland afhankelijk. Wij moeten zoo spoedig mogelijk zorgen voor een volledige verbinding tusschen het moederland en de mijnstreek van Boven-Katanga, met stoombooten op de waterwegen en spoorwegen over land, zonder over vreemd grondgebied te moeten komen. In een tweetal jaren kan deze wensch verwezenlijkt worden.

Wat den handel betreft, hier meen ik dat moet gewaarschuwd worden tegen het al te naïef optimisme, dat in de allereerste jaren eene handelsbeweging verwacht, zooals die alleen in landen met millioenen blanke inwoners mogelijk is. Maar evenmin kan ik het pessimisme deelen van degenen die vreezen zelfs een klein tijdverloop vooruit te zien, en die de mogelijkheid van het vestigen van nieuwe handelsondernemingen met goede kans van slagen op dit oogenblik ontkennen. Als men op het gebied van handel zich altijd wilde bepalen tot het volstrekt zekere, dan zouden zelden of nooit nieuwe handelsondernemingen tot stand kunnen komen, allerminst in de nieuwe landen en in de koloniën, waar ze juist het meest noodig zijn en ook de grootste winsten opleveren.

En eindelijk de landbouw. Geen andere tak van de nationale bedrijvigheid acht ik van zooveel gewicht als deze. Maar op geen ander gebied zal de kenspreuk van den Oranje-Vrijstraat meer moeten in het oog worden gehouden : « Geduld en Moed ».

Gij herinnert U wat gouverneur Vander Stel zei : « De grond, die nooit bewerkt is geworden sedert de schepping der wereld, is vol struiken en wortels die men moet uitroeien, zoodat men eerst na drie of vier jaar arbeid een mooien oogst kan verwachten »

Men zal zich dus groote opofferingen moeten getroosten. Liever niets doen dan half werk verrichten, vooral

in deze zaak waar een eerste mislukking geheel de toekomst in gevaar zou kunnen brengen.

Het zal niet genoeg zijn de eerste landbouwers, die zich ginder willen vestigen één jaar lang van het noodige te voorzien. Twee, drie, desnoods vier jaar lang zal men ze in staat moeten stellen om op de vruchten van hun zwaren arbeid te wachten. De groote belangen, die hier op het spel staan, wettigen deze opofferingen volkomen, en de ondervinding op andere plaatsen opgedaan bewijst er de noodzakelijkheid van.

Dat geschikte gronden te vinden zijn, wordt bewezen door verschillende getuigenissen, waarvan ik er slechts een wil aanhalen. Het is de beschrijving van de vroegere statie Lofoï, niet ver van Lukafu door commandant Lemaire (*Mission scientifique du Ka-Tanga* p. 218) : « Alles groeit met een weelderigheid die ik slechts in Coquilhat-Ville gekend heb : de koolen zijn tweemaal zoo groot als een reuzenkop; de rapen hebben tot twaalf centimeter en meer diameter; de knolrapen, de wortelen, de radijzen zijn zoo schoon als ten onzent; de erwtjes zijn overvloedig; de ajuinen zijn ontzaglijk, zooals ik ze in Afrika nog niet gezien had; de porei, de raapkoolen, de melanzaanappelen, de suikerei, de latuw, de selderij, alles heeft reusachtige afmetingen; het krioelt er van tomaten.

« De aardappelen uit Europa geven een prachtige opbrengst... Het koren gedijt uitstekend.

« Als fruit : veel granaatperen; ververschende granaatappelen; welriekende Kaapsche aalbessen; eenige ananasplanten. Eindelijk vijf of zes koffieplanten, die beter staan dan die van Moliro en Mpweto. Daarbij komen nog uitgestrekte en krachtvolle rijstvelden. »

Twee levensvragen verdienen thans in het bijzonder de aandacht van onze regeerders en van de openbare meening in België.

Ik bedoel het vraagstuk van het onderwijs en dan het vraagstuk van onze koloniale politiek.

Voor al wie niet kortzichtig oordeelt, springt het verband tusschen deze twee al spoedig in het oog. Ons onderwijs, het lager, middelbaar en hooger onderwijs, moet ons mannen leveren in staat om in de wereld zich eene plaats te veroveren, en zoowel buiten als binnen onze grenzen, te wedijveren met de burgers van andere landen, ook van landen die aan dezen voornamen factor, het onderwijs, vroeger en meer gedacht hebben dan wij.

Eene radicale hervorming van het hooger onderwijs is in Vlaamsch België althans even noodig als die van lager en middelbaar. In dit midden hoef ik niet aan te dringen op den aard der hervorming die ik op het oog heb. Ieder onzer heeft het woord op de lippen. Alleen kan ik niet nalaten den vurigen wensch uit te spreken dat aan de nieuwe, herboren Vlaamsche Universiteit te Gent, ook eene school voor hoogere koloniale studiën zal verbonden worden! Deze school is even noodig geworden in Vlaanderen als de Vlaamsche mijnbouw-, landbouw- en veeartsenijschool!

En dan de koloniale politiek, vooral deze gewichtige vraag van de bevolking van Katanga met blanke kolonisten.

Eenige jaren geleden, toen Kongo nog geen Belgische kolonie was, waren er mannen die ons voor de koloniale politiek waarschuwden. Zij beweerden onder andere, dat wij veel verstandiger zouden doen, als wij al onze krachten liever inspanden om handel te drijven in vreemde landen, in Amerika b.v.

Daar wordt het land geregeerd door anderen; de administratie kost veel geld. Als wij er handel gaan drijven profiteeren wij van de rust en van de gemakken die door de regeeringen aan onzen handel worden verzekerd, zonder dat ons dat iets kost. In onze kolonie zullen wij de zware kosten der administratie zelf geheel alleen moeten dragen, zoo redeneerden zij, en waarom? Om het land te openen en veilig te maken voor anderen, daar wij aan vreemdelingen dezelfde

De voltooiing van den spoorweg van Elizabethstad
naar de mijn « De Kongoster ».

vrijheden en voorrechten moeten gunnen als aan landgenooten. Wij zullen voor hen de kastanjen uit het vuur halen.

Deze ongeluksprofeten zullen de waarheid gesproken hebben, als wij niet zorgen dat de groote, schoone kolonie, die wij thans de onze noemen, in werkelijkheid een nationaal karakter krijgt.

België is klein, onze kolonie is groot. Het zal niet te veel zijn als mannen van alle partijen en zienswijzen, eensgezind aan dit grootsche werk al de krachten wijden, waarover de natie beschikt.

Wij moeten onze kolonie de onze maken, niet alleen door ze te beheeren, door ze te bezetten, door ze te bevolken, maar b.v. ook door ze te bestudeeren in al hare onderdeelen. Er is op dit gebied nog zooveel te doen, dat onze Vlaamsche koloniale school volop werk zal hebben : De aardkunde, de plantenkunde, de dierkunde, de geneeskunde, de volkenkunde en taalkunde van ons koloniaal rijk, enz. Gaarne zou ik over ieder vak een woord willen zeggen. Niet alleen van groot theoretisch, maar zelfs van hoogst dringend practisch belang worden al deze vakken van wetenschap in de kolonie, als men er maar even wil over nadenken.

Neem b.v. de plantenkunde. De meeste landbouwgewassen van Zuid-Afrika (granen, groenten, vruchtboomen, wijnstokken, enz.) zijn uit Europa overgeplante soorten. Deze soorten zijn sedert duizenden jaren in Europa inheemsch en aan het Europeesch klimaat en den Europeeschen bodem aangepast. In Afrika zijn zij nog niet zoo goed geacclimatiseerd, en vandaar dat zij er veel moeilijker bestand zijn tegen allerlei ziekten.

Wanneer zal men eens beginnen de in Afrika inheemsche soorten te bestudeeren en proeven nemen met het oog op het doen ontstaan van nieuwe cultuurplanten? Wie weet welke verrassende ontdekkingen ons op dit gebied alleen nog wachten? Deze gewichtige studie moet om zoo te zeggen nog een aanvang nemen.

Primum vivere deinde philosophari is niet zelden de leus van onze koloniale politici.

Er ligt een groot gevaar in deze al te bekrompen kleinzieligheid, in dit ontbreken van een hooger ideaal.

De nuchtere Hollanders in de zeventiende eeuw dachten ook aan niets anders dan de onmiddellijke behoeften van het oogenblik. Eene ververschingstatie aan de Kaap wilden ze hebben, meer niet. Van eene stad, eene groote machtige volksplanting en verre tochten naar het rijk van Monomotapa, daarvan wilden zij niet hooren!

Nochtans, als zij wel gewild hadden, en als zij gedurende de allereerste jaren maar enkele honderden Nederlanders meer naar ginder hadden gezonden, wie weet? Die enkele honderden zouden tot vele duizenden zijn aangegroeid. Misschien zou dan in 1806 de Hollandsche generaal Janssens eene betere strijdmacht hebben kunnen vereenigen, dan het zoo gemengde legertje van 2000 man, dat hij tegenover de 7000 Engelschen van generaal Baird kon stellen, zoodat hij het na enkele uren vechtens moest opgeven. Misschien had dan de loop der geschiedenis een geheel andere kunnen zijn en zou men nu in Zuid-Afrika, Kaapland, Oranje, Transvaal, Natal, met Rhodesië en Katanga er bij, een groot Nederlandsch rijk hebben gehad...

Maar de nuchtere Hollanders dachten aan zoo iets niet. En toen Van Riebeek aan de bewindhebbers vroeg om aan zijn beginnende stad een naam te geven, verwaardigden zij zich zelfs niet hem te antwoorden.

In dit opzicht hebben wij Belgen in Katanga althans anders gehandeld. De hoofdstad kreeg al een mooien naam, nog voor er een straat was aangelegd of een huis gebouwd!

Laat deze naam eene belofte zijn voor de toekomst. Laat deze stad, die den naam draagt eener geliefde Koningin, en geheel het land, dat van daar uit wordt beheerd, groeien en bloeien tot eer en roem van onze landgenooten ginder en van het moederland in Europa!

III

De gekleurde Rassen van Zuid-Afrika.[1]

Als men uit Europa komende te Kaapstad aan wal stapt, vindt men daar aan den voet van den statigen Tafelberg een mooie stad, met schilderachtige omgeving. Wat betreft huizen, straten, openbare gebouwen, kerken enz. verschilt zij maar weinig van een gewone Belgische stad van dezelfde grootte. De electrische trams zijn precies dezelfde als te Antwerpen of te Gent; de villa's in de voorsteden gelijken op die in de voorsteden van onze Europeesche groote steden. In de tuinen en parken vindt men naast de gewone, meestal geïmporteerde boomen en bloemen, ook palmen en andere tropische gewassen.

Maar wat het meest in 't oog valt, dat zijn de menschen met niet-blanke huidskleur, de zoogenaamde gekleurden, kleurlingen of naturellen. Men vindt ze in alle denkbare schakeeringen : pikzwarte Kaffers, minder donkere Maleiers en Hindoes, bruine Bastaarden, gele Hottentotten, Chineezen, Japanners, enz.

Over deze menschen van niet-Europeesch ras wensch ik U heden te spreken. En ik vertrouw dat deze keuze van een onderwerp uwe goedkeuring zal mogen wegdragen. Immers, de rassenquæstie, het probleem van de

(1) Lezing gehouden in den Mechelschen tak van het *Algemeen Nederlandsch Verbond*, op 4 November 1910.

toekomst der gekleurde bevolking in Zuid-Afrika, is verreweg het gewichtigste vraagstuk dat de jonge Zuidafrikaansche natie zal op te lossen hebben.

Hier in Europa, vooral in de Nederlandsche pers van Noord en Zuid lezen we veel over de vraag : wie zal in Zuid-Afrika de baas zijn, Brit of Boer ? De vraag is van ondergeschikt belang in vergelijking met deze veel grootere vraag : wie zal er baas zijn, de zwarte man of de witte man ? Als we zien hoe gewichtig de Negerquæstie geworden is in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, waar er wellicht ongeveer een Neger staat tegenover zes of zeven blanken ; en als men bedenkt dat in Zuid-Afrika de verhouding omgekeerd is, dat daar niet eens een blanke tegenover zes of zeven zwarten, maar slechts een blanke tegenover tien zwarten staat, dan zal men begrijpen dat deze quaestie *de* quaestie is in Zuid-Afrika.

Boer en Brit hebben dit ingezien ; daarom o. a. hebben zij de handen ineen geslagen en de Unie van Zuid-Afrika tot stand gebracht.

Toen de Hollanders, met Jan van Riebeek als eersten bevelhebber, aan de Kaap aan wal stapten in 1652, vonden zij daar kleine geelbruine menschen, zeer vuil en op een lagen trap van beschaving. Ze spraken een taal vol keelklanken en zonderlinge smakkende geluiden, die in de Europeesche talen niet voorkomen (clicks, Schnalzlaute, tongklappers). Op de Hollanders, maakte deze taal den indruk van een ruwe, primitieve taal. Ze stelden zich voor dat deze wilden nog een zeer gebrekkige taal spraken, met half dierlijke geluiden. Ziehier hoe Dapper, een bekende aardrijkskundige uit dien tijd zich hierover uitlaat :

« Al deze Hottentots, inzonderheid d'aan strant gelegen[1], spreken een en de zelve tale of sprake,

(1) De kleine Hottentotstam waarmede de Hollanders het eerst in aanraking kwamen op het Kaapsche schiereiland werd door hen *strandloopers* genoemd.

die t'eenemaal belemmert, en bij d'onzen om de moeielijkheid der uitsprake niet te leren is, tot merkelijk nadeel van het verder opspeuren der gelegenheit des lants en handeling met deze volken. Hun sprake gaet geduurigh met klokken, als de kalkoensche hanen, klappende of klatzende over het ander woord op hun mont, gelijk of men op zijn duim knipte, zoodat hun mond bijna gaet als een ratel, slaende en klatzende met de tonge overluit, zijnde elk woord een bijzondere klats. Zommige woorden weten zij niet dan met heel zware moeite te uiten en schijnen die als van achteren uit de kele op te halen, gelijk een kalkoensche haen, of als de luiden in Duitschland aan de d'Alpes doen, die door het drinken van sneeuwwater krop-zwellen aan den hals krijgen, waerover d'onzen hen ten opmerke van deze belemmering, en ongehoorde hakkeling van tale den naam van *Hottentots* gegeven hebben, gelijk dat woort in dien zin gemeenlijk schimps-gewijze tegen iemant, die in het uiten zijner woorden hakkelt en stamelt, hier te lande gebruikt wordt. Zij noemen nu ook zich zelfs met den naam van Hottentot en zingen bij d'onzen al dansende, *Hottentot brokwa, Hottentot brokwa* : waarmede zij zeggen willen : geef Hottentot een brok broot. »[1]

Het zal ons niet verwonderen dat men de taal der Hottentotten als eene zeer primitieve half dierlijke taal beschreef, die voor Europeanen niet te leeren was. Later nochtans is gebleken dat met eenige oefening de beruchte tongklappers door Europeanen kunnen worden voortgebracht, en zendelingen hebben deze taal volkomen leeren beheerschen.

We weten nu dat deze taal zeer ingewikkelde verbuigingen en vervoegingen heeft, en de taalkundigen van dezen tijd spreken liever niet van primitieve en

---

(1) Dapper, Naukeurige Beschrijvinge der Afrikaensche Gewesten. Amsterdam, 1668, blz. 652.

verder ontwikkelde talen, omdat de oudste talen die men kent, en ook de talen van de primitiefste en wildste volkstammen reeds eene onafzienbare ontwikkeling achter zich hebben.

Toen de Hollanders eenigen tijd aan de Kaap gevestigd waren en verder in het land begonnen te dringen, stieten ze daar op een nieuwen volksstam, die nog op een lageren trap van beschaving stond. Dit ras was nog kleiner dan de Hottentotten; de huid was ongeveer van dezelfde kleur, doch veelal gerimpeld; de taal bevatte nog meer keelklanken en zuigklanken, en klonk dus nog ruwer. Deze menschen waren de Bosjesmannen of Boesmans zooals de Afrikaanders zeggen, wat voor hen zooveel beteekent als struikroovers. Zij leefden alleen van de jacht.

Men neemt aan dat de Bosjesmannen de eerste, de oorspronkelijke bevolking zijn van Zuid-Afrika, dat zij eenmaal geheel Zuid-Afrika uitsluitend hebben bewoond, en misschien wel geheel Afrika hebben bezeten voor de aankomst van andere volksstammen, die ze voor zich uit hebben gedreven naar onvruchtbare woestijnen en bergstreken. Nu zijn de Bosjesmannen zoo goed als uitgestorven. Soms vindt men nog wel een Bosjesman-type in Zuid-Afrika, doch dan is hij gewoonlijk niet van zuiver ras, maar heeft b. v. ook Hottentottenbloed in de aderen. Enkele honderden schijnen ook nog verspreid te wonen in de Kalahari-woestijn en in de ongenaakbare bergstreken van het binnenland.

Verder naar het Oosten en naar het binnenland stieten de Hollanders eindelijk ook op zwarte menschen: de Kaffers. Het woord *Kaffer* beteekent ongeloovige; deze naam werd hun gegeven door de Mohammedaansche Arabieren, die eeuwen vóór de blanken aan de Oostkust van Afrika gevestigd waren, en daar een uitgebreiden handel dreven.

De verschillende Kafferstammen, Zulu, Xosa, Fingo,

Basuto, Matabele, Betshuana, Barotse, Mashono, Herero, om er slechts enkele te noemen, en ook de meeste stammen van Congo en van de Oost- en West-kust van Afrika, spreken overal, over een gebied wellicht grooter dan heel Europa, talen die behooren tot denzelfden taalstam.(1)

Het eigenaardige van deze talen bestaat in zekere voorvoegsels, achttien in getal, die men met kleine wijzigingen in al de dialecten terugvindt ; zij dienen vooral om enkel- en meervoud aan te wijzen, doch ook levende of levenlooze wezens, collectieven, enz. ; zij worden telkens herhaald aan het begin van woorden die tot elkander in grammatische betrekking staan. Een dezer voorvoegsels is in het enkelvoud *umu-*, in het meervoud *aba-*. De stam *-ntu* beteekent mensch. Vandaar *umuntu* = een mensch, en *abantu* = menschen, lieden. Dit woord *abantu* is in sommige dialecten *bantu*, en vandaar de naam, die men aan het geheele ras gegeven heeft.

De Bantu-talen verschillen onderling niet meer dan de Germaansche talen onder elkander, dus als het Engelsch, het Duitsch, het Nederlandsch en de talen van Skandinavië ; ook niet meer dan Romaansche talen onder elkander. De Kaffer leert gemakkelijk de taal van een naburigen stam begrijpen. In deze talen, ten minste in de zuivere Bantu-talen, komen geene zuigklanken voor (waar zij wel voorkomen wordt dit toegeschreven aan vermenging of invloed van de Hottentotten of Bosjesmannen). De Bantu-talen staan bekend voor zeer welluidend. Men vergelijkt ze in dit opzicht met het Italiaansch. Er bestaat nog geene eigenlijke letterkunde in deze talen, als men eenige dierfabels en andere vertelsels buiten beschouwing

(1) Spreek uit : Zoeloe, Basoeto, Bantoe enz. De *oe*-klank wordt in al deze woorden met *u* afgebeeld.

laat, die uit den volksmond worden opgeteekend. Wel bestaan er eenige dagbladen, die door geletterde inboorlingen worden gelezen, en officieele berichten worden door de overheden in die talen afgekondigd, in spoorwegstaties, postkantoren, enz.

Er zijn geleerden die gelooven aan de mogelijkheid van eene en dezelfde letterkundige taal voor al de Bantuvolken. Zij steunen daarbij op de vele gemeenschappelijke woordstammen, en op de groote analogie in den bouw van de taal en in de spraakkunst. Zij verliezen echter uit het oog, dat bij het ontstaan van letterkundige talen, veel andere elementen invloed hebben, zooals politieke grenzen, vreemde kultuurinvloeden, enz. Feitelijk worden thans reeds in de Kaapkolonie alleen, examens afgenomen in drie verschillende Kaffertalen (Xosa, Zulu, Sesuto). Ik geloof niet aan de waarschijnlijkheid van het ontstaan van éene literatuurtaal voor al de Bantu-volkeren.

Men onderscheidt dus drie inboorlingenrassen in Zuid-Afrika : Bosjesmannen, Hottentotten en Kaffers. Er zijn daar echter nog verschillende andere gekleurde rassen, die na de vestiging der Hollanders uit andere werelddeelen zijn ingevoerd.

Ten eerste heeft men verscheidene duizenden Maleiers. Zij werden door de Hollanders in het land gebracht uit Nederlandsch Oost-Indië, als slaven, daar zij als zoodanig veel betere diensten bewezen dan de Hottentotten of Boesmans.

Ook zijn herhaaldelijk Oost-Indische oproermakers als bannelingen naar de Kaap gebracht. Een hunner, een Javaansch edelman, werd door zijne geloofsgenooten als heilige vereerd, en zijn graf wordt nog door de tegenwoordige Maleiers als bedevaartplaats bezocht.

Verder heeft men een aantal Hindoes, dit wil zeggen inboorlingen uit Britsch Indië. Zij zijn vooral ingevoerd als arbeiders in Natal (koelies), doch men

Woningen van zwarte arbeiders te Elizabethstad.

vindt ze overal als leurders, winkeliers en kleinhandelaars. De vroegere kolonie (nu provincie) Natal telt ongeveer 50,000 blanke inwoners en daarnaast ruim zooveel Hindoes waarvan er een aantal zeer welgesteld zijn geworden. Door de dagbladen hebt gij vernomen hoeveel last de Transvaalsche regeering jaren lang heeft gehad met de Hindoes, en met hun leider, advocaat Gandhi.

Gij zijt ook op de hoogte van de proef die op de goudmijnen in Transvaal genomen is met Chineesche arbeiders. Al de « varkstaarten » (zooals men ze daar heet) zijn nu weer terug gezonden naar het Hemelsch Rijk, ten minste de arbeiders die met vaste contracten aan de mijnen werkten. Voor het overige zijn er nog eenige honderden over Zuid-Afrika verspreid, vooral als arbeiders in linnenwasscherijen.

Eindelijk zijn er nog een aantal inboorlingen uit St-Helena, uit Mozambiek, uit Madagascar, enz. Doch het zou veel te lang worden om over al die verschillende rassen in het bijzonder te handelen.

Laat ons liever terugkeeren tot de drie hoofdrassen, om iets te zeggen over hun geschiedenis en over hun tegenwoordigen toestand.

Zooals in alle koloniën bestond aan de Kaap in den Hollandschen tijd de slavernij. De gekleurden, die dus niet op hun eigen grond, en onder hun eigen opperhoofden, maar in den dienst der blanken hun brood moesten verdienen, waren over het algemeen de slaven van den « baas ». Nu nog wordt de blanke man aan de Kaap, door den gekleurde aangesproken als « baas ».

Er is geen reden om aan te nemen, dat de Hollandsche kolonisten hun slaven veel beter of veel slechter zouden behandeld hebben dan andere kolonisten. Ik heb eenmaal in een oud huis in de Buitenkantstraat te Kaapstad de localiteiten bezocht, waar slaven na hun dagelijksch werk werden opgesloten om er den

nacht door te brengen. Het zijn hokken, gedeeltelijk onder den grond, zooals onze kelderkeukens, en met traliën afgesloten. Daar werden de slaven bij tientallen geherbergd, waarschijnlijk met niets anders dan met wat vunzig stroo om op te slapen. De hygiënische voorwaarden zouden zeker onze tegenwoordige medici een huivering op het lijf jagen.

Toch is het niet onwaarschijnlijk dat de slaven, vooral op de boerenplaatsen, op patriarcale wijze behandeld werden, en dat hun lot dragelijk was, niet zelden zelfs vrij zacht en gelukkig, als men hun beschavingstoestand en graad van ontwikkeling in aanmerking neemt.

Te Worcester in de Kaapkolonie heb ik nog een zeer ouden kleurling ontmoet, die mij zonder eenige bitterheid vertelde dat hij tot op zijn 10 jaar ongeveer slaaf was geweest, en dat men hem toen getaxeerd had (« hul het ver mij getaxeer, baas »).

Zooals u bekend is, werd de slavernij door de Engelsche regeering afgeschaft in 1836, en moesten toen al de slaven getaxeerd worden. De Boeren konden de kleine vergoeding die men hun aanbood gaan ontvangen... te Londen. In plaats van de reis naar Londen te doen, verkozen velen uit te wijken naar het wilde Noorden, naar de streken die later Vrijstaat en Transvaal zijn geworden.

Door jarenlange traditie hebben de Boeren beter geleerd met gekleurden om te gaan dan andere Europeanen. Zij behandelen ze beslist als menschen van een mindere soort, dus uit de hoogte, maar niet te ruw; leggen een tastbare straf op als 't past, maar blijven altijd strikt rechtvaardig en maken zich niet driftig. De beleefde Kaffer zal na de tuchtiging niet nalaten daarvoor te bedanken met de gewone formule: dankie baas.

Van de drie oude gekleurde rassen van Zuid-Afrika: Bosjesmannen, Hottentotten en Bantus, is er slechts één dat eene toekomst heeft, en wel het laatsgenoemde.

Zooals reeds gezegd zijn de Bosjesmannen zoo goed als uitgestorven. Zij hebben zich nooit kunnen aanpassen aan een andere levenswijze dan die van nomaden en jagers. Bij de oude kolonisten stonden zij bekend als onverbeterlijke veedieven, en daarom is tegen hen een onverbiddelijke uitdelgingsoorlog gevoerd, waaraan slechts weinigen zijn ontsnapt

Wat de Hottentotten betreft, nog enkele stammen, die hun eigen taal spreken, leven in de noordwestelijke districten van de Kaap (Namaqualand), en in het naburige Duitsch Zuid-West-Afrika. Deze laatsten zijn echter, zooals bekend, in den laatsten kolonialen oorlog van Duitschland gedeeltelijk uitgeroeid.

In Kaapstad en omstreken en in het westelijke gedeelte van de Kaap-provincie (de Kaapkolonie van voor de Unie van Zuid-Afrika), daar waar de eerste kolonisten ze vonden, hebben de Hottentotten hun zelfstandigheid geheel verloren. Zij zijn vermengd met andere rasssn, met Maleiers, met Kaffers, met Bosjesmannen, en eindelijk ook wel blanken. Het gevolg is geweest het ontstaan van een ras van *Bastaards*, gewoonlijk *Kaapsche Jongens* genoemd (*Cape Boys*). De trekken van de oude Hottentotten overheerschen ; doch men vindt ook wel individuen die nu eens aan Bosjesmannen, dan eens aan Kaffers of Negers dan weer aan Maleiers of blanken herinneren.

Deze *bruine menschen*, zooals men ze ter plaatse ook veel noemt, hebben uiterlijk geheel de levenswijze der Europeanen aangenomen. Zij zijn tot het Christendom bekeerd, behooren meestal tot de Hollandsche (Gereformeerde) Kerk, of tot een of ander Engelsch kerkgenootschap (Wesleyanen, Anglicanen, Presbyterianen enz.) of ook wel tot de Luthersche (Duitsche) Kerk, die een aantal zendelingen in Zuid-Afrika heeft. Zij kleeden zich en bewonen huizen als de Europeanen. Gewoonlijk verdienen zij hun brood als dienstboden en arbeiders; of ook wel als kleine landbouwers, en als

zoodanig brengen zij het soms tot een bescheiden welstand.

Wat hun zedelijk karakter betreft, staan deze Kaapsche Jongens niet zeer hoog aangeschreven Zij zijn bekend als leugenachtig, lui en weinig vertrouwbaar.

Hun taal is gewoon Kaapsch Hollandsch, dat zij dikwijls zuiverder spreken dan vele blanke Afrikaanders. Dit laatste is toe te schrijven aan het feit dat de blanken meestal langer naar school gaan dan de gekleurden en dus meer verengelschen. Immers de scholen zijn zoo goed als uitsluitend Engelsch; hoe langer iemand op school geweest is, hoe meer Engelsch hij onder zijn Hollandsch mengt. De bovengenoemde Engelsche en Duitsche kerkgenootschappen houden rekening met het feit dat hunne gekleurde lidmaten Hollandsch sprekenden zijn, en houden voor hen godsdienstoefeningen in de Nederlandsche taal. Op de scholen voor gekleurden is het echter al Engelsch wat de klok slaat

De voorstanders van het Hollandsch in Zuid-Afrika zouden wellicht goed doen wat meer aandacht te schenken aan hunne gekleurde taalgenooten. Noch de Zuidafrikaansche Taalbond, noch eenig ander taalminnend lichaam heeft zich ooit, bij mijn wete, in het minst om de gekleurde Hollandsch sprekende bevolking, als zoodanig bekommerd.

Ook de Maleiers, die oorspronkelijk uit den Nederlandschen Oost gekomen zijn, spreken nog altijd Hollandsch in het dagelijksch leven. Dezen zijn echter Mohammedanen. Kort voor mijn vertrek uit Kaapstad maakte ik kennis met een hunner, Imâm Taleboedin, de voornaamste geestelijke voorganger der Kaapsche Moslins. Op zijn visietkaartjes staat te lezen in het Arabisch en in het Engelsch : *Chief Bishop of the Mahommedans*. Zijn Hoogeerwaarde vertelde mij dat hij bij de godsdienstoefening ook het Hollandsch gebruikte

om de « lessen » uit den Koran aan de geloovigen duidelijk te maken. Aan de Mohammedaansche school te Kaapstad wordt echter alweer niets dan Engelsch onderwezen. Tot mijn voldoening scheen deze toestand ook volgens het gevoelen van den Imâm niet een normale toestand te zijn, want, zoo drukte hij zich zelf uit : « Hollandsch is toch die taal van die stad. »

Deze worden troffen mij, omdat ik nooit zoo iets uit iemands anders mond gehoord had. Het zou nooit een blanke, hetzij Engelschman, of Afrikaander, of Nederlander invallen, het Hollandsch te beschouwen als de taal van Kaapstad. De meerderheid der blanke bevolking is van huize uit Engelschsprekend, en de anderen leggen zich zonder de minste poging tot verzet bij dit feit neer. Maar de gekleurden spreken, onder elkander althans, nog altijd Hollandsch, en de gekleurden zijn de helft van de geheele kevolking der stad [1].

Zooals ik reeds heb aangeduid heeft alleen het Bantu-ras eene toekomst, althans voor zoover men dat nu kan nagaan.

Ongeveer 80 °/₀ of meer van de geheele bevolking van Zuid-Afrika behoort tot dit ras. De onderscheidene stammen, waarin men dit ras verdeelt, zijn onderling zeer verschillend, zoowel in lichamelijk als in verstandelijk en zedelijk opzicht. Maar over het algemeen staan de Kaffers, zooals men de Bantus gewoonlijk noemt, veel hooger dan de Hottentotten of Kaapsche Jongens.

Het zijn meestal sterke kerels, groot van gestalte, wel gebouwd, de vrouwen zoowel als de mannen.

Wat de uiterlijke beschaving aangaat, staan de

---

(1) Ziehier nog een typisch voorbeeld van het eigenaardige Hollandsch van den Moslemschen bisschop. De Arabische woorden die in het Nederlandsch beteekenen : *het beginsel der wijsheid is de vreeze des heeren*, werden door hem overgezet als volgt : *die kop van die slimmigheid is die bang-wees fer Allah.*

zwarte Kaffers echter nog verre ten achter bij de bruine menschen van de omstreken van Kaapstad. Zij kleeden zich en zij leven meestal nog op aartsvaderlijke wijze, in hunne ronde hutten stevig uit leem gebouwd. Een aantal dezer hutten maken samen een kraal (dorp) uit. Zij zijn onderworpen aan hunne hoofden, kleine autocraten, die echter volgens oude ongeschreven wetten en overleveringen hun gezag uitoefenen. Deze hoofden treden ook op als vertegenwoordigers van hun volk tegenover de blanke autoriteiten, en zij worden voor allerlei aangelegenheden voor hun onderhoorigen aansprakelijk gesteld, b. v. bij het innen van belastingen.

De Kaffers koopen hun vrouwen en betalen ze met vee (zoo of zooveel koeien, schapen, enz. is de koopprijs van eene vrouw). Als zij rijk genoeg zijn koopen zij er twee, of drie, of meer.

Zij zijn ook meestal nog heidenen, hoewel zendelingen van verschillende gezindten onder hen arbeiden.

De vestiging van het gezag van Europeanen heeft voor de Kaffers vooral dit gevolg gehad, dat de stammen nu in vrede naast elkander moeten leven. Vroeger voerden zij bijna onophoudend oorlog, en daardoor werden uitgestrekte landstreken van bewoners ontbloot, terwijl nu de bevolking zeer snel toeneemt. Immers veel kinderen hebben is in alle opzichten een zegen en een voordeel voor den Kaffer. Aan opvoeding kost het hem weinig of niets; de jongens kunnen spoedig door werken hun brood verdienen en de dochters zijn een zeer gewilde koopwaar, zoodat ieder Kaffer die eenige dochters heeft een man van vermogen is.

Intusschen niet alle Kaffers blijven bij moeders pappot. (De uitdrukking past minstens even goed als in Vlaanderen : want pap van gestampte maïs met zure melk is het gewone voedsel der Kaffers). Duizenden werken als veehoeders, dienstboden, koetsiers enz. bij de Boeren en bij andere blanken.

Bovendien wordt een altijd grooter aantal hunner door hoogere loonen naar de goud- en diamantmijnen gelokt. Na enkele jaren kunnen zij dan genoeg sparen om rustig hun dagen te gaan slijten in de kraal hunner voorouders, en daar van de wonderen der groote stad te vertellen aan hun nieuwsgierige stamgenooten.

Het spreekt van zelf dat overal waar Kaffers bij blanken in dienst zijn, zij daardoor ook in aanraking komen met de Europeesche beschaving. Aldus zal er langzamerhand ook eene klasse van Kaffers ontstaan die in kleeding en uiterlijke levenswijze de blanken nabootsen evenals de Kaapsche Jongens.

Ook op onderwijsgebied blijven de Bantus van de weldaden der Europeesche beschaving niet geheel verstoken. Verre van daar. In de voormalige Kaapkolonie zijn ongeveer evenveel niet-blanke als blanke kinderen op de scholen, en de meerderheid der niet blanke leerlingen zullen wel Kafferkinderen zijn. Natuurlijk zijn er afzonderlijke scholen voor de gekleurden.

Te Lovendale, in het oostelijke gedeelte van de Kaapkolonie, bestaat er eene reeks onderwijsgestichten, die bezocht worden door naturellen uit geheel Zuid-Afrika: lagere en middelbare klassen, kweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen, opleidingsscholen voor zendelingen en predikanten, technische klassen, enz. Zooals men ziet, is daar al iets dat gelijkt op een begin van hooger onderwijs

Wat meer is, hier en daar vindt men reeds een Kaffer die zijn weg gevonden heeft tot een Europeesche of Amerikaansche universiteit, en vandaar naar zijn vaderland is teruggekeerd met een of anderen academischen graad of zelfs met den doctorstitel.

Door dergelijke ontwikkelde Kaffers en ook door Europeesche zendelingen is in de laatste jaren de eisch gesteld van onderwijs in en door de moedertaal voor Bantukinderen, en het schijnt dat aan dien eisch gedeeltelijk wordt toegegeven.

Van den anderen kant maken de naturellen ook aanspraak op een zoogenaamd *Native College*, dit is zooveel als een eigen Kaffer-Universiteit. Enkele jaren geleden heeft men een vereeniging opgericht met het doel deze hoogeschool tot stand te brengen en belangrijke sommen zijn daarvoor reeds bijeengebracht [1].

Vele blanken zien dit alles met leede oogen aan. Zij keuren de geleerdheid, vooral de boekengeleerdheid voor de zwarten af; en beweren dat een ongeleerde «rauwe» Kaffer, gewoonlijk een betrouwbaar en bruikbaar arbeider of dienstbode is, terwijl integendeel een geleerde Kaffer lui is, onhandelbaar, onbetrouwbaar en te trotsch om met de handen te werken.

Andere blanken en ook de regeeringen moedigen integendeel de beweging voor hooger onderwijs voor Kaffers aan en steunen ze geldelijk zoowel als zedelijk. Zij herineren er aan, dat sommige Kaffers op de Neger-universiteiten van Amerika gaan studeeren, en vandaar naar Zuid-Afrika terugkeeren, doordrongen van zeer ongewenschte denkbeelden over de gelijkheid van het zwarte en het blanke ras. Deze denkbeelden zouden, zoo vreest men, zeer gevaarlijk kunnen worden voor de Europeesche beschaving in Afrika, en zouden, als men die ongestoord zich laat ontwikkelen, den ondergang van het blanke ras in dit werelddeel kunnen meesleepen. Om dus de Kaffer-studenten in het land te houden, moet men hun de gelegenheid verschaffen aldaar hooger onderwijs te genieten, gegeven in een geest die aan de Europeanen en de Europeesche beschaving niet vijandig is.

Een typisch voorbeeld van de leergierigheid van sommige Kaffers werd mij meegedeeld door een vriend. Ergens in Natal, ik meen te Durban, had hij eenmaal een zwarte gezien, een volbloed Zulu, die dienst deed

(1) Na enkele maanden had men 50,000 pond bijeen (1,250,000 fr.). Wat een voorbeeld voor de Vlamingen!

als portier in zeker gerechtshof. Om den tijd te verdrijven terwijl hij bij de deur zat te wachten, las hij in een boek. Toen mijn vriend zoo vrij was te vragen, of hij dit boek even mocht inzien, bleek dat het Cæsar's *De Bello Gallico* was, in de oorspronkelijke taal!

Zooals reeds gezegd, arbeiden zendelingen van verschillende kerkgenootschappen om de Kaffers om ze tot het Christendom te bekeeren.

Een van deze kerkgenootschappen heeft in de laatste jaren in Afrika sterk de aandacht getrokken Het is de zoogenaamde Ethiopische kerk. Deze bestaat uit zwarte lidmaten, en hare predikanten of zendelingen zijn veelal Amerikaansche Negers. De leus der kerk schijnt te zijn: Afrika voor de Afrikaanders! Voor de zwarte Afrikaanders namelijk, die volgens de aanhangers dezer kerk de eenige ware Afrikaanders zijn. Zij heeft dus een beslist anti-Europeesch karakter.

Een paar jaren geleden kon men in *Ons Land* uittreksels lezen uit een blaadje, dat door deze kerk in het Hollandsch wordt uitgegeven, en de *Koerier* heet.

Van verschillende zijden zijn stemmen opgegaan om de propaganda dezer kerk van overheidswege te verbieden.

Nog onlangs vestigde de Kaapstadsche correspondent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* op deze beweging de aandacht, naar aanleiding van de verkiezing van den Kafferpredikant Dr Rubusana tot lid van den Kaapschen provincialen Raad. Hij deelt o. a. mede, dat de jongste verwikkelingen te Wilhelmsthal in Damaraland (Duitsch Z. W. Afrika) door de autoriteiten worden toegeschreven aan de Ethiopische beweging in de Kaapkolonie.

En zoo komen wij dan op politiek terrein. Ook daar is de toestand zeer ingewikkeld, en zullen er in de toekomst een aantal moeilijke problemen op te lossen zijn.

In de vroegere Kaapkolonie hadden kleuringen en

naturellen (1), bruine Kaapsche Jongens en zwarte Kaffers, dezelfde politieke rechten als de blanke bewoners; dit volgens de grondwet door Engeland in 1854 aan de kolonie geschonken.

In de andere koloniën, bepaaldelijk in Vrijstaat van Transvaal, wilde men van een dergelijk stelsel niets weten. Dit was de grootste moeilijkheid, die de Nationale Conventie op te lossen had, bij het ontwerpen van de grondwet voor een Vereenigd Zuid-Afrika. Ik heb het meer dan eens uit den mond van leiders uit de noordelijke kolonies gehoord, dat zij liever opnieuw oorlog zouden maken dan zich zoo iets te laten welvallen.

Gij weet wat de Conventie er op gevonden heeft: zooveel mogelijk den toestand laten zooals hij was. De oude kolonies zijn provincies geworden in de Unie. In de Kaap-provincie behouden de gekleurden hun stemrecht; doch wanneer zij naar eene andere provincie verhuizen, verliezen zij het.

Niet alleen hadden de gekleurden stemrecht in de Kaapkolonie, maar zij konden ook lid worden van de verschillende vertegenwoordigende lichamen, zooals stadsraden en afdeelingsraden, en zelfs van het parlement. Zoo zetelt sedert jaren in den stadsraad te Kaapstad een Maleier, Dr Abdurahman, een zeer verlicht man die grooten invloed heeft op zijne geloofsgenooten en op de gekleurde bevolking in 't algemeen.

In het parlement der Kaapkolonie heeft nooit een gekleurde zitting gehad, hoewel de grondwet dit toeliet; maar als lid van den eersten provincialen Raad, die de plaats van dit parlement tot op zekere hoogte inneemt, is juist eenige weken geleden een volbloed Kaffer

---

(1) Men maakt soms een onderscheid tusschen de benamingen, en dan beteekent *kleuring* zooveel als bastaard, iemand van gemengd bloed; terwijl *naturel* beteekent een niet-blanke van onvermengd bloed, b. v. een Kaffer, een Hottentot, enz.

gekozen, de reeds genoemde D[r] Rubusana. Hij heeft gestudeerd te Lovedale in de Kaapkolonie, daarna in Engeland, en kreeg den graad van doctor *honoris causa* van eene Universiteit voor Negers in Amerika.

Volgens de grondwet van de Zuidafrikaansche Unie, mogen van het Unie-parlement alleen deel uitmaken, personen van Europeesche afkomst.

Dit klinkt vrij eenvoudig, maar in werkelijkheid is het alles behalve helder. Wat zal er gebeuren als b. v. de zoon van een Europeeschen vader en van eene gekleurde moeder, lid wil worden van het parlement? Is hij niet van Europeesche afkomst? De grondwet zegt immers niet dat men van zuiver Europeesche afkomst moet zijn. En ook dit is met voorbedachten rade geschied. Want moest men werkelijk van zuiver Europeesche afkomst zijn, dan zouden, naar men beweert, sommige van de meest geziene politieke mannen en van de hoogste ambtenaren niet meer op hun plaats zijn in het parlement.

Sedert de afkondiging van de Constitutie heeft de regeering voorgeschreven, dat bij alle toekomstige huwelijken het ras van de twee echtgenooten moet opgegeven worden. Maar zulks was tot dan toe niet gebruikelijk; en bovendien zullen er ook buitenechtelijke geboorten voorkomen. Het is niet moeilijk na te gaan tot welke geschillen onderhavig artikel van de grondwet eventueel aanleiding zou kunnen geven.

Eindelijk nog een woord over de maatschappelijke toestanden. In den gewonen omgang wordt nergens in Zuid-Afrika de gelijkheid van den gekleurde met den blanke erkend. Mannen als D[r] Abdurahman of D[r] Rubusana mogen zedelijk en verstandelijk nog zoo hoog staan; zij mogen in beschaving ver boven de meeste Europeanen verheven zijn; zij worden wegens hunne huidskleur onverbiddelijk uit het gezelschap van blanken gesloten. Deze regel strekt zich uit over hun geheele familie, vrouw en kinderen, ook al zouden zij met een blanke gehuwd zijn.

In dit opzicht is de toestand dus geheel anders dan in de Latijnsche republieken van Amerika. En dit is ook het eenige middel waarover de blanken beschikken om zich als ras, vooral als heerschend ras in Afrika te handhaven.

In Transvaal hebben gekleurden geen toegang tot tweede of eerste klasse-rijtuigen op de spoorwegen, en aan den anderen kant hebben de blanken geen toegang tot de derde klasse. Een arme blanke, die geen tweede klasse kan betalen, mag dus niet op reis gaan, en een rijke gekleurde, al was hij millionair, heeft geen toegang tot de voor blanken voorbehouden tweede of eerste klasse. In de Kaapkolonie bestaan deze draconische reglementen niet.

Ook in de kerk is de scheiding tusschen de rassen streng volgehouden, vooral in Transvaal en Vrijstaat, waar, althans in de gewone Hollandsche kerken, alleen blanken toegang hebben. Voor de Kaffers heeft men afzonderlijke zendingkerken.

In de Kaapkolonie is men ook hier weer iets minder streng. In een paar der oudste gemeenten zijn enkele gekleurde lidmaten. Zij zitten gewoonlijk op afzonderlijke banken achteraan. Zij hebben ook aan het avondmaal deel, maar drinken dan het laatst van den beker met wijn, na al de blanke avondmaalgangers.

Wat ik tot dusver zeide past eigenlijk alleen op de vier oude koloniën. Er ligt echter tusschen deze vier koloniën een vrij groot gebied waarop het niet van toepassing is. Dit is het Britsche Protectoraat van Basutoland, de schilderachtige bergstreek van Centraal Zuid-Afrika. In dit gebied is de zwarte man heer en meester en hij is zich van zijn macht bewust : hij toont het in houding en manieren, en is een echte aristocraat, niettegenstaande zijne zwarte huidskleur. De blanke heeft in Basutoland minder rechten dan de zwarte in de Kaapkolonie. Zoo is daar b.v. het recht op grondbezit aan de zwarten voorbehouden. Alleen de

zwarte maakt er deel van het leger onder zijne eigen hoofden. En het is een leger waarvoor men respect mag hebben, flinke kerels te paard, gewapend met goede geweren.

Eenmaal 's jaars komen de hoofden bij elkaar en bespreken de belangen van hun land in een soort van parlement, waarvan geen blanken deel uitmaken en dat verscheidene dagen bijeen blijft. Alleen is een Britsch resident tegenwoordig.

Daar in Basutoland zijn de Kaffers georganiseerd zooals nergens elders, en moest het eenmaal tot een botsing komen tusschen blank en zwart, dan zou van daar het wachtwoord kunnen uitgaan. Laat ons echter liever hopen dat alle toekomstige conflicten op den weg des vredes zullen worden geslecht.

Wat zal de toekomst opleveren? Daarover zijn de opinies zeer verdeeld. Personen die langer in het land hebben geleefd dan ik, en bijgevolg beter op de hoogte kunnen zijn, gelooven dat in eene niet al te verre toekomst de zwarte man zal heerschen over heel Zuid-Afrika. Eerst en vooral heeft hij zijn enorm numeriek overwicht in zijn voordeel; doch, zoo wordt beweerd, ook in zedelijk en verstandelijk opzicht zal hij niet altijd voor den blanke onderdoen. Inderdaad, hij staat immers nu niet op een lageren trap van beschaving, dan wij Germanen eenige eeuwen geleden. Natuurlijk wordt deze opinie gretig aangenomen door de enkele intellectueele leiders van het zwarte ras.

Anderen, die niet minder over de zaak hebben nagedacht en even goed op de hoogte kunnen zijn, denken weer geheel anders, en meenen dat de blanke moet en zal heerschen in Zuid-Afrika, dat het land anders zeker in zijn vroegere barbaarschheid zal terugvallen.

Wat er ook van zij, ieder die eenige jaren in Afrika gewoond heeft, zal het wel hierover eens zijn, dat noch op politiek, noch op maatschappelijk gebied vooorals-

nog aan gelijkstelling van blanken en naturellen kan worden gedacht. Als we bedenken hoe vele eeuwen de Europeesche volken hebben noodig gehad om te geraken tot de tegenwoordige maatschappelijke opvattingen, en hoe onbekwaam de groote massa der bevolking nog is om op verstandige wijze van hare politieke rechten gebruik te maken, dan zullen we spoedig inzien hoe onverstandig het zou zijn onze ingewikkelde staatsinstellingen naar Afrika te willen overplanten.

Wat in eene ver verwijderde toekomst mogelijk zal gebeuren, daaromtrent wil ik liever geen voorspellingen wagen.

Toch dacht ik dat deze gegevens wellicht konden interesseeren.

Vooral nu België eene koloniale mogendheid is geworden, die gebied voert over zooveel millioenen Bantus, is er voor ons zeker veel te leeren in Zuid-Afrika.

Zoohaast Rhodesië, het land van de onvergelijkelijk grootsche Victoria Watervallen en van de geheimzinnige Zimbabwe Ruinen, in de Zuid-Afrikaansche Unie zal zijn opgenomen — wellicht een quæstie van enkele jaren — zullen de Belgen in Congo de naaste buren worden van de Zuidafrikaansche Unie.

Ik kan u verzekeren dat men hieraan denkt in Zuid-Afrika, en dat de Congoleesche zaken aldaar met de grootste belangstelling worden gevolgd. Ongelukkiglijk steekt men zoo goed als uitsluitend zijn licht op bij de Engelsche pers, en ik hoef u niet te zeggen in hoever de Engelsche berichten over Belgisch Congo onbeperkt vertrouwen verdienen. De anticongoleesche veldtocht schijnt nu sedert de troonsbestijging van Koning Albrecht nagenoeg te zijn gestaakt. Het beste wat men aan beidezijden kan doen, is te trachten zonder vooringenomenheid koloniale vraagstukken te bestudeeren in alle kalmte en zooveel mogelijk van elkander te

leeren. Als wij Belgen daarbij zoo grondig mogelijk de geschiedenis van andere Afrikaansche koloniën bestudeeren, kan dit niets dan goed. U dit aan te toonen, en u verder te betoogen, dat er in Zuid-Afrika grooter en meer ingewikkelde problemen op een oplossing wachten, dat men zich gewoonlijk voorstelt, was mijn doel met deze lezing.

Nog enkel dit. Van Vlaamschgezinde zijde is wel eens het plan geopperd Hollandsch sprekende Zuid-Afrikaners uit te noodigen om zich in Kongo te vestigen, en hun grond aan te bieden onder voordeelige voorwaarden, om daardoor het ontstaan eener gevestigde blanke bevolking te bespoedigen in onze kolonie. Het plan is van overheidswege wellicht met minder geestdrift ontvangen dan het verdiende.

Naar mijn bescheiden meening echter moeten wij niet al te veel steunen op anderen om dat tot stand te brengen wat op onzen eigen weg ligt om te doen.

Laat ons vreemdelingen die zich met vriendschappelijke, vredelievende bedoelingen in onze bezittingen willen vestigen, aldaar welkom heeten, tot welke nationaliteit zij ook behooren. Laat ze ons dubbel welkom zijn als wij taalbroeders en stamverwanten in hen mogen begroeten. Doch laat ons zelf ondernemingsgeest en durf genoeg hebben om er voor te zorgen, dat landstreken, die wij als Belgisch grondgebied hebben geannexeerd, in werkelijkheid ook een Belgisch karakter krijgen.

Laat de Vlamingen inzonderheid zelfbewust en metterdaad het deel van de taak, dat hun van rechtswege toekomt, voor zich opeischen en tot een goed einde brengen !

IV.

Onze Taal in Afrika.

Onder de verschillende vraagstukken die in verband met de koloniseering van Katanga onze aandacht vergen, is de talenquæstie een der belangwekkendste.

De inboorlingen van het district spreken verschillende Bantu-dialecten, die meestal nog onbeschreven zijn.

Er bestaat echter eene andere Bantu-taal, het Ki-Swaheli of korter Swaheli, eigenlijk thuis hoorend op het eiland Zanzibar, die over een groot gedeelte van Oost-Afrika als handelstaal verspreid is, en ook als gemeenschappelijke omgangstaal dienst doet voor de verschillende volkstammen van Katanga. Deze taal is sterk vermengd met Arabische elementen ; zij wordt gebruikt door de zoogenaamde gearabiseerden of Mohammedanen in Oostelijk Kongo, en wordt daarom als draagster van den Islamietischen invloed door sommige Christen zendelingen bekampt.

Wat de Europeanen betreft, de Engelschen en verengelschte Zuidafrikaners, die zich in Katanga vestigen, geven hunne taal niet op, wanneer zij de grens overtrekken. Zij hebben zelfs hunne taal weten op te dringen aan vele inboorlingen. De Belgische overheden van hun kant verkondigen in overeenstemming met de koloniale wet, dat « het Fransch en het Vlaamsch de gebruikelijke talen zijn » en vier of vijf honderd Belgen, ambtenaren, bedienden van maatschappijen

De Lubumbashi bij Elizabethstad.

en kolonisten spreken daar thans eene van onze beide landstalen

Aan welke dezer talen behoort de toekomst? Zullen deze verschillende talen eeuwen lang naast elkander blijven bestaan, of zal eene daarvan de hegemonie verkrijgen en zich aan geheel de bevolking weten op te dringen? Zullen de Europeesche talen, met name het Fransch en het Nederlandsch, er zuiver blijven in aansluiting bij de taalvormen die in het moederland worden gebruikt? Of zullen zij er merkelijk van het Europeesch taalgebruik afwijken, zullen zij « verbasteren » en ten slotte eene geheel onafhankelijke ontwikkeling hebben?

Alvorens een antwoord op al deze vragen te zoeken, zal het goed zijn na te gaan wat in andere landen onder dergelijke omstandigheden gebeurd is. En vooral de geschiedenis van ons eigen Nederlandsch in Zuid-Afrika wordt nu dubbel belangwekkend voor ons.

Toen Jan van Riebeek en zijn honderd Hollanders in 1652 aan de Kaap kwamen om er een fort te bouwen, een tuin aan te leggen en een ververschingstatie in te richten, vonden zij langs de kusten van het Kaapsche schiereiland een kleinen Hottentotstam, door hen *Strandloopers* genoemd.

De taal dezer wilden bood aan de Europeanen zeer groote moeilijkheden, vooral tengevolge van de zoogenaamde tongklappers (in het Engelsch *clicks*) die er in voorkomen, zoodat zeer weinig blanken mettertijd die taal leerden spreken.

Zekere Hottentot, Herry genaamd, kende wat gebroken Engelsch, en deed dienst als tolk. Dezelfde rol vervulde ook eene Hottentotmeid Eva waarvan herhaaldelijk melding wordt gemaakt in het *Dagverhaal* van Van Riebeek, en door andere inboorlingen. Eva werd gedoopt en huwde met een Europeaan, doch leidde na den dood van haren man een ontuchtig leven, waarom zij in Kaapsche stukken uit den tijd als « die

leelijke prije, dat Hottentoose swijn » wordt aangeduid.

Maar de Hottentotten die in de omgeving van het fort woonden, leerden spoedig Hollandsch, hoewel zij voor het overige weinig vatbaar bleken voor de Europeesche beschaving. Op 15 Juni 1656 teekent Van Riebeek omtrent hen aan dat « sy de duytsche tale al redelijck fray beginnen te leeren spreecken, insonderheyt de jonge kinderen, maer willen niet bij ons in huys inwoonen, slaghten de vogels, die liever in 't wilt vliegen als de beste coninghs zalen bewoonen. Oock is 't haer groote penitentie, wanneer se niet als de verckens mogen morssen ende wentelen in alle vuyligheyt ende smeerderije 't Branthout halen voor de cocq ende andre gaet mede fray in ordre door de Hottentoos voor tabacq, ende den buyck vol eetens » enz.

Het zal ons niet verwonderen dat de taal van deze menschen weinig of geen invloed uitoefende op de taal der Hollandsche kolonisten.

Dezelfde opmerking geldt overigens voor de dialecten der Bosjesmannen of Boesmans (zooals de Afrikaners zeggen), waarmede de Hollanders in aanraking kwamen toen zij verder landwaarts in trokken, en ook voor de talen der verschillende Kafferstammen die verder naar het Oosten en het Noorden woonden.

Enkele alleenstaande woorden zijn aan deze inboorlingentalen ontleend, in 't geheel wellicht een paar dozijn. Hiertoe worden gerekend : *assegaai*, werpspies; *kieri* of *knopkieri*, wandelstok of knots ; *impi* leger.

De Kaap werd spoedig een gewichtige haven voor al de schepen die op Indië voeren. Duizenden zeelieden kwamen er ieder jaar voorbij, en bleven er gewoonlijk eenige dagen stil. Deze zeelieden behoorden tot allerlei naties en talen, en om zich aan elkander te doen verstaan gebruikten zij veelal eene soort van *lingua franca*, eene mengeltaal bestaande vooral uit Maleische en Portugeesche elementen.

Dit Maleisch-Portugeesch was zeer verspreid in de havenplaatsen van Indië, waar de Portugeezen zeer machtig waren geweest, alvorens door de Hollanders te worden verdrongen. Deze taal was ook de voornaamste taal der slaven aan de Kaap, die voor een groot gedeelte uit Indië daarheen waren overgebracht.

Waarschijnlijk hebben de Hollanders aan de Kaap dikwijls tot deze haven- en slaventaal hun toevlucht moeten nemen om zich door hun dienaren te doen verstaan. Dit verklaart hoe de invloed van deze taal op het Kaapsch-Hollandsch grooter heeft kunnen zijn dan die van welke andere taal ook.

Ten andere, de kindermeiden waren slavinnen en zij moeten een zekeren invloed gehad hebben op de spraak der kinderen, die in het land geboren werden. Ook is de lijst der Maleische en Portugeesche woorden, die aan de Kaap gebruikelijk zijn, zeer lang. Ziehier eenige van de meest voorkomende :

aja, kindermeid ;
bakk ei, vechten ;
baljaar, stoeien, ravotten ;
banje, veel, zeer ;
basaar, markt ;
kabaai, kamerjas of japon ;
koeli, sjouwer, kruier ;
kraal, omheining voor vee ;
lamoen, oranjeappel ;
maai, in de platte volkstaal voor moeder ;
mielies, maïs ;
mofeer, tergen, kwellen ;
nartji (1), mandarijn (kleine zoete oranjeappel) ;
oorlám, slim, goed uitgeslapen, dronken ;
paai, vader, b. v. in *ou paai* en in *paaiboeli* (bullebak) ;

(1) Dit woord is ontleend aan 't Arabisch-Perzisch *naranj*, dat in de Europeesche talen *oranje* geworden is.

palaber, gesprek, vergadering ;
sambok, soort van zweep ;
sambreero, groote strooien hoed ; hetzelfde woord in den gewijzigden vorm *sambreel* beteekent regenscherm ;
soebat, smeeken, vleien ;
tamaai, groot ;
tjoerang, valsch spelen, bedriegen ;
tronk, gevangenis.

De bekende Nederlandsche taalgeleerde H. C. Hesseling heeft trachten te bewijzen dat de invloed van het Maleisch-Portugeesch op de taal der Boeren niet beperkt is gebleven tot dergelijke woordontleeningen. Hij schrijft aan denzelfden invloed het feit toe dat het Kaapsch-Hollandsch merkelijk afwijkt van het Nederlandsch wat spraakkunst en syntaxis betreft. (1) Hij heeft deze stelling met veel talent verdedigd en een aantal taalkundigen overtuigd. Andere geleerden echter verwerpen deze stelling geheel en al en zien in de grammatische ontwikkeling van het Afrikaansche niets anders dan de normale ontwikkeling van het Nederlandsch, hoogstens ietwat versneld door de aanwezigheid aan de Kaap van een groot getal vreemdelingen en inboorlingen die de taal zeer onvolmaakt konden spreken en de spraakkundige vormen door onkunde vereenvoudigden (2)

Naar het schijnt zou het Afrikaansch op betrekkelijk korten tijd zijn tegenwoordigen vorm hebben aangenomen Prof. Hesseling neemt aan dat dit proces in hoofdzaak voltrokken was omstreeks het begin der achttiende eeuw, dus ongeveer vijftig jaar na de vestiging der Hollanders aan de Kaap.

---

(1) Zie vooral *H. C. Hesseling*, *Het Afrikaansch*, uitgegeven vanwege de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (Leiden, E. J. Brill 1869). Ik heb van dit werk bij deze studie vrijelijk gebruik gemaakt.

(2) Zie b. v. *De Oorsprong van het Afrikaans* door *E. Kruisinga* (Taal en Letteren 1906, blz. 117) en het antwoord daarop van Prof. H. C. Hesseling (Taal en Lettereren 1906. blz. 411.)

Intusschen moet melding gemaakt worden van de aankomst der Hugenoten in Zuid-Afrika in 1688. Zij waren ongeveer tweehonderd in getal, en vormden jaren lang meer dan een vierde van de blanke bevolking der kolonie. Zij hadden een Franschen predikant Pierre Simond, die in hunne taal predikte en gedurende zijn verblijf aan de Kaap eene nieuwe vertaling van de psalmen Davids vervaardigde, welke in 1703 te Amsterdam gedrukt werd.

In 1688 was er ook spraak van het uitwijken naar de Kaap van het grootste gedeelte van een duizendtal Piemonteesche Hugenoten, die toen te Neurenberg als vluchtelingen verbleven. Ware dit plan uitgevoerd geworden dan zou de meederheid der kolonisten Franschsprekend geworden zijn. Maar de Piemonteezen zagen van het plan af.

Overigens hadden de beheerders der Oost-Indische Compagnie bevelen gegeven, volgens welke de Fransche vluchtelingen moesten verspreid worden tusschen de Nederlanders, en maatregelen werden genomen om de geleidelijke verdwijning van de Fransche taal te bewerken.

Zoo werd in 1701 te Drakenstein, waar de meeste Hugenoten woonden, naast den Franschen ziekentrooster onderwijzer Paul Roux een Nederlander in dezelfde hoedanigheid aangesteld. En toen Pierre Simond in 1702 voor goed naar Nederland terugkeerde werd hij vervangen door Hendrik Beck iemand die blijkens een schrijven der zeventien directeuren in Nederland aan den goeverneur, « overeenkomstig uw voorstel en verzoek zoowel Nederlandsch als Fransch verstaat, niet (zooals wij het verstaan) om in deze laatste taal te prediken, maar alleen om de oude kolonisten bij te staan die onze taal niet kennen, door bezoeken, opwekkingen en vertroostingen, en op deze wijze *die taal metter tijt te krijgen gemortificeert* en verbannen. Met dat oogmerk zullen de scholen in 't vervolg

in geene andere richting werkzaam zijn of verder gaan dan de jeugd onze taal te leeren, lezen en ze te schrijven. » [1]

Deze maatregelen zullen ons thans wellicht streng voorkomen, en het beoogde doel zou waarschijnlijk even goed bereikt geworden zijn als men de zaken hun natuurlijken gang had laten gaan en zich meer tegemoetkomend getoond had tegenover de Fransche kolonisten, die meer dan eens zich beklaagden over de wijze waarop hunne taal in publieke zaken en onderwijs onderdrukt werd. Hunne klachten werden van de hand gewezen en men herinnerde hun daarbij dat zij trouw gezworen hadden aan de Staten Generaal en den Prins van Oranje en bij die gelegenheid ook plechtig beloofd zich te onderwerpen aan alle wetten en reglementen die door hunne overheden zouden worden afgekondigd.

Spoedig kwamen talrijke huwelijken tot stand tusschen Hollanders en Franschen, de kinderen leerden geen Fransch meer en omstreeks 1775 was deze taal in Zuid-Afrika geheel uitgestorven. Wat niet belet dat ongeveer de helft der Boeren thans een Franschen naam dragen en dat zij op hunne Fransche afkomst dikwijls veel trotscher zijn dan op het Nederlandsch bloed in hunne aderen.

Hoewel dikwijls het tegendeel is beweerd, schijnt de Fransche taal niet den minsten invloed te hebben uitgeoefend op den grammatischen bouw van het Afrikaansch. Geheel de Fransche invloed bepaalt zich, volgens Prof. Hesseling tot de waarschijnlijke ontleening van vier woorden, namelijk :

---

(1) Zie *H. C. V. Leibbrandt, Precis of the Archives of the Cape of Good Hope. Letters Received* 1695 1708 blz. 286. (Ongelukkiglijk is door Leibbrandt eene niet altijd zeer juiste Engelsche vertaling uitgegeven van de oorspronkelijke brieven. Ik moest dus de Engelsche vertaling in het Nederlandsch terug vertalen. Alleen de cursief gedrukte woorden worden, door Leibbrandt in den oorspronkelijken tekst tusschen haakjes er bij gevoegd.)

burmól-krésam, fr. bergamotte-crassane ou crésane (eene soort van peer) ;

kamaste, [1] fr. camaches (slobkousen) ;

pawie-perski, fr. pavie, soort perzik waarvan het vleesch aan de pit vastkleeft ;

makrol, [2] fr. macaron.

Vele matrozen op de schepen van de Compagnie waren Duitschers en een aantal kolonisten van die nationaliteit vestigden zich in de Kaapkolonie in de negentiende eeuw. Vandaar eenige Germanismen als de volgende :

blits, bliksem ;

swernoot, scheldwoord (hoogduitsch *Schwerenot*) ;

fleis, vleesch.

Zooals men ziet heeft het Afrikaansch zijn woordvoorraad verrijkt met ontleeningen uit verschillende vreemde talen. Daartegenover zijn een groot getal Nederlandsche termen in Zuid-Afrika in onbruik geraakt, waarvan sommige tot de allergewoonste uit den dagelijkschen omgang. Hiertoe behooren :

keuken, aan de Kaap verdrongen door den scheepsterm ***kombuis*** (fr. ***combuse***) ;

geit, merkwaardigerwijze vervangen door *bok*.

Verder zijn een aantal woorden verloren gegaan omdat zij in het nieuwe land met een ander klimaat en andere levensvoorwaarden nutteloos geworden waren. Overigens is de verstandelijke gezichteinder der Boeren gewoonlijk tamelijk beperkt, en daardoor wordt hun woordenschat uit den aard der zaak ook beperkt.

Van den anderen kant hebben de Afrikaanders hun woordenschat verrijkt met eenige uitdrukkingen die in Nederland geheel onbekend zijn en die ons treffen

---

(1) Dit zou ook wel het Duitsch *Gamaschen* kunnen zijn.
(2) Dit woord zou ook het Duitsch *Makrone* kunnen zijn.

door hunne oorspronkelijkheid en schilderachtigheid, zooals :

vuurhoutjes lucifers ;

Jantje-trap-zoetjes, of korter *trap-zoetjes*, of wel ***verkleurmannetje*** kameleon ;

klonkie, afgekort uit *klein jongetje*, een kleine gekleurde jongen ;

zevenjaartjes, immortellen.

De veranderingen in den spraakkundigen bouw van het Nederlandsch in Afrika zijn vrij belangrijk. Wij zullen ze in hoofdtrekken opgeven.

Vooreerst worden bij de naamwoorden geene geslachten meer onderscheiden. In Holland zelf gaat thans in de gesproken taal het onderscheid tusschen mannelijk en vrouwelijk bij de naamwoorden ook verloren, zoodat men in plaats van mannelijk, vrouwelijk en onzijdig, alleen nog slechts *de*-woorden en *het*-woorden onderscheidt ; en door de Kollewijnianen wordt in dezen de schrijftaal in overeenstemming gebracht met de spreektaal. In Zuid-Afrika is men sedert lang veel verder gegaan. Het lidwoord is daar altijd hetzelfde voor alle naamwoorden ; men zegt dus : *die man, die frou, die kind.*

Het meervoud wordt gevormd met *-e*, b.v. *die mens*, meervoud *die mense* ; of met *-s*, b.v. *sleutels, ooms, gouverneurs* ; soms met *-ens*, b.v. *frouens, koeiens* ; soms ook met *-ers*, b.v. *lammers, kinners* (voor *kinders*).

Bij sommige naamwoorden, die in het Nederlandsch hun meervoud met *-eren* of *ers* vormen zijn eigenaardige verwarringen ontstaan. Zoo kennen de Boeren het woord *ei* niet. Zij zeggen in het enkelvoud *eier*, een vorm ontstaan uit *eiers* met weglating der meervoud *-s*. Op dezelfde wijze zegt men *hoender* in plaats van *hoen*.

Nog meer ingrijpende veranderingen zijn bij de vervoeging der werkwoorden aan te stippen. Die is zoo eenvoudig geworden als maar denkbaar is. Zoo goed als al de werkwoorden zijn regelmatig en zwak gewor-

De spoorweg dicht bij Elizabethstad.

den, en voor de geheele vervoeging heeft men slechts twee vormen noodig: den infinitief (b.v. *loop*), en het verleden deelwoord, dat altijd gevormd wordt met het voorvoegsel *ge-* bij den infinitief (*geloop*).

De tegenwoordige tijd is dus: *ek loop, jij loop, hij loop, ons loop, jul(le) loop, hul(le) loop.*

De verleden tijd: *ek het geloop, jij het geloop*, enz.

De toekomende tijd: *ek sal loop, jij sal loop*, enz.

Ook in de syntaxis zijn gewichtige afwijkingen van het Nederlandsch taaleigen aan te stippen. Ziehier een paar voorbeelden in 't voorbijgaan. In plaats van *ik denk dat hij zal komen*, zegt de Afrikaner *ik denk hij sal kom.* In plaats van *ik heb dorst*, heet het *ek is dors.* Voor *het spijt mij, ik vind het jammer* zegt men *ek is jammer.*

Overigens meenen wij niet beter te kunnen doen dan een paar korte teksten voor de oogen van den lezer te plaatsen, die een goed denkbeeld geven van de taal in hare verschillende vormen.

Ziehier vooreerst een paar verzen uit den Nederlandschen Statenbijbel, zijnde den officieelen tekst van de Hervormde of Gereformeerde kerken in Nederland en Zuid-Afrika en daarnaast de vertaling in het Afrikaansch. Deze laatste vertaling wordt echter nergens in de kerk gebezigd noch zelfs, voor zoover mij bekend, in den familiekring. De Boeren houden zich altijd aan den ouden overgeleverden tekst. (1)

---

(1) In de aanhalingen die volgen, heb ik doorgaans de spelling behouden van de aangehaalde schrijvers. Vandaar in het eene stukje *di enni*, in het andere *die* en *nie* en andere afwijkingen meer. Er is nog geene eenheid van spelling in het Afrikaansch zooals men ziet, ieder schrijft zooals hij wil. Voor het Nederlandsch is de vereenvoudigde spelling (stelsel Kollewijn) in Zuid-Afrika officieel erkend en in de meeste scholen ingevoerd. De *Afrikaansche Taal-Vereeniging* tracht ook zooveel mogelijk hetzelfde spellingstelsel op het Afrikaansch toe te passen.

Gij zijt het zout der aarde; indien nu het zout smakeloos wordt, waarmede zal het gezouten worden? Het deugd nergens meer toe, dan om buiten geworpen en van de menschen vertreden te worden.

Gij zijt het licht der wereld; eene stad boven op eenen berg liggende, kan niet verborgen zijn.

Noch steekt men eene kaars aan en zet die onder eene korenmaat, maar op eenen kandelaar, en zij schijnt allen die in het huis zijn.

Laat uw licht alzoo schijnen voor de menschen, dat zij uwe goede werken mogen zien, en uwen Vader die in de hemelen is, verheerlijken.

(Mattheus, kap. V, vers 13-16).

Julle is die sout fan di arde. Mar as di sout sijn smaak verloor het, waarmé sal dit dan gesout worde? Dit deug fer niks meer ni as om weg-gegooi en fan die mense fertrap te worde.

Julle is di lig fan di wereld. 'n Stad, wat ho op 'n berg lè, kan ni ferborge blij ni.

'n Mens steek oek ni 'n lamp an en set dit onder 'n skepel ni, mar op 'n foetstuk, en dit ferlig almal wat in di huis is.

Laat julle lig so skijn foor di mense, dat hulle julle goeie werke kan sien, en fer julle Fader, wat in di Hemele is, ferheerlik.

Het volgende stuk is echt typisch Afrikaansch in meer dan een opzicht. Niet alleen kan men het beschouwen als een voorbeeld van de tegenwoordige taal in haren zuiversten vorm; maar bovendien geeft het ons de gelegenheid kennis te maken met een staaltje van den eigenaardigen *humor* der Afrikaanders.

Eene goede Boerenvrouw, « Tante Grieta », is van een der afgelegenste streken der kolonie naar Stellenbosch gekomen om haren eenigen zoon te bezoeken, die daar studeert. Op zijn aandringen woont zij een voetbalwedstrijd bij, een voor haar geheel nieuw schouwspel. Na hare terugkomst op de hoeve geeft zij hiervan de volgende beschrijving aan hare bloedverwante

« niggie Mieta ». Onze Vlaamsche lezers zullen het stukje zonder veel moeite kunnen verstaan. (1)

« Hulle het op 'n stuk grond vier pale geplant, twee aan weerskante en 'n dwarspaal paar oor heen geleg Dit sal 'n goeie honderd tree van mekaar wees Nou kom daar 'n 30 jong kerels op en 'n man met 'n fluitje, wat moet kijk dat dit nie te erg gaan, en dan set hulle 'n opgeblaaste beesblaas (2) in die middel van die veld Net s'os hij op die fluitje blaas, val hulle toe om die blaas te grijp, wie-sijn dit sal wees. Hulle skop die ding dat dit hoog in die lug vlieg en dan hardloop hulle weer toe om dit in die hande te krij, en als één dit het, neem die andere dit weer af, en hulle raas en skree en gooi mekaar dat dit klap en die mense wat staan kijk en op die gallerij sit, die skree ook saam nes of hulle gek word. Partijkeer staan die spelers met hulle koppe teen mekaar en druk, nes 'n klomp bokke wat baklei. en trap met hul voete en skoffel nes malgoed. En als een die geluk het om die blaas te grijp en dit langers die pale virbij te dra, kijk, dan word die mense stawelgek (3) en gooi hulle hoede in die lug en waai met hulle sakdoeke en skree dat hulle hees is En skop één toch die ding oor die dwarspaal, dan raas hul nog meer.

« Ik het die middag mijn hart in mijn lijf vastgehou en gedurig vir oom Tijs gesê : « Tijs, jij moet inloop en die jongmense uitmekaar maak, want hulle vermoor mekaar vandaag en kijk, hoe knau hulle vir Pieta ! » — Maar Oom Tijs wou nie hoor nie. want hij is ook al oud en nie meer so sterk nie als in sijn jong daë Die spelletje het 'n halfuur aangehou en toen blaas die fluitje Ik was blij dat dit oor was. maar wie sè ? — oor 'n rukkie begin hulle weer, en hou nog 'n halfuur aan. Net vóór die einde loop ons Pieta met die blaas weg en die kerels, so's honde agter 'n haas. agterna ; maar wie sê ? — hij is oor die lijn en agter die pale, net voor die fluitje weer blaas. Daar gaat

(1) Dit stukje is overgenomen uit het tijdschrtft « Hollandsch Zuid-Afrika. Maandschrift voor de leden der Nederlandsch-Zuidafrikaansche Vereeniging » (15 September 1910).

(2) Runderblaas.

(3) Stapelgek.

die geraas weer aan en partij kerels pak vir Pieta beet en draag hom weg. Ik skree : « Sal julle vir hom laat los! En ik roep na oom Tijs, dat hij nou regreg[1] moet ingaan, vóór hulle vir Pieta vermoor, omdat hij die blaas het. Maar gelukkig set hulle hom weer neer en 'n klompmense van die galerij loop toe en geef hom die hand.

En of hulle dan nie hulle kleer skeur nie, vra jij, nig Mieta ? Ag kind, ik skaam mij half om dit te sê : hulle het amper nie klere an nie. Net 'n bestroentje[2] en 'n kort broekie so's 'n aapbroekie, so's klein kinders dra. Verbeel jou nou so'n gesig ! Dat die predikante en die professers dit nie belet nie, gaan bô mijn verstand.

« Toen ons weggegaan het van Stellenbosch, het ik vir Pieta gesê : » die ding moet nou uit wees, dat jij oor 'n beesblaas baklei ; ik sal vir jou een stuur net so's ons weer slag. » En als julle slag, nig Mieta, laat ik dan tog ook asseblief die blaas krij, want ik sal nie rus nie, vóór Pieta genoeg blase het om aan al sijn maters[3] ook een te gee. Waarom moet hulle mekaar so verniel ? Maar dit kom alles net van die *ingevoerde* viees Op Stellenbosch eet hulle, so's dit lijc, nie ander beesvlees nie, als wat bij kwarte ingevoerd word en daarom is die blase daar so skaars ; so dat die jong span daaroor baklei om een te krij ! »

Ziehier nog een klein dichtstukje van een der meest geliefde volksdichters van Zuid-Afrika, ex-president Reitz van den Oranje-Vrijstaat, thans voorzitter van den Senaat in de Zuidafrikaansche Unie :

Ek is so blij, ek is so blij :
Mijn vroutjie het 'n seun gekrij,
Hij lijk precies nes ek ;
Hij het mijn oge, mond en neus,
En is 'n dikke, vette reus,
Ek is so in mijn skik.

(1) Werkelijk.
(2) Sporthemd (boezeroen).
(8) Maats.

Mijn pa is blij, mijn ma is blij,
Mijn vrous famieljie oek daarbij,
Hul krij nie klaar met kijk ;
Van 's morrens vroe tot 's avons laat
Hoor ek maar hoe die mense praat,
Dat hij so na mij lijk.

Zooals men uit deze aanhalingen zien kan, is het Afrikaansch nog vrij zuiver Nederlandsch, vooral wat den woordenschat betreft. Maar in steden en groote dorpen, waar door bestuur, handel en onderwijs het Engelsch wordt opgedrongen, is de taal van den dagelijkschen omgang er verre van af deze zuiverheid bewaard te hebben. De invloed van het Engelsch op het Afrikaansch is zeer groot, nog grooter dan die van het Fransch op het Nederlandsch in Vlaamsch België.

Zoo hoort men in de straten van Stellenbosch uit den mond van schooljongens en studenten meestal gesprekken in den aard van het volgende :

A. Het jij gehoor die matriek results is uit ?

B. So ? Hoefeel het gepass ?

A. Stellenbosch het twee in die First Class, fijf in die Second, en tien in die Third ; die ander span het seker almal gefail in Latin, Algebra of in die Aggregate.

B. Ja, maar die Arithmetic paper was ook nie maklik nie.

A. O say, Jimmie, gaan jij fanaant clear ?

B. Ja, en keerl, ek sal banje blij wees, as jij mij kan afsien ; want as jij kom, kan jij biekie my luggage in die carriage help dra, of kijk dat die guard my boxes label en in die van sit so lank as ek my ticket koop.

A. All right, matie.

Eene overzetting van deze brabbeltaal in het Nederlandsch zal voor oningewijden wel niet geheel overbodig zijn :

A. Heb je gehoord dat de uitslagen van het matriculatie examen (soort van eindexamen gymnasium) bekend gemaakt zijn ?

B. Zoo ? Hoeveel zijn er geslaagd ?

A. Stellenbosch (d. i. de school van St.) heeft er twee die geslaagd zijn in de eerste klas, vijf in de tweede klas, en tien in de derde ; de andere kandidaten zijn zeker allemaal gezakt in het Latijn, in de algebra of voor het totaal getal punten.

B. Ja, maar de vragen in rekenkunde waren ook niet gemakkelijk.

A. Zeg eens, Jimmie, vertrek je vanavond ?

B. Ja, kerel, en ik zou het erg prettig vinden als je me naar het station kon brengen ; want als je meekomt kan je mijn pakken in het rijtuig helpen dragen, of zien dat de conducteur de etiketten op mijn koffers plakt en ze in den bagagewagen zet terwijl ik mijn kaartje koop.

A. Best, kameraad.

Ziehier nu nog een kort gesprek tusschen meisjes, waaruit kan blijken dat de dochters der dappere Boerengeneraals en commandanten niet minder verengelscht worden dan de zoons.

Sophie. Good morning, Maggie, gaan jij fan middag fer 'n walk, or do you intend going for a ride instead ?

Maggie. No, my dear, I am awfully sorry, ek kan nie fan middag my usual walk neem nie, want die nasty Mrs. B kom mos (1) call, en hoe krij jij fer haar weg ?

S. Sê fer haar, jij is nie in nie.

M. O, by the way, hoe lijk (2) jij Mr. N ?

S. Nou, I cant say, that I particularly care fer hom nie ; hij was last night rechte rude in company.

M. Ek gé ook nie banje fer hom om nie.

S. Het Lizzie haar gestraant geënjoy op die entertainment ?

M. Rather, sy sè, dit was banje jolly.

S. Was dit nie banje nice van Mrs M. om haar te invite nie ?

---

(1) mos — immers.
(2) lijk — eng, *to like*, houden van.

M. Watter dress het jij an gehad?

Natuurlijk zou het overdrijving zijn te beweren dat alle Afrikaanders of zelfs de groote meerderheid deze brabbeltaal als dagelijksche omgangstaal hebben. Op afgelegen boerenplaatsen en bij menschen die niet veel op school zijn geweest, hoort men veel zuiverder Afrikaansch zooals uit de boven aangehaalde schildering van het voetbalspel door Tante Grieta kan blijken.

Ook de gekleurden spreken dikwijls het Kaapsch-Hollandsch zoo zuiver dat men er zich over verbaast. Onder hen nemen de Maleiers in de westelijke provincie van de Kaap eene voorname plaats in. Zoo is het visschersbedrijf bijna uitsluitend in hunne handen.

Een overwegende factor voor het behoud van onze taal in Zuid-Afrika is de Kerk. De theologische kweekscholen voor de opleiding van predikanten te Stellenbosch en te Potchefstroom zijn inrichtingen van hooger onderwijs met het Nederlandsch als voertaal. Ongelukkiglijk zijn bijna al de andere scholen lagere, middelbare en hoogere, zoo goed als geheel op Engelschen voet ingericht.

Zelfs op de normaalschool voor onderwijzers te Kaapstad, die nochtans eene kerkschool is, wordt het Nederlandsch zeer stiefmoederlijk behandeld. Op het Victoria College te Stellenbosch, waar vele toekomstige predikanten een paar jaren studeeren alvorens hunne theologische studies te beginnen, worden al de vakken, alleen met uitzondering van het Nederlandsch en geschiedenis (gedeeltelijk), door middel van het Engelsch onderwezen.

De Kerk is nog altijd zeer machtig in Zuid-Afrika en bepaaldelijk op onderwijsgebied zou zij zeker in staat zijn groote verbeteringen tot stand te brengen als zij dit maar ernstig wilde. Maar bij vele predikanten en voormannen op kerkelijk gebied ontbreekt nog altijd de ware overtuiging en het heilig vuur. De oorzaken hiervan zijn velerlei. Slechts éene wil ik terloops

aanwijzen. Zij staat rechtstreeks in verband met de oprichting van de eerste theologische kweekschool in Zuid-Afrika, nu vijftig jaar geleden (1859). Tot dan toe moesten de predikanten voor de Hollandsche kerken worden opgeleid aan eene universiteit in Nederland. Omstreeks het midden der negentiende eeuw werd echter de moderne of vrijzinnige richting in de protestantsche kerk in Nederland zoo sterk, dat reeds verscheidene liberale predikanten in Zuid-Afrika waren aangesteld, iets wat groote ongerustheid verwekte in kerkelijke kringen aldaar. Men wilde deze liberale leeraars uit de Kerk bannen. Een besluit in dien zin werd ook genomen door de Kaapsche Synode. Maar de Calvinistische Kerk was toen nog Staatskerk in de Kaapkolonie, en de wereldlijke overheden verklaarden dit besluit voor nietig. De zaak kwam zelfs voor het Hoogste Gerechtshof van het Britsche rijk te Londen, dat ook de Kerk in het ongelijk stelde. Toen werd besloten tot oprichting eener eigen kweekschool in Zuid-Afrika, en wel te Stellenbosch. Zooals men ziet is deze inrichting geboren uit een geest van wantrouwen tegen de vrijzinnige hoogleeraren in de godgeleerdheid in Nederland.

Omstreeks denzelfden tijd werden door de Boeren presbyteriaansche predikanten uit Schotland, wier orthodoxie boven alle verdenking verheven was, uitgenoodigd om als leeraren der Hollandsche kerk naar Zuid-Afrika te komen. Deze mannen blonken uit door vroomheid, geleerdheid en ernst. Zij leerden Nederlandsch om in staat te zijn hun ambt te bekleeden. Maar het was niet te verwachten dat zij als Britten in eene Britsche Kolonie vurige voorstanders der Nederlandsche beschaving zouden worden. En dit is dan ook niet geschied. Deze Schotsche predikanten, die zich overigens bijzonder sympathiek aan de Boeren wisten te maken en spoedig in het volk opgingen, hebben veel, zij het dan onbewust, bijgedragen tot de verwijdering

CARTE DES ENVIRONS D'ÉLISABETHVILLE

0 1 2 3 Km

Mine Étoile du Congo

Route cyclable

Sentier indigène

(Route cyclable)

N.V.

cyclable)

Elizabethstad en omstreken.

die langzamerhand ontstaan is tusschen het Nederlandsche en het Zuid-Afrikaansche geestesleven. En zoo komt het dat jonge predikanten uit Zuid-Afrika die hunne studiën in het buitenland wenschen te voltooien, veelal aan Schotsche of Amerikaansche universiteiten de voorkeur geven boven de Nederlandsche.

Zeer tot hun schade. Hoor liever wat een Zuidafrikaansche correspondent aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* uit Pretoria schrijft (zie nummer van 1 Juni 1911, avondblad C):

« Ook onder de Afrikaanders, vooral onder het jongere geslacht, wordt het kerkbezoek minder. Onlangs las ik in de *Volkstem* (1) een stuk, waarin een Boer-seun zeide, dat de oorzaak te zoeken is in velerleidingen. Het grootste aantal predikanten komt van de school van Stellenbosch; hun autoriteiten op godsdienstig gebied zijn Spurgeon en andere Engelsche of Schotsche kerkvoorgangers; de taal, waarin ze preeken, is afschuwelijk en de inhoud van hun toespraken zouteloos. Ja, zegt Boer-seun, het is waarlijk meer opvoedend des Zondags thuis te blijven om een degelijke preek te lezen of, om 't eerlijk te zeggen, een goed geschreven boek of tijdschrift. De preeken die men hoort, staan buiten het dagelijksche leven, gaan over abstracte dingen, over den val van Adam, de vrije uitverkiezing, de vrije genade, de temperatuur van die warme plek, de straf die je onverbiddelijk wacht, als je nie maak so's meneer (2) seg, de heerlijkheid van de zaligheid, enz. Dan komt daar nog bij het waarschuwen tegen dansen en theaterbezoeken. Ook wijst de schrijver op het verschijnsel, dat een groot aantal dezer predikanten in hun gezin aan de Engelsche taal de voorkeur geven,

(1) *De Volkstem* is het voornaamste Hollandsche dagblad van Transvaal.
(2) De predikant.

waardoor hun vaderlandsliefde van verdacht allooi schijnt. »

Deze critiek is wel wat scherp in hare algemeenheid. Ik zelf heb in Zuid-Afrika meer dan eene preek gehoord die wat vorm en inhoud betreft allen lof verdiende. Mannen als prof Moorrees te Stellenbosch of Dr. Malan te Montagu zouden zeker als voorgangers van voorname gemeenten in Nederland niet misplaatst zijn. Het is echter waar dat men dergelijke mannen in Zuid-Afrika werkelijk op de vingers kan tellen, en dat de middelmatigheid op dit en op menig ander gebied veelal op de uitbundigste wijze in de hoogte gestoken en geprezen wordt. (1)

Zuid-Afrika zou er op verstandelijk gebied oneindig veel bij winnen, als ten eerste de scholen daar te lande degelijker waren ingericht met de moedertaal der leerlingen als voertaal voor alle vakken, en als verder een grooter aantal jongelui naar de hoogescholen van het vasteland van Europa vooral van Nederland of België kwamen studeeren. Ik heb gedurende mijn verblijf in Zuid-Afrika verscheidene studenten leeren kennen van buitengewone begaafdheid, die met beter onderwijs en bevoegdere wetenschappelijke leiding heel wat meer zouden kunnen presteeren dan thans het geval is.

Om weer tot ons onderwerp terug te keeren, het dient erkend, dat de vrienden onzer taal groote pogingen aanwenden om ze voor verdere verbastering te behoeden en ze op alle mogelijke wijzen te bevorderen. Ongelukkiglijk zijn er twee partijen onder hen die min of meer vijandig tegenover elkander staan.

Aan den eenen kant heeft men de voorstanders van

---

(1) Als wij bedenken in welke uiterste gebrekkige taal ons volk wordt toegesproken door de priesters in geheel Vlaamsch België, dan past het ons wellicht over hetzelfde euvel in Zuid-Afrika niet al te streng te oordeelen.

het Nederlandsch, vooral vertegenwoordigd door den *Taalbond.*

Aan den anderen kant zijn er velen die beweren dat het Nederlandsch niet de moedertaal der Afrikaanders is, dat deze taal niet in staat is uitdrukking te geven aan de geheimste gevoelens van hun hart, en in Afrika nooit anders dan een kunstmatig leven kan hebben. Voor enkele jaren hebben deze laatsten de *Afrikaansche Taal Vereeniging* gesticht (in de wandeling gewoonlijk A. T. V.). De statuten van deze vereeniging beginnen met als grondbeginsel vast te stellen dat de taal der Afrikaanders het Afrikaansch is.

Er zijn heftige polemieken in de Zuidafrikaansche pers gevoerd tusschen de voorstanders dezer twee richtingen. Herhaalde pogingen om ze te verzoenen leidden in 1909 tot de stichting van de *Zuidafrikaansche Academie,* waarin de twee partijen in nagenoeg gelijke getallen vertegenwoordigd zijn. Als dit lichaam er in slaagt duurzame samenwerking tusschen al de Afrikaanders op taalgebied te bevorderen, dan zal het zeer nuttig werk kunnen verrichten in de toekomst.

Wanneer twee of meer talen in een land gesproken worden, vooral wanneer de menschen die ze spreken onder elkander verspreid wonen in dezelfde streken, dan ziet men gewoonlijk deze talen zich ook vermengen.

Dit verschijnsel kan aanleiding geven tot de vorming van nieuwe talen, zooals het Engelsch, ontstaan uit de samensmelting van het Oudengelsch of Angelsaksisch met het Fransch van de Normandische veroveraars.

Er bestaan tegenwoordig een aantal mengeltalen op de wereld, z. b. in China het *Pigeon English,* een verbasterd Engelsch dat door Chineezen in hun betrekkingen met Europeanen wordt gesproken ; het Papiamentsch, een mengsel van Spaansch en Nederlandsch dat de gewone omgangstaal op Curaçao geworden is.

In dit verband dient ook vermeld het Negerhollandsch der Deensche Antillen, thans uitgestorven, maar ons bekend door een mooi boek van Prof. Hesseling [1], en het Creoolsch of Negerfransch van Réunion en Mauritius [2].

Zooals door Prof. Hesseling wordt betoogd heeft het Nederlandsch een geheel nieuw karakter aangenomen in den mond van de Negerslaven op de Antillen. Ook is het veel moeilijker een tekst in die taal te lezen dan in het Afrikaansch hoewel de meeste woorden Nederlandsch zijn. Ziehier een paar voorbeelden ontleend aan het werk van Prof. Hesseling [3] :

Kakerlaker no ha bestel na hundu sji cot.	Kakkerlakken hebben niets te maken in 't kippenhok (Wie zich met een anders zaken bemoeit loopt in zijn ongeluk).
Pobre folluk no fo ha hart bran.	Arme menschen moeten geen warm hart hebben.
Een man dodt, een ander man brod.	De eene zijn dood is de ander zijn brood.
Ekke man suk sji eigen wif.	Niemand vrijt naar zijn eigen vrouw.
Crabbo no wander, him no kom fet ; as him wander attofel, him sal loop na pot.	Wanneer de krab niet rondloopt wordt hij niet vet; als hij te veel rondloopt, loopt hij in den pot.

Volgens Prof. Hesseling zou het Nederlandsch in Zuid-Afrika, onder den invloed van het Maleisch-Portugeesch, op weg geweest zijn een soort van

(1) *Het Negerhollands der Deense Antillen*, door H. C. HESSELING, uitgegeven vanwege de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (Leiden, A. W. Sijthoff, 1905).

(2) Een roman van CLAUDE FARRÈRE, *le Zéxère* geeft ons een goed denkbeeld van het Negerfransch van Réunion. Te Kaapstad ontmoette ik kleurlingen van Mauritius die het Creoolsch van dat eiland konden spreken.

(3) Blz. 129-131.

Creoolsch te worden, evenals het Negerhollandsch van de Antillen. Doch de verbastering zou in Zuid-Afrika niet volledig zijn, zij zou halverwege zijn tegengehouden. Vandaar dat onze taal in Zuid-Afrika veel zuiverder bleef dan in de Antillen.

De betrekkelijke zuiverheid van het Afrikaansch, als men het vergelijkt met andere koloniale talen, is toe te schrijven aan verschillende gunstige omstandigheden, zooals de aankomst van nieuwe ambtenaren en kolonisten uit Nederland tot de Engelsche verovering in het begin der negentiende eeuw, den invloed van kerk en school, en voornamelijk den invloed van den Bijbel waarin dagelijks regelmatig gelezen wordt door alle goede Afrikaanders, tot op de afgelegenste hoeven.

Trouwens we hebben reeds gezien dat de nuchtere kooplieden, die de belangen van de Oost-Indische Compagnie beheerden, groot belang stelden in de kolonie. Zij wenschten niet dat het Fransch der Hugenoten vasten voet aldaar zou krijgen en namen maatregelen om dit te beletten. Zij stichtten scholen waarin onderwijs moest gegeven worden in het Nederlandsch, niet alleen aan de kinderen der kolonisten, maar ook aan die van de slaven. Zelfs bekommerden zij zich met de vraag of de inboorlingen Nederlandsch zouden leeren, nog voor het begin van de kolonisatie (1).

In algemeenen regel kan men zeggen dat de ontwikkeling der talen en de verschijnselen die wij op dit gebied waarnemen, zich aan ons voordoen als feiten, die geheel onafhankelijk zijn van den wil van den mensch. Het woord *wijn* werd in de middeleeuwen in onze taal overal uitgesproken *wien*, zooals nu nog in West-Vlaanderen. Taalgeleerden kunnen trachten na te gaan wanneer en hoe het gebeurd is dat de klank *ie* in den klank *ij* veranderde. Waar en *waarom* deze ver-

---

(1) Zie boven blz. 10.

andering tot stand kwam, dat is reeds een veel moeilijker vraagstuk. En als het iemand moest ingevallen zijn deze verandering te beletten en willekeurig voor te schrijven dat iedereen moest voortgaan *ie* te zeggen, dan zou deze vreemde inval natuurlijk niets veranderd hebben aan den loop der taalontwikkeling, die zich niet door den menschelijken wil laat binden.

Toch zijn er ook op dezen regel uitzonderingen. Sommige woorden, zooals *gas* bij voorbeeld, zijn op geheel kunstmatige en willekeurige wijze verzonnen. Wat niet heeft belet dat dit woord zijn weg gevonden heeft over geheel de wereld en in al de talen van beschaafde volken is doorgedrongen [1].

Maar er zijn op taalgebied feiten van veel grooter belang dan het scheppen van een nieuw woord, en die wel onderworpen zijn aan den wil van den mensch.

Wanneer een volk bezit neemt van een nieuw land, kunnen kleine oorzaken groote gevolgen hebben, gevolgen waarvan het gewicht in de toekomst moeilijk te overzien is.

De vestiging van een handjevol Hollanders (een honderdtal), aan de Kaap in 1651, heeft beslist over de toekomst van een uitgestrekt grondgebied, ook wat de taal betreft. Als de duizend Piemonteesche vluchtelingen, die zich in 1688 te Neurenberg bevonden, besloten hadden het voorstel om naar de Kaap uit te wijken, aan te nemen, dan zou de Kaapkolonie wellicht een Franschsprekend land zijn geworden. Dit zou dus het gevolg geweest zijn van een vrijwillig genomen besluit van een kleine groep menschen.

De gebruikte talen zijn van het grootste gewicht voor de toekomst van een land. De achting, die een persoon weet af te dwingen, zijn *presti e* hangt dik-

(1) Het woord *gas* werd bedacht door den Vlaamschen geleerde van Helmont (gestorven in 1644) om lichamen in den gasachtigen toestand aan te duiden.

wijls af van de taal die hij spreekt, en vooral ook van de wijze waarop hij die spreekt. De Afrikaanders zijn in dit opzicht een voorwerp van spot voor de Britten, niet omdat zij Hollandsch of Afrikaansch spreken, maar omdat zij die taal zoo slecht spreken.

Wel is waar is er in den afkeer der Britten voor wat zij verachtelijk *Kitchen-Dutch* noemen, dikwijls heel wat onwetendheid, zelfvoldaanheid en chauvinisme, juist zooals dit met onze franskiljons in België het geval is. Toch kan moeilijk ontkend worden, dat het feit van een zeer gebrekkig Afrikaansch te spreken, doorspekt met Engelsche woorden en wendingen, voor vele Boeren eene oorzaak van ondergeschiktheid is. Deze ondergeschiktheid voelen zij zelf, evengoed tegenover Nederlanders uit Europa als tegenover Engelschen.

Het *prestige* is iets waaraan men niet te veel waarde kan hechten in nieuwe landen, waar menschen van een lager ras moeten worden bekeerd, en waar Europeanen van verschillende nationaliteiten wonen. Laat ons dit in Katanga niet vergeten. Alle Belgen zouden ginder zooveel mogelijk mannen moeten zijn die achting afdwingen, aristocraten in de beste beteekenis van het woord. Als wij willen dat al onze medeburgers daar het gewenschte aanzien genieten, dan zullen de overheden het voorbeeld moeten geven door ze allen te behandelen met dezelfde voorkomendheid en met dezelfde bezorgdheid voor hun stoffelijk en zedelijk welzijn.

Laat ons ginder de misslagen niet herhalen, die zoo vele jaren in het moederland zijn begaan. Laat ons er voor zorgen dat een onzer twee landstalen ginder niet veroordeeld worde tot het spelen van eene rol die België onwaardig zou zijn, zoodat de burgers die deze taal spreken daardoor alleen zich vernederd en geminacht zouden kunnen voelen. Scholen moeten worden opgericht voor de kinderen onzer kolonisten, en in deze scholen zal de moedertaal nog meer in eere moe-

ten worden gehouden dan in het moederland zelf, vermits de landstaal ginder meer gevaar loopt dan hier.

De Vlaamsche en de Waalsche kolonist moet ginder gelijke kansen vinden om vooruit te komen, en de mogelijkheid om zich vrij en volledig te ontwikkelen, zonder iets te moeten opofferen van wat het wezen uitmaakt van zijn landaard, de grootheid van zijn verleden en zijne verwachtingen voor de toekomst.

Elizabethstad.

BIJLAGEN.

I.

Koninklijk besluit van 2den Mei 1910, tot het verleenen eener reisvergoeding aan de uitwijkelingen ter bestemming van Katanga. (1)

Art. 1. — De Belgische burgers die naar het district van Katanga uitwijken, kunnen bij de Regeering van Belgisch-Congo eene reisvergoeding bekomen.

Art. 2. — Om de vergoeding te kunnen verkrijgen moet men, buiten de voorwaarden van nationaliteit :

1° Ten vollen 21 jaar oud zijn ;

2° Voldoende persoonlijke middelen bezitten of een huursverdrag van werk onderschreven door eenen niet-inlander die in het district van Katanga verblijft ;

3° Vrij zijn van alle ziekelijkheid en een lichaamsgestel hebben dat het verblijf in tropische landen toelaat ;

4° Van goed gedrag en zeden zijn.

De vrouw en de kinderen van den uitwijkeling zijn slechts aande twee laatste voorwaarden onderworpen.

Art. 3. — De hoedanigheid van Belgisch burger wordt bestatigd door het voorleggen van akten van den

---

(1) Officieele tekst.

burgerlijken stand of van inburgering zooals dit in het moederland in zaken van kiezing geschiedt.

Art. 4. — De toegestane vergoeding bedraagt het geheel of een gedeelte der reiskosten van den uitwijkeling, van diens vrouw en kinderen en der vervoerkosten van hun reisgoed, hunne meubels en hun instellingsmaterieel.

Art. 5 — De geheele vergoeding kan enkel plaats grijpen voor de reizen die in derde klasse geschieden of in de laagste klasse der treinen en der schepen.

Aan de uitwijkelingen die in eerste klasse reizen wordt geene vergoeding verleend.

Art. 6. — De aanvraag tot vergoeding wordt aan onzen Minister van Koloniën gericht, die beslist na het advies der gemeenteoverheid ingewonnen te hebben.

Art. 7. — Bij de ontvangst van het verzoekschrift maakt het Ministerie van Koloniën aan den belanghebbende een formulier over gelijkvormig het model dat bij het tegenwoordig besluit behoort.

Het formulier, na behoorlijk ingevuld te zijn, wordt met de volgende bijlagen naar onzen Minister van Koloniën teruggezonden :

a) Stukken door den aanvrager in te leveren zoomede door de leden zijner familie die voornemens zijn hem te vergezellen :

Een levensgetuigschrift ;

Een getuigschrift van den geneesheer dat den gezondheidstoestand bestatigt en het verblijf in de tropische landen toelaat ;

b) Stukken door den aanvrager in te leveren zoomede door de leden zijner familie die 21 jaar oud en voornemens zijn hem te vergezellen ;

Een uittreksel uit het strafboek ;

Een getuigschrift van levenswijs en zeden ;

c) Stukken door den aanvrager in te leveren :

De akten van den burgelijken stand of van inburgering tot bevestiging zijner hoedanigheid van Belgisch burger ;

Getuigschriften van beroepsbekwaamheid ;

Alle stukken die laten inzien of hij in het district van Katanga voldoende middelen van bestaan zal hebben.

Art. 8. — De reisvergoeding door onzen Minister van Koloniën verleend, wordt door zijne zorgen in de handen van den overvoerder of van den makelaar gestort ; bij aldien dezelve niet overeenkomt met het geheel bedrag der kosten, wordt zij vermeerderd met de som die voor de vereffening van het verschil noodig is.

In dit laatste geval wordt slechts het bevel der uitgave geschreven nadat de uitwijkeling zijn aandeel in de bijdragen der reiskosten in de handen van den afgevaardigde van onzen Minister van Koloniën gestort heeft.

II.

Lijst der eerste kolonisten.

Lijst van personen die zich in Katanga hebben gevestigd met ondersteuning van het Ministerie van Koloniën, in overeenstemming met het Koninklijk Besluit van 2 Mei 1910 (1).

Voor ieder kolonist wordt opgegeven : naam, voornamen, plaats en datum van geboorte, beroep, adres in België voor het vertrek, datum van vertrek (2).

1 Detilloux, Jacques Joseph, geboren te Haccourt, 30 December 1880, metselaar, 30, rue petite Voie, Herstal (vertrokken 18 April 1910).

2 Smits, Jan Frans, geb. te St. Gilles, 5 Sept. 1882, timmerman, 113, Vorstschen steenweg, St. Gilles (20 Juni 1910).

3 Bruyère, Pierre Joseph, geb. te Braine l'Alleud, 26 Juni 1879, metselaar, Braine-l'Alleud (20 Juni 1910).

4 Boel, Louis, geb. Brussel, 20 Maart 1887, schrijnwerker, 32, Voorzienigheidstraat, Brussel (20 Juni 1910).

5 Jamoulle, Joseph, geb. Luik, 28 November 1881,

---

(1) In deze lijst zijn niet opgenomen de namen van personen die naar Katanga vertrokken zijn voor eigen rekening, of voor rekening van maatschappijen, of eindelijk als beambten van den Staat. Het komt voor dat het hoofd van een gezin voor rekening van eene maatschappij vertrekt of vertrokken is, terwijl de vrouw en de kinderen met ondersteuning van het ministerie reizen.

(2) Voor een drietal personen heb ik niet al deze gegevens kunnen vinden.

bouwmeester, 21, Place du Congrès, Luik (20 Juni 1910) (1).

6 Ribant, Firmin Joseph Ghislain, geb. Braine-l'Alleud, 2 Mei 1886, metselaar, Braine-l'Alleud (20 Juni 1910).

7 Van Hessche, August, geb. Snellegem, 8 Mei 1880, landbouwer, 21, rue du Commerce, La Louvière (20 Juni 1910).

8 Tinant, Jean Baptist Emile, geb. Visé, 15 Maart 1880, landbouwer, Virginal (20 Juni 1910).

9 Nielsen, Jules Henri, geb. 1874, bediende eener maatschappij, 112 Noordlaan, Brussel (7 Juli 1910).

10 Mevrouw Nielsen (7 Juli 1910).

11 Louis, Ferdinand Paschal, geb. Verviers, 15 Mei 1853, aannemer, 42, rue St. Remacle, Verviers (11 Juli 1910).

12 Mevr. Louis, geboren Barbier, Honorine Francine Gabrielle, geb. Reims (Frankrijk), 19 Augustus 1860, huishoudster, 42, rue St. Remacle, Verviers (11 Juli 1910).

13 Louis, Hubert Georges Paschal, geb. Verviers, 5 November 1880, bakker, 42, rue St. Remacle, Verviers (11 Juli 1910).

14 Louis, Gaston Hubert Paschal Edouard, geb. Verviers, 16 November 1886, steenbakker, 42, rue St. Remacle, Verviers (11 Juli 1910).

15 Chalon, Célestin Joseph, geb. Champlon, 28 November 1868, steenbakker, 43, rue des Écoliers, Ougrée (11 Juli 1910).

16 Claverie, Lucien Hyacinthe Désiré, geb. Elsene, 20 October 1884, steenbakker, 254, Terveurenschen steenweg, Etterbeek (11 Juli 1910).

17 Claverie, Theophile, geb. Elsene, 27 Juli 1877, steenbakker, 266, Tervuerenschen steenweg, Etterbeek (11 Juli 1910).

---

(1) Overleden drie maanden na zijne aankomst in Katanga.

18 Ningler, Jan Herman, geb. Kleef, 1 Mei 1880, metselaar, 13, rue de la Cité, Verviers (11 Juli 1910).

19 Rémiche, Jean Baptiste Joseph, geb. Ensival, 2 December 1877, steenbakker, 69, rue Godin, Ensival (20 Juni 1910).

20 Hendrick, Thomas Clément, geb. Limburg, 24 Augustus 1873, houtzager en metselaar, Goé-Dolhain (11 Juli 1910).

21 Parmentier, Pierre, geb. Petit Rechain, 5 Februari 1858, steenbakker, Nivezée-lez-Spa (11 Juli 1910).

22 Deville, Joseph, geb. Brussel, 17 Maart 1874, timmerman, 59, Kompasstraat, Anderlecht (11 Juli 1910).

23 Servais, Antoine Joseph Pascal, geb. Glons, 26 Maart 1869, landbouwer, 28, rue Ste-Marguerite, Luik (11 Juli 1910).

24 Achtergaal, Eugène, geb. St-Gilles, 7 September 1887, loodgieter-zinkbewerker, 61, Praagstraat, St-Gilles (1 Augustus 1910).

25 Renette, John Gustave, geb. Brussel, 4 Juli 1865, handelaar, 2, Doctorstraat, Audergem (1 Aug. 1910).

26 Renaut, Fortuné Gabriel, geb. Brussel, 13 November 1763, bediende, 388, Tervuerenschen steenweg, Etterbeek (1 Augustus 1910).

27 Mevr. Renaut, geboren Lemaire 1876, waschvrouw, 388, Tervuerenschen steenweg, Etterbeek (1 Augustus 1910).

28 Tiberghien, Edmond Guillaume, geb. St-Josse-ten-Noode, agent, 16, Leuvenschen steenweg, Brussel (1 Augustus 1910).

29 Ransy, Alexis, geb. Louveigné, 9 Augustus 1881, schrijnwerker, Hamoir (22 Augustus 1910).

30 Perpette, Jules, geb. Hamoir, 20 October 1881, schrijnwerker, Hamoir (22 Augustus 1910).

31 de Diesbach, Willem Jozef Edward Alfred geb.,

Gent, 26 Februari 1888, agent, kasteel Goyet, Faux (22 Augustus 1910).

32 Van den Storme, Frans Kamiel bijgenaamd Emiel, geb. Kerksken, 27 Juli 1870, landbouwer, Kerksken (bij Aalst) (12 September 1910).

33 Van den Doorne, Leopold, geb. Ledeberg, 11 October 1885, landbouwer, Maeter [1] (14 November 1910).

34 Van den Brande, Frederik, geb. Maeter, 3 Juni 1845, landbouwer, Maeter [1] (14 November 1910).

35 Mastboom, Jan Baptist Karel Antoon Maria, geb. Mechelen, 30 Mei 1885, bediende, 15, Battel, Mechelen (5 December 1910).

36 Follet, Edmond, geb. Verviers, 3 Januari 1889, bediende, La Nô, Pepinster (14 November 1910).

37 Neumans, Gustaaf Emiel, geb. Brussel, 7 Juli 1879, kapper, 3, Ransfortstraat, Molenbeek (22 Augustus 1910) [2].

38 Coppieters, Albert Maria Gabriel Stefanus Ghislain, geb. Lophem, 9 October 1884, landbouwer, Lophem (17 Augustus 1910).

39 de Hemptinne, Felix Joseph Pius Paulus, geb. Gent, 13 December, geestelijke (Benedictijn), Denée (17 Augustus 1910).

40 Mevr. de Meulemeester, geboren Snel, Hortensia Francisca, geb. Aalst, 2 November 1877, zonder beroep, 97, Molentraat, St-Joost-ten-Noode (13 October 1910).

41 Mevr. Scrève, geboren Painblanc, Augustine Céline, geb. Haine St-Pierre, 4 November 1867, huishoudster, Haine St Paul (21 December 1910).

42 Rosart, Zacharie, geb. Velaine, 7 April 1962, bediende, 62, rue des trois Bonniers, St-Pieters Woluwe (16 Januari 1911).

---

(1) Heeft jaren lang in Argentinië verbleven.
(2) Heeft Katanga weer verlaten,

43 Mev. Rosart, geboren Van Tilborgh, Maria Karolina, geb. Brussel, 15 Februari 1860, huishoudster, adres als boven (16 Januari 1911).
44 Rosart, Oscar Jozef, geb. Diest, 13 Juni 1886, fabriekwerker, zelfde adres (16 Januari 1911).
45 Rosart, Joris Urbanus Lodewijk Oscar, geb. Edegem, 5 Juli 1890, fabriekwerker, zelfde adres (16 Januari 1891).
46 Rosart, Joanna Jozefina Maria, geb. Luik, 7 September 1888, kleermaakster, adres als boven (16 Januari 1911).
47 Rosart, Blanche Bertha Elizabeth, geb. Diest, 18 Februari 1892, huishoudster, zelfde adres (16 Januari 1911).
48 Rosart, Helena Francisca Jeannette, geb. te Rijsel, 23 April 1898, zonder beroep, zelfde adres (16 Januari 1911).
49 Rosart, Ivonne Jeanne Joséphine, geb. Jemappes, 21 Juni 1901, zonder beroep, zelfde adres (16 Jan. 1911).
50 Mevr. Dulière, geboren Pierquin, Marie, geb. Chapelle-lez-Herlaimont, huishoudster, Courcelles (13 Januari 1911).
51 Oudenne, Arnold Eugène Léon, geb. Fleurus, 6 September 1868, drukker, 51, rue de la Charité, St-Joost-ten-Noode (1 Mei 1911).
52 Van der Jeught, Karel Maria Leon, geb. Dendermonde, 24 April 1884, tuinbouwkundige, 4, Zwartezusterstraat, Dendermonde (6 Febr. 1911).
53 Philippe, Henri Emile Joseph, geb. Odeigne, 15 September 1885, timmerman, 238, Graystraat, Elsene (6 Februari 1911).
54 Musschoot, August, geb. Gent, 24 September 1873, schrijnwerker, 78, Spanjestraat, St-Gillis (27 Februari 1911).
55 Albrechts, Jan Frans, geb. Meysse, 9 Januari 1881, timmerman, 90, Kerkstraat, St-Pieters Woluwe (27 Februari 1911).

56 Mevr. Chalon [1], geboren Dehennault, Emilia, Constance, geb. Montigny s/Sambre, 11 Juli 1877, zonder beroep, 33 rue de Écoliers, Ougrée (10 April 1911).
57 Chalon, Jules Antoine Désiré [2], geb. Angleur, 17 October 1896, zonder beroep, zelfde adres (10 April 1911).
58 Vandeweghe, Gaston Paul Victor Lodewijk, geb. Brussel, 11 April 1882, timmerman, Deurle (bij Gent) (27 Februari 1911).
59 Mevr. Vandeweghe, geboren Baudry, Florentine Marie, geb. Brussel, 17 Februari 1870, kleermaakster, zelfde adres (27 Februari 1911).
60 Minne, Julius Karel Leopold, geb. Elsene, 25 Juli 1887, kok en slager, 38, Jozef Claesstraat, Brussel (22 Mei 1911).
61 Mevr. Thirionet, geboren Le Duc, Marthe Cathérine Ernestine, geb. St-Jans Molenbeek, 7 Maart 1865, zonder beroep, 13, rue Forestière, St-Jans Molenbeek (10 April 1911).
62 Thirionet, Simonne Marie Adèle Henriette, geb. Elsene, 25 Februari 1900, zelfde adres (10 April 1911).
63 Thirionet, Jeanne Adeline Edmonde Marie, geb. St-Jans Molenbeek, 17 April 1904, zelfde adres (10 April 1911).
64 Emmerechts, Theodoor Arthur, geb. Willebroek, 11 November 1889, timmerman, Willebroek (10 April 1911).
65 Mevr. Socquet, geboren Dupré, Marie, geb. St-Jans Molenbeek, 12 Januari 1878, zonder beroep, 24, rue de la Clé, Brussel (20 Maart 1911).
66 Cornet, Pierre Alfred Antoine, geb. Verviers, 17 Januari 1879, schrijnwerker, 308, Merodestraat, Vorst (22 Mei 1911).

(1) Echtgenoote van nummer 15.
(2) Zoon van nummer 15 en 56.

67 Mevr. Cornet, geboren Glaude, Agnès Marie Jeanne, geb. Verviers, 16 September 1873, zonder beroep, zelfde adres (22 Mei 1911).
68 Cornet, Alfred Jean Siméon, geb. Ensival, 18 Februari 1905, zelfde adres (22 Mei 1911).
69 Cardinaal, Pieter Karel Augustijn, geb. Brugge, 30 Juli 1869, bouwmeester, 35, rue de la Commune, St-Joost-ten-Noode (27 Februari 1911).
70 Cardinaal, Pieter Augustin, geb. New-York, 28 Februari 1895, teekenaar, zelfde adres (27 Febr. 1911).
71 Titerickx, Lodewijk, geb. Anderlecht, 7 September 1880, timmerman, 7, Habermanstraat, Anderlecht (27 Februari 1911).
72 Mevr. L. Titerickx, geboren Vande Kerckhoven, Florentina Louisa, geb. St-Jans Molenbeek, 4 Januari 1885, kleermaakster, zelfde adres (27 Februari 1911).
73 Titerickx, Karel, geb. Anderlecht, 21 Maart 1883, temmerman, 193, Nijverheidskaai, Anderlecht (27 Fecruari 1911).
74 Mevr. K. Titerickx, geboren De Louvien, Maria Theresia, geb. Brussel, 4 Juli 1886, galocheuse, zelfde adres (27 Februari 1911).
75 Laurent, Arthur Jozef, geb. Sinsin, 15 September 1881, timmerman, 18, Driekoningenstraat, Berchem (20 Maart 1911).
76 Stevens, Dumezer Alfons, geb. Meirelbeke, 1 April 1872, schrijnwerker, 905, Waterlooschen steenweg, Ukkel (10 April 1911).
77 Bouckhout, Jan Baptist, geb. Brugge, 22 Juni 1870, bakker, 9, Wapenmakersstraat, Brugge (27 Februari 1911).
78 Cnudde, Gentil, geb. Deurle, 28 Februari 1883, Schrijnwerker, St-Martens-Laethem (20 Maart 1911).
79 Vrins, Remi Aloïse, geb. St-Martens-Leerne,

6 Mei 1883, smid, St Martens-Leerne (20 Maart 1911).
80 Vrins, Felix Maurits, geb. St-Martens-Leerne, 8 September 1885, schrijnwerker, St-Maartens-Leerne (20 Maart 1911).
81 Cnudde, Julius Jan. geb. Deurle, 15 Januari 1881, schrijnwerker, Deurle (20 Maart 1911).
82 Stiévenaert, Arthur Jules, geb. Bergen, 27 Januari 1876, schrijnwerker, 238, Jetteschen steenweg, Koekelberg (10 April 1911).
83 Degreef, Guillaume, geb. St-Génèse, 30 Juli 1870, timmerman, Waterloo (12 Juni 1911).
84 Mevr. Alb, Hanssens, geboren Pouchon, Jeanne Joséphine Clotilde Thérèse Marie, geb. Schaarbeek, 19 Januari 1879, zonder beroep, 34 Avenue des Villas, St-Gilles (20 Maart 1911).
85 Verhelst, Pieter, geb. Mechelen, 16 Juli 1887, schrijnwerker, 75, Locomotiefstraat, Mechelen 10 April 1911).
86 Bautière, Eugène Gabriel Joseph, geb. Jumet, (18 Mei 1869, timmerman, 11, rue Bertaux, Jumet 20 Maart 1911).
87 Lombard, Joseph, geb. Luik, 22 Januari 1890, metselaar, 21, rue Firquet, Luik (20 Maart 1911).
88 Reymen, Leon Paschal, geb. Luik, 1 Januari 1884, loodgieter-zinkbewerker, 4, Quai Heuvart, (20 Maart 1911).
89 Benoit Jan Baptist, geb. Mechelen, 27 April 1885, schrijnwerker, 21, Van Benedenlei, Mechelen (20 Maart 1911).
90 Brants, Albert Modeste Joseph, geb. Becquevoort, 15 Juni 1877, timmerman, 25 Statiestraat, Capel-(22 Mei 1911).
91 Mevr. Brants, geboren Jannis, Maria Theresia, geb. Edegem, 10 October 1894, zonder beroep, zelfde adres (22 Mei 1911).
92 Rossignon, Louis, geb. Rossignol, 30 Juni 1873, metselaar, Rossignol (20 April 1911).

93 Rossignon, Louis Jean Baptiste Maurice, geb. Houdemont, 15 Mei 1896, leerling-werktuigkundige, Rossignol (20 April 1911).

94 Meirt, Julius, geb. Gent, 9 April 1886, loodgieter-zinkbewerker, 130, Holstraat, Gent (10 April 1911).

95 Glibert, Florent, geb Eigen-Brakel, 6 Maart 1864, timmerman, Waterloo (22 Mei 1911).

96 Demeyere, Robert Juliaan Désiré, geb. Kortrijk, 8 November 1885, metselaar, 53 Lombardiëstraat, St. Gilles (20 Maart 1911).

97 Flamand, Edmond Jan Cesar, geb. St. Gillis, 25 October 1876, timmerman, 61 Drogenbosschen steenweg, Ukkel (22 Mei 1911).

98 Bouffioux, Achille Jean Baptiste Joseph Gillain, geb. Denée, 20 Mei 1889, metselaar, Denée (20 April 1911).

99 Dannevoye, Emile Jules Ghislain, geb. Bioul, 2 October 1881, metselaar, Denée (20 April 1911).

100 Van der Veken, Augustin Jan, geb. Borgerhout, 30 Januari 1873, timmerman, 28 Kaarsstraat, Kuregem (20 April 1911).

101 Corthouts, Hendrik, geb. St. Gilles, 8 Mei 1891, loodgieter-zinkbewerker, 64 Bosniëstraat, St.-Gilles (10 April 1911).

102 Paeleman, Edmond Pieter, geb. St. Gilles, 31 Augustus 1884, timmerman, 60 Bosniëstraat, St. Gilles (10 April 1911).

103 Van Kelst, Gommarus Armand, geb. Mechelen 15 December 1884, timmerman, 14, Bakelaarstraat, Mechelen (10 April 1911).

104 Annecour, Felix Edmond, geb. Rijsel, 22 Augustus 1871, timmerman, 295 Leuvenschen steenweg, Brussel (10 April 1911).

105 Annecour, Edmond Léon, geb. Etterbeek, 7 November 1879, timmerman, 41 Mignonstraat, Schaarbeek (10 April 1911).

106 Declerck, Kamiel August, geb. Vlissegem, 6 Juni 1876, varkensslager, 15 Maria-Christinastraat, Laken (10 April 1911).
107 Blockeel, Emiel Amelius, geb. Oudenaarde 26 Maart 1884, schrijnwerker, 82 Munchenstraat, St. Gillis (10 April 1911).
108 Mevr. Gerrebos, geboren Tordoir, Blanche, geb. Brussel, 27 October 1878, strijkster, 17 Montenegrostraat, St. Gillis (13 April 1911).
109 Vanhoeijmissen, Antoon, geb. Ganshoren, 2 April 1877, timmerman, 49 Van Volsemstraat, Elsene (20 April 1911).
110 Borremans, Jozef Polycarpus Rencirus, geb. Tielt (Brabant), 29 September 1890, timmerman, O. L. V. Tielt (10 April 1911).
111 Borremans, Jan Hector, geb. O. L. V. Tielt, 28 September 1883, timmerman, Testelt (10 April 1911).
112 Borremans, Lodewijk Marcel, geb. O. L. V. Tielt, 14 Januari 1886, timmerman, 104 Kweekerijstraat, Borgerhout (10 April 1911).
113 Huge, Joseph, geb. Ollignies, 18 Mei 1886, schrijnwerker, Ollignies (10 April 1911).
114 Huge, Augustin, geb. Bassilly, 8 Juni 1883, timmerman, Bois-de-Lessines (10 April 1911).
115 Pollart, Camille François, geb. Bois-de-Lessines, 30 October 1883, steenbakker, Bois-de-Lessines (10 April 1911).
116 Dehoux, Victor, geb. Lessen, 14 October 1877, steenbakker, 5, rue de la Halle, Lessen (10 April 1911).
117 Mevr. Dehoux, geboren Lenoir, Ernestine Cornélie, geb. Lessen, 7 Februari 1882, zonder beroep, zelfde adres (10 April 1911).
118 Godfroid, Achille Clément, geb. Bois-de-Lessines 23 Mei 1889, steenbakker, Bois-de-Lessines (10 April 1911).

119 Matthys, Theophiel, geb. Kalken, 1 September 1880, metselaar, Kalken (20 April 1911).

120 Willems, Leonard, geb. Willebroek, 22 September 1869, metselaar, 105 Poststraat, Schaarbeek (20 April 1911).

121 Leyers, Jakob Alexander, geb. Mechelen, 16 Mei 1875, schrijnwerker, 18 Veluwegang, Mechelen (20 April 1911).

122 Broothaers, Jozef Frans, geb. Londerzeel, 6 Juli 1876, timmerman, 40 Jozef van Campstraat, Schaarbeek (20 April 1911).

123 De Groot, Auguste Victor Ghislain, geb. Trazegnies, 21 Juli 1872, metselaar, Fontaine l'Évêque (20 April 1911).

124 Legros, François Joseph, geb. Hamoir, 19 October 1874, metselaar en timmerman, Hamoir (22 Mei 1911).

125 Stessels, Karel Florentijn, geb. Tongeren, 11 Januari 1877, bediende, 55, Stephensonstraat, Schaarbeek (20 April 1911).

126 Voisin, Edouard, geb. Verviers, 11 Novembre 1877, bakker, Pepinster (20 April 1911).

127 Goethals, Arthur Jules, geb. Charleroi, 24 September 1864, handelaar, 50 Eloystraat, Anderlecht (13 April 1911).

128 Destrée, Guillaume Hubert Léon Joseph, geb. Ensival, 28 Juni 1883, schrijnwerker, 1 Maagdenstraat, Brussel (22 Mei 1911).

129 Wauters, Karel, geb. St. Gilles, 30 Maart 1861, loodgieter-zinkbewerker, 38 Boendaalschen steenweg, Elsene (27 Februari 1911).

130 De Bosscher, Cesar Benoit Adolf, geb. Heusden 17 Juni 1885, timmerman, Heusden bij Gent (22 Mei 1911).

131 Boschmans, Jan Karel Armand, geb. Mechelen, 1 December 1881, schrijnwerker, 73 Lange Heistraat, Mechelen (22 Mei 1911).

132 De Bosscher, Maurits Frans Jozef Maria, geb. Heusden 22 Februari 1889, metselaar, Heusden bij Gent (22 Mei 1911).

133 Van den Broecke, Jan Arthur, geb. Gent, 17 Januari 1880, timmerman, 8 Smidsestraat, Gent (22 Mei 1911).

134 Verbruggen, Emiel, geb. Broechem, 7 Mei 1881, timmerman, 49 Jourdanplaats, Etterbeek (22 Mei 1911).

135 Borghys, Willem Edmond, geb. Willebroek, 8 Januari 1877, metselaar, 49 Mechelschen steenweg, Willebroek (22 Mei 1911).

136 Borghys, Hendrik, geb. Willebroek, 24 October 1883, metselaar, 28 Oost Vaartdijk, Willebroek (22 Mei 1911).

137 Gropper, Gustave Désiré Ghislain, geb. Jambe, 10 Maart 1883, timmerman, 8 rue du Mail, Elsene (22 Mei 1911).

138 Gropper, Felix Joseph, geb. Jambe, 11 April 1871, timmerman, 17^{A} Opvoedingstraat, Brussel, (22 Mei 1911).

139 Switten, Pieter Frans, geb. Houthaelen, 11 Augustus 1881, mijnwerker, Montegnée (22 Mei 1911).

140 Jacquemotte, Jacques Joseph, geb. Othée, 6 Februari 1854, metselaar aannemer, 33 rue Agimont, Luik (22 Mei 1911).

141 Jacquemotte, Jacques Herman Joseph, geb. Othée, 21 Augustus 1884, metselaar, zelfde adres (22 Mei 1911).

142 Stevens (1), Cesar Hyppoliet Theophiel, geb. Oostkamp, 22 November 1875, metselaar, Oostkamp (10 Mei 1911).

---

(1) Vertrokken in dienst van de Paters Benediktijnen van St. Andries bij Brugge, die eene abdij oprichten te Nguba, niet ver van Kambove.

143 Carels [1], Lodewijk Pieter, geb. Oostkamp, 28 Februari 1890, metselaar, Oostkamp (10 Mei 1911).
144 Dumon [1], Firmin Antoon, geb. Brugge, 21 Oogst 1889, tuinman, 22 Blankenbergschen steenweg, Brugge (10 Mei 1911).
145 De Cae [1], Albert Prosper Paul, geb. Brugge 30 November 1885, timmerman, 27 Timmermanstraat, Brugge (10 Mei 1911).
146 Verleene [1], Florimond Philemon, geb. Gyverinkhove, 14 Maart 1879, timmerman, Gyverinkhove (10 Mei 1911).
147 De Poorter, Aloïes Hyppoliet, geb. Veurne, 16 April 1886, aardwerker, 185 Bewesterpoort, Veurne (22 Mei 1911).
148 Lucidarme, Edward Edmond Cornelius, geb. Veurne, 25 Mei 1877, metselaar, 111 Binnenpalen, Veurne (22 Mei 1911).
149 Lucidarme, Oscar Maurits Cornelius, geboortig Veurne, 17 October 1885, timmerman, 73 Vestenstraat, Veurne (22 Mei 1911).
150 Willems, Arseen Theodoor, geb. Steenkerke, 18 December 1869, metselaar, 68 Vestenstraat, Veurne (22 Mei 1911)
151 Lhoest, Jean Charles, geb. Bleret, 5 Februari 1874, timmerman, 21 rue Ste Véronique, Luik (22 Mei 1911).
152 Noote, Hieronymus Hendrik, geb. Steenkerke, 8 November 1887, aardwerker, Steenkerke (22 Mei 1911).
153 Mary, Jacques Guillaume, geb. Luik, 23 Juni 1876, metselaar, 30 rue des Récollets, Luik, 12 Juni 1911).
154 Smets, Philibert, geb. Mechelen, 27 Augustus

---

(1) Zie voetnota vorige blz.

1888, schrijnwerker, 3 Kleine Nieuwen-Dijkstraat, Mechelen (12 Juni 1911).

155 Coppens, Hendrik Andreas Frans, geb. Antwerpen, 3 Juli 1876, schoenmaker, 8 Braderijstraat, Antwerpen (12 Juni 1911).

156 Reyns, Jozef Lodewijk, geb. Gent, 21 December 1883, metselaar, 31 Weverstraat, Gent, (12 Juni 1911).

157 Mevr. Reyns, geboren Goethals, Louiza Juliana, geb. Gent, 9 Januari 1886, vlasspinster, zelfde adres (12 Juni 1911).

158 Reyns, Augustijn Maurits, geb. Gent 17 Januari 1910, zelfde adres (12 Juni 1911).

159 Verhegge, Ivo Oscar, geb. Gent, 22 Juni 1884, metselaar, 110, Peerestraat, Gent (12 Juni 1911).

160 Mevr. Verhegge, geboren Rau, Celine Augusta, geb. Zelzate, 8 October 1883, vlasspinster, zelfde adres (12 Juni 1911).

161 Verhegge, Victor August, geb. Gent, 20 Februari 1904, zelfde adres (12 Juni 1911).

162 Douin, François Louis Gérard Bruno, geb. Visé, 6 October 1869, schrijnwerker, 9 rue du Perron, Visé (12 Juni 1911).

163 Machiels, Louis, geb. Sichen-Sussen-Bolré, 14 Mei 1867, metselaar, Bassenge (12 Juni 1911).

164 Saroléa, Joseph Alphonse, geb. Cerexhe Heuseux, 28 Juli 1866, metselaar, 125 rue du Chou, Herstal (12 Juni 1911).

165 Van Hamme, Ernest Lieven, geb. Ledeberg, 12 April 1881, schrijnwerker, 144, Liedekerkestraat, St-Joost-ten-Noode (5 Juli 1911).

166 Mevr. Van Hamme, geboren Colman, Maria Alice, geb. Lokeren, 15 Januari 1873, naaister, zelfde adres (5 Juli 1911)

167 Vandenhoeck, Jan Gommarus, geb. Brussel, 18 September 1873, timmerman, 105 Victor Hugostraat, Schaarbeek (5 Juli 1911).

168 Mevr. Vandenhoeck, geboren Anthonis, Johanna, Margareta, geb. St-Joost-ten-Noode, 7 October 1872, kleermaakster, zelfde adres (5 Juli 1911).
169 Vandenhoeck, Lea Katharina, geb. Anderlecht, 17 Juni 1897, zonder beroep, zelfde adres (5 Juli 1911).
170 Spruyt, Alfons Gerard, geb Mechelen, 27 Juli 1899, schrijnwerker, Muysen (5 Juli 1911).
171 Mevr. Spruyt, geboren Verdrengh, Anna Maria, geb. Muysen, 20 October 1890, zonder beroep, zelfde adres (5 Juli 1911).
172 Spruyt, Marcel August Johanna, geb. Muysen, 8 December 1909, zelfde adres (5 Juli 1911).
173 Davin, Adelin Joseph, geb. Crehen, 2 April 1858, timmerman, Souverain Wandre bij Luik (5 Juli 1911).
174 Borghys, Karel Lodewijk, geb. Willebroek, 26 November 1885, metselaar, 28 Oost-Vaartdijk, Willebroeck (5 Juli 1911).
175 Mevr. Borghys, geboren Huysmans Dorothea, geb. Breendonk, 29 Maart 1886, naaister, Breendonk (5 Juli 1911).
176 Vanhollebeke, Juliaan Arthur, geb. Brugge, 25 Februari 1881, metselaar, 19, Godfried van Bouillonstraat, St-Joost-ten-Noode (5 Juli 1911).
177 Huysmans, Johanna Maria Sidonia, geb. Breendonk, landbouwster, Breendonk (5 Juli 1911).
178 Mevr. Forthomme, geboren De Winter, Maria Anna Helena, geb. Huyse (O.-Vl.), 3 Juli 1883, kookvrouw, Elsene (5 Juli 1911).
179 Peeters, Jan Frans, geb. Mechelen, 20 Augustus 1885, timmerman, 153 Lakenmakerstraat, Brussel (5 Juli 1911).

III.

Brieven uit Katanga.

N. B. — *Hier volgen een zestal brieven uit Katanga verzonden door kolonisten en andere Belgen, die aldaar tijdelijk of voor goed gevestigd zijn De eerste twee zijn geschreven door Vlaamsche ambachtslieden (Julius J. Cnudde van Deurle bij Gent en Felix M. Vrins van St. Martens-Leerne bij Gent). Brieven 3 en 4 heb ik woordelijk uit het Fransch vertaald. Natuurlijk zijn mededeelingen van privaten aard, die minder voor openbaarmaking geschikt zijn, weggelaten.*

Brief 1.

(*Zonder datum, maar verzonden in Mei 1911*).

Beste Ouders, Broeders en Zusters,

... Wij zijn nog altijd gelijk wij U hebben verlaten. Wel, om U eenig nieuws te schrijven over de Congo, ik zal U eerst zeggen dat de boomen hier zijn in overvloed, te veel om te zeggen. Want zij maken hier geen spel om er honderd aan een stapel te leggen en ze te verbranden, om reden, zij weten niet, wat mede te doen. Zij zijn zoo hard als ijzer ; nochtans is het akasoer [1]. Maar een mensch is te goed om die te

---

(1) Acajou.

bewerken. Ook zijn de daghuren hier te duur om die te zagen en te bewerken. Al het hout dat hier in het algemeen gebezigd wordt, komt van Rhodesië, voorts gezonden uit Amerika.

Visch is hier ook nog al, maar in Elisabethville niet. Het is buiten op 2 uren minstens van stad. Met het wild is het hetzelfde. Veel luipaarden en ander wild, maar... buiten de stad....

Ook is het hier geen klein spel met de mieren, die hier gansch het land bederven. De mierenhoopen zijn zeer talrijk en hebben gemiddeld 8 kubieke meters inhoud van aarde. Ik denk gij begint te lachen, maar neen het is zuivere waarheid. De hoogte is gemiddeld 6 a 7 meters. Nu ik zal U de stad eens voorstellen. Wij komen uit de Kaap en hebben 3 dagen eenig landschap, dan 4 dagen en half niet anders dan bosch.

Wel de stad Elisabethville ligt zoo in het midden van die onmetelijke bosschen : eenige straten die er zijn door getrokken, en wat huizen van leem en met gras gedekt, en eenige huizen in zink, dat geheel maakt de stad. Met de bureelen van de stad is het niet beter : een gebouw van leem zonder deuren of vensters juist met wat katoen bespannen, en dat noemt men in Brussel het gezegend oord Katanga !

Nu gelijk ik U in mijnen voorgaanden brief schrijf winnen wij 25 fr. per dag, is 650 fr. per maand. Bij onzen baas hebben wij logement en slapen en wasschen aan 200 fr. per maand. Dat maakt dat wij 450 fr. per maand over hebben. Dat is nog al goed als men gezond kan blijven gelijk men nu is ... Ook moet gij zeggen dat niemand moet denken naar hier te komen, zonder een goeden stiel te kennen.....

J. Cnudde.

Brief 2.

Elisabethville, den ... Mei 1911

Beminde Vriend, Vriendin en Kinderen.

Gij moet ons vergeven dat wij zoo lang gewacht hebben van schrijven, maar wij zijn den Dinsdag avond, den 25 April toegekomen, den Woensdag ons wezen aangeven naar den *bureau* en den Donderdag morgen zijn wij al allen mogen gaan werken aan 25 fr. daags voor te beginnen. Achter werk hebben wij niet moeten zoeken, want de trein stond nog niet geheel stil, of zij kwamen ons al tegen geloopen, want er is hier zeer veel werk, en wij zijn maar direckt aan gegaan, want de eerste maand is het al profijt, want, de eerste maand hebben wij ons logement voor niet. Zoo rekent dat wij 24 dagen werken, is 600 fr. voor de eerste maand. Daar achter moeten wij onzen kost zelf doen ; maar met 10 fr. per dag kunnen wij hier leven gelijk een heer : 3 maal daags versch vleesch en twee maal daags soep, brood, thee, koffie, effen al wat wij moeten hebben om te leven.

Er is maar een ding waar wij niet mogen op denken, dat is op plezieren en den drank, want die is kostelijk, 1,50 fr. voor een glas bier, 1,25 fr. voor een *chafard*. Tot nu toe heb ik nog geen gedronken, en ik denk dat het nog al lang zal duren, als ik denk dat wij er in België zoo veel pinten voor hebben, denk ik het uit te stellen, tegen dat wij eens naar Bels komen, en dan nen keer een te pakken op het gemak. Wijn hebben wij hier al veel gedronken, want wij hebben alle dagen 1/2 liter per man bij ons eten, maar achter onze maand is het ook gedaan, want het is nu alles op de kosten van het gouvernement [1].

---

(1) De regeering zorgt eene maand lang voor voeding en huisvesting der immigranten.

Beste Vriend en Vriendin, wij hebben hier onze plezieren in ons geldwinnen en met te gaan jagen. Wij hebben tot nu toe nog niet geweest, want wij hebben nog de tijd niet gehad. Maar wij schikken geheel in het kort eens te gaan, op een zondag. Maar wij moeten wel 2 uren ver gaan, eer wij wild hebben ; het is hier al verjaagd met het volk hier te komen. Zoo daar aan ziede wat wreed gevaar hier bestaat, gelijk zij in België zeggen. Er is hier zelfs geen groot wild, gelijk tijgers, leeuwen. Al dat hier is, dat zijn reebokken, antilopen en wilde zwijnen, wat hazen en patrijzen en alle soorten van vogelen. En van de zwarten, ach heere als zij met honderd te gaar zijn, en gij zoudt er naar toe gaan met een stok, zij zouden allen weg loopen. Zoo dat is hier al het gevaar en de opeterij die bestaat. Als zij nog eens van de gevaren van de Congo spreken, lach ze vierkant uit en zeg dat het kleine kinderen zijn.

Er is hier maar een ding en dat is de gezondheid. Het is zoo gezond niet gelijk in België, want er bestaan hier nog al veel koortsen. Maar dat zal altijd verbeteren, hoe meer boomen en struikgewas er uit gesmeten wordt en de leemen huizen verdwijnen. Want er bestaan hier nog zeer veel leemen huizen. Onze villa is ook van leem gemaakt, met gras gedekt met eene deur drie wisschen regels en met planken er op genageld, met 2 kozijnen van 0,70 op 0,50. Maar ons meeste gemak is dat wij niet moeten schuren bij gebrek aan een vloer, en zoo zijn bijna al de huizen hier. Zefs velen slapen onder tenten. Wij denken dat wij nog prinsen zijn. Nu beginnen zij volop ijzeren en steenen huizen te zetten. Gij zult denken, en al die boomen staan. Ja die boomen zijn het zagen niet weerd : de daghuren zijn te groot. De schoonste worden gezaagd en de rest wordt in brand gestoken.

Wij hebben hier al een zwarten knecht voor onze bedden te maken, en ons water te halen. Want wij

moeten wel een kwart uur ver om ons water gaan, en voor te wasschen en strijken. Gij zult verwonderd zijn, maar zij kunnen dat goed, zulle. En als het gewasschen is, liggen zij er bij totdat het droog is. Daarvoor moeten wij 15 fr. in de maand betalen, alle dagen een pond meel en twee maal in de week vleesch geven. Zoo met ons gevieren, daarvoor kunnen wij dat zelf niet doen...

F. M. Vrins.

Brief 3.

Elisabethstad, den 28 *April* 1911.

Lieve Ouders,

Nu zijn we te Elizabethstad gevestigd en voor het oogenblik gaat alles goed. Karel en Louis hebben goed werk en zooals ik in mijn vorigen brief schreef, verdienen ze 30 fr. per dag. Nu heeft hun baas hun gevraagd of ze het werk niet wilden aannemen, in plaats van per dag te werken. Louis heeft den prijs volgens het plan, en als alles goed gaat zullen ze veel meer verdienen.

Het leven is niet zoo duur als ze zeggen. Wij kunnen heel goed leven... we betalen 55 fr. per maand voor onze twee zwarte knechten en honderd frank huur per maand voor ons vier. Daarvoor hebben we drie kamers en men gaat er nog 3 kleine plaatsen bij doen, en dan zullen we genoeg hebben... Dus ge ziet wel, lieve ouders, voor eene stad als het hier is, is het niet duur. Nu, toen we hier aankwamen, dachten we dat we in een wild land kwamen. Maar in 't geheel niet. 't Is eene stad vol winkels. Al de huizen zijn nu nog van zink en van hout, maar dat

is omdat men niet genoeg baksteenen kan maken. Maar toch ziet het er lief uit.

Te Brussel zeiden ze dat er hier zooveel wilde beesten zijn. Wel we hebben er nog geene gezien. De wapens die we meegenomen hebben zullen nooit dienen. De revolvers zijn nog altijd in de doos, en de kardoezen zullen terug naar Brussel gaan zooals ze hier gekomen zijn. Des avonds als Karel en Louis thuis komen, wasschen zij zich, eten, en dan gaan we wandelen in het midden van het bosch, zonder wapens, met niet anders dan een lantaarn om onzen weg te verlichten, want er zijn nog geen lantaarnpalen. We gaan ook de geweren verkoopen en een rijwiel koopen voor mij en voor Karel, want in Elizabethstad heeft men overal prachtige breede lanen en iedereen gaat per rijwiel, zelfs de witte dames, zoodat ge bijna niet zoudt gelooven dat ge in Afrika zijt.

Lieve ouders, we schrijven U dat, zoodat gij niet bang meer zult zijn, als zij die er niets van weten, U zullen zeggen dat wij in een wild land zijn. Gij moet maar antwoorden dat het hier bijna zoo bewoond is als bij ons in België; gij zult niet liegen, want wij overdrijven niet. Ik ben zeker dat als gij hier waart, gij niet meer van hier zoudt willen vertrekken, zoo goed zijn we hier tevreden. En het verwondert ons niet dat al degenen die in Kongo geweest zijn er terug heen trekken, want ze hebben het hier veel te gemakkelijk.

We zullen U eens vertellen wat het vleesch zoo al kost. We eten driemaal vleesch per dag, 's morgens, 's middags en 's avonds, en daarvoor betalen wij vijf frank [1]. Kiekens vier of vijf voor vijf frank. Maar de eieren die zijn duur, omdat de kippen zoo weinig leggen. Ze kosten 40 of 50 centiemen het stuk. Groenten

---

(1) Te weten voor vier volwassen personen.

in blikken 2,20 fr. de doos, aardappelen 1,25 fr. het kg., boter 3,75 fr. het pond..., brood 1 fr. en het weegt maar één pond.

Laat ons nu eens van onze zwarte knechten spreken. We hebben een grooten en een kleinen. De kleine spreekt een beetje Fransch; maar de groote verstaat niets van al wat men hem in het Fransch of in het Vlaamsch zegt. Hij zegt alles maar na, zelfs als men hem zegt : « Ik gaan klop krijgen op mijnen zwarten sm... » Het is verschrikkelijk zooals men den zot met hen houdt... Het is hier heel plezierig ; men verteert veel geld ; maar, enfin, men doet niets voor niet. Zoo hebben we zestien servetten gezoomd met de machine en een klein stukje op een calicot gezet zonder te plooien, daarvoor hebben we 4 fr. gehad, en 't was maar een uur werk.

Voor ons adres moet ge maar schrijven.... Ge moet er niet bij schrijven *poste-restante*, want al de brieven blijven op de post liggen, omdat er nog geen brievenbestellers zijn, en dan is het maar vijf minuten van ons, en de post komt alle weken Dinsdags en dan is het een echte processie. Zij die nieuws gekregen hebben trekken lachend weg...

K. en M. T.

Brief 4.

Hôtel du Roi Albert.

Elisabethstad, den 13 *Mei* 1911.

Lieve Ouders,

Met genoegen laten we U weten dat wij altijd goed gezond zijn en dat wij nog niet ziek geweest zijn. Maar wij moeten ook zeggen dat het klimaat heel goed is,

en dat de grond heelemaal is omgekeerd, en zoo zijn al de ziekten weggejaagd.

Ook, lieve ouders, kunnen we niet genoeg zeggen hoe het hier gaat. We geloofden toen we vertrokken, hier niets te vinden, en nu amuseeren we ons beter dan te Brussel.

..... Men is hem ook komen vragen om iederen avond op de mandoline te gaan spelen in de *Cinema*. Ze zouden hem 10 fr. per avond daarvoor geven. Maar hij heeft niet aangenomen. Want als men den heelen dag gewerkt heeft is het genoeg.

Nu, lieve ouders, werken de mannen voor eigen rekening, dat wil zeggen dat zij aannemers zijn, en Donderdag zijn ze een stuk grond gaan koopen en binnen veertien dagen beginnen zij ons huis te maken, want tot nu toe zijn wij nog altijd in het hotel...

K. en M. T.

Brief 5.

Ziehier een paar uittreksels uit een brief van den heer Rommelaere, van Wulpen bij Veurne, die deel uitmaakt van de zending Leplae. Deze zending werd in het begin van 1911 naar Katanga gezonden door het Ministerie van Koloniën, om geschikte gronden te zoeken waar men twee of drie dorpen van Belgische landbouwers zal stichten. De brief waaruit deze uittreksels zijn ontleend, werd mij met de grootste bereidwilligheid voor dit doel afgestaan door den heer Serweytens, voorzitter der Handelskamer van het arrondissement Brugge.

—

Kilometer 97[1], 6 *Mei* 1911.

Ik schrijf Kilometer 97, dit is de plaats waar wij zijn met onze tenten, tegen aan den ijzerenweg sedert eene week... Deze streek is heelemaal begroeid met boomen van middelmatige groote. Er zijn gele, roode en hoogroode gronden. In deze laatste hebt gij soms boomen van 3 meters omtrek, maar meestendeels door ziekten aangetast. De grond is over het algemeen eenigszins licht en waarschijnlijk gemakkelijk om te bewerken.... Te oordeelen naar den plantengroei moet de grond goed zijn voor alle graangewassen. Steenen worden in het algemeen niet veel aangetroffen in de bebouwbare gronden en vele schoone landerijen zijn langs den ijzerenweg te vinden. Ik denk dat hier menigeen een bestaan zou kunnen vinden. Tot nu toe heb ik weinig tse-tse-vliegen ontmoet...

Voor wat de luchtgesteldheid aangaat, is het hier tegenwoordig 22 graden, maar de warmte is zoo laf niet als bij ons...

Voor wegen als boerenwegen zal men over het algemeen de platte streken kunnen volgen, mits hier en daar wat boomen uit te kappen. Zoo heb ik reeds wel 50 Km. afgelegd te voet, door kleine wegen, door smalle beken waarin altijd water is, en door lang gras, welk soms wel 3 meters lang is of meer.

Brief 6.

Ziehier nog het einde van een brief van den correspondent van de *Vlaamsche Gazet* in Katanga, verschenen in het nummer van 12 Juni 1911. De brief is gedagteekend van Elizabethstad, 13 Mei 1911.

---

(1) Dit is blijkbaar kilometer 97 van den spoorweg van Sakania (aan de Rhodesische grens) naar Elizabethstad.

Ik spreek sinds geruimen tijd over mijne tent ; dat zal misschien menigen lezer verbazen. Het zij dan geweten, dat hier de huizen nog zeer schaarsch zijn, in vergelijking met het getal blanken zoowel kolonisten als beambten, die onophoudend toestroomen. In alle hoeken ziet men geraamten van gebouwen oprijzen en zich wondersnel overdekken met plaatijzer ; overal worden strooien hutten opgevlochten en toegeplakt, maar ondanks dien koortsachtigen ijver kunnen d-nieuw aangekomenen niet altijd aanstonds een ondere komen vinden. Daarom wonen de bedienden van den Staat gewoonlijk de eerste dagen, soms zelfs de eerste weken, onder de tent.

Die manier van wonen is in verre na niet zoo onaangenaam en ongezond als men denkt. Ik woon zoo sinds twee maand en half, en ik zou niet willen verhuizen voor de beste « paillotte » (strooien huis).

Den ganschen dag, om zoo te zeggen, is men buiten, zoodat de tent juist dient om te eten, te slapen, en te lezen of te schrijven. Haar groot voordeel tegenover de strooien en *pise* woningen is, dat ze luchtiger en minder vochtig is, en dat men bijna niet geplaagd wordt door de ratten, kikvorschen, spinnen en andere vier-, zes- of duizendpooters, die nogal graag in de strooien wanden of de duistere hoeken der pise-muren eene schuilplaats zoeken.

Mijn tijd verstrijkt : nog eenige woorden over klimaat en stad, alvorens te sluiten. Ik vind het klimaat zeer gezond : frisch des nachts, des morgens en des avonds, heet gedurende den dag, zeer heet van één tot drie, vier uur ; maar ik heb hier zelden de zware, laffe lucht der Europeesche zomerdagen gekend : de zon steekt, maar men is niet benauwd. De stad vervormt zich van dag tot dag ; men ziet de

huizen, de winkels, de gasthoven uit den grond oprijzen als paddestoelen.

Vele werken worden uitgevoerd : breede, lange lanen worden overal door het bosch getrokken ; openbare plaatsen zijn reeds afgebakend. Al dat omroeren van grond en dat slechten van sterkgeurende mierenhoopen heeft nogal veel malaria verwekt. Ik ben er tot nu toe goed aan ontsnapt ; ik heb nog geen minuutje koorts gehad, en daar nu al de lanen om zoo te zeggen voleindigd zijn, denk ik dat deze kwaal zeer zal verminderen, vooral daar het drooge seizoen aanvangt.

Maar ik moet eindigen, ik kom op die zaken terug in mijn volgenden brief. LEO.

IV.

Bibliographie.

Ziehier de titels van eenige werken die met voordeel kunnen geraadpleegd worden door hen die belang stellen in Katanga en Zuid-Afrika, bepaaldelijk van het standpunt der Belgische Kolonisatie.

1. Institut de Sociologie Solvay ; Travaux du Groupe d'Etudes coloniales (Misch et Thron, éditeurs, Bruxelles).

III. *Le Katanga*, 1910. 50 blz. fr. 0,60.

Goede, wetenschappelijke samenvatting van de voornaamste gegevens over het land, de natuurlijke hulpbronnen, het klimaat enz. Begint te verouderen.

2. S. Rosenthal, *Le Développement Économique du Katanga*. 2me édition, refondue et augmentée. Bruxelles, Société Belge de Librairie. 1911. 181 blz., fr. 2,50.

Degelijke studie van de economische belangen, vooral van de mijnen en van de spoorwegpolitiek.

3. G. De Leener, *Le Commerce au Katanga : Influences belges et étrangères*. Misch et Thron, Bruxelles. 1911. 143 blz. fr. 3,50.

Belangwekkende gegevens over den handel. In menig opzicht echter thans reeds verouderd (Juli 1911).

4. *Inlichtingen ten dienste der kolonisten en der handelaars die voornemens zijn naar Katanga te trekken*. Brussel, Drukkerij Dasset, 1910.

Uitgave van het Ministerie van Koloniën. Eene nieuwe verbeterde uitgave is in voorbereiding.

5. *Renseignements de l'Office Colonial*. Bruxelles, Goemare.

Maandelijksche uitgave van het Ministerie van Koloniën, bevattende Fransche en Nederlandsche bijdragen. Abonnement 1 fr. per jaar ; per nummer fr. 0,10.

6. *I eknopte leidraad ten dienste der Belgen in Katanga*. Hayez, Drukker, Brussel, 1911, 62 blz.

Eene uitgave van het *Belgisch Koloniaal Verbond voor Katanga*. Eene nieuwe veel verbeterde Fransche en Nederlandsche uitgave is in voorbereiding.

Over Zuid-Afrika :

1. George Mc Call Theol, LL. D. *Geschiedenis van Zuid-Afrika*. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1897 XV. 492 blz.

Een der bekendste handboeken der Zuidafrikaansche geschiedenis. Betracht groote onpartijdigheid

2. Henri Dehérain. *Le Cap de Bonne-Espérance au XVIIe siècle*. Paris, Hachette et Cie, 1909, VI 256 blz., fr. 3,50.

Zeer degelijk en helder geschreven werk over de eerste jaren der Hollandsche nederzetting aan de Kaap. Zie aan het einde van dit werk ook eene meer uitgebreide bibliographie.

N. B. Voor de aardrijkskundige en geschiedkundige behandeling van onze kolonie in haar geheel verwijzen wij naar het werk van Dr V. Fris, dat thans in voorbereiding is, en eerlang door het *Willemsfonds* en het *Vlaamsch Handelsverbond* zal worden uitgegeven.

INHOUD.

N. B. *De platen werden ons welwillend afgestaan door de* « Expansion coloniale », *geïllustreerd maandschrift, Brussel.*

Gerard Ceunis, H. Coopman Thzn.; Arthur H. Cornette; Ellen Corr; René De Clercq (*Halewijn*); Richard De Cneudt; H. De Hoon (*Gebruik der Nederlandsche Taal voor het Gerecht; Noodtoestand*); Carlo de Jans; Frans Delvaen (overzichten der Duitsche letterkunde); Pol de Mont (*Albrecht Rodenbach; Onze Kunstenaars en ons Volk*); H. De Quécker; Lodewijk De Raedt (*Een economisch Programma voor de Vlaamsche Beweging*); André De Ridder; Alberik De Swarte (*Internationalisme*); Louis Franck; Paul Fredericq (*Thorbecke voor 1830; De Toekomst van Zuid-Afrika in den strijd tegen de Engelsche invloeden*); Leo Fredericq (*Zelfverminking, Gifslangen, Mimetismus; De wetenschappelijke Arbeid van Pasteur*); Victor Fris (*De Slag bij Gaver; Stropdragers*); Anna Germonprez; A. Hans; Julius Hoste Jr; Jan Jans (*Teil Uilenspiegel*); Lambrecht Lambrechts; A. Lodewyckx (*Onze Taal in Zuid-Afrika; Katanga*); D. Logeman-Vander Willigen; Virginie Loveling (*Meester Neirinck*); Jef Mennekens; August Monet (*Leven in 't Verleden*); Ferdinand Rodenbach; G. J. Rive (*De nationale Organisaties der Slaven en Duitschers in Bohemen*); Max Rooses (*De Vlaamsche beweging in 1905, Jan Van Rijswijck*); Maurits Sabbe (*Een Schutsgeest; De Filosoof van 't Sashuis; Vlaanderens muzikale Wedergeboorte*; overzichten der Nederlandsche letterkunde); Arnold Sauwen; Leo Steppenbach; J. M. Thomissen (*Ada Negri*); Felix Timmermans en Frans Thiry; J. Van der Ghinst Jr (*Zeven onuitgegeven Brieven van Multatuli*); Herman Van der Linden (*Willem De Zwijger*); Emiel Van der Straeten, O. Van Doorsselaer; Florimond van Duyse (*Hendrik Waelput*); L. Van Keymeulen (*Grazzia Deledda*); Edmond Van Offel; Eugeen Van Oye (*Baider's Dood*); Leo Van Riel (overzichten der Fransche letterkunde); Jan van Rijswijck; Gust van Roosbroeck (*Nietzsche*); Alfons van Werveke; Marie van Zadelhoff-Minnaert (*Het Volk der Friezen*); Jozef Vercoullie; Rafaël Verhulst; Myra Verhuyck; Frans Verschoren (*Wereldkampioen; Dompelaars*); Leonard Willems.

Voor den nieuwen jaargang liggen o. a. bijdragen gereed van Ellen Corr, Franz De Backer, P. De Gottal, H. de Hoon, Pol de Mont, André De Ridder, Gustaaf D'Hondt, Ferd. Rodenbach, Max Rooses, Maurits Sabbe, Lodewijk Scheltjens, Emiel Van der Straeten, H. Van Puymbroeck, H. Van Tichelen, Hugo Van Walden, Marie van Zadelhoff-Minnaert, Edmond Verstraeten, H. F. Wirth, Frans De Wilde, Louis Franck, Lod. van Mierop, J. Vercoullie.

DE UITGEVER.

Inschrijvingsbewijs,

te frankeeren met 1 c. en te zenden aan

DEN NEDERLANDSCHEN BOEKHANDEL, 50, St.-Jacobsmarkt,
ANTWERPEN.

Ondergeteekende abonneert zich op het tweemaandelijksch tijdschrift DE VLAAMSCHE GIDS, *aan 12 fr. per jaar, betaalbaar in 2 gedeelten : 6 fr. bij verschijniug der eerste aflevering (1n Januari 1912) en 6 fr. bij verschijning der vierde (1n Juli 1912).*

(*) *Hij verlangt daarenboven de 7 verschenen jaargangen aan 10 fr., kosten van verpakking inbegrepen.*

(*Naam*) ...

(*Adres*) ....

(*) Doorhalen wat niet verlangd wordt.

De Nederlandsche Boekhandel,

St.-Jacobsmarkt, 50.

ANTWERPEN.

LIJST DER UITGAVEN VAN HET WILLEMS-FOND

sedert 1908.

1908. 291. *De Schoolverwoesting in België* (Jul. Vuylsteke-fonds Nr 5) . . . . 0.'

292. *Vlaamsch België sedert* 1830, 3e deel 1e stuk, (V. De Hoon-fonds, Nr 3) . . . . 3..

293. Paul Fredericq, *Schets van eene geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 2e deel (V. De Hoon-fonds) 3

294. *Verslagen over het bestuurjaar* 1908 (58e jaar)

1909 295. Paul Fredericq. *Uit de Geschiedenis van Willems-fonds en Davids-fonds* (Jul. Vuylsteke-fonds Nr 6) . . . . 0.

296. *Wetten en ambtelijke schikkingen betreffende de Nederlandsche taal in België* (Nr 149).

297. *Vlaamsch België sedert* 1830, 3e deel, 2e stuk (V. De Hoon-fonds, Nr 3) 4

298. Paul Fredericq. *Schets van eene Geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 3e deel. (V. De Hoon-fonds) . . . . 4.

299. *Verslagen over het bestuurjaar* 1909 (59e jaar)

1910. 300. Maurits Sabbe. *De Filosoof van 't Sashuis*. Const. Van Buggenhaut. *De Wondernacht* (Nr 150) 1.

301. *Bloemlezing uit Jan Van Rijswijck's Werken* (Jul. Vuylsteke-fonds, Nr 7). . . . . 0.

302. V. Fris. *Vlaanderen omstreeks* 1530 (Jul. Vuylsteke-fonds, Nr 8) . . . . 0.

303. *Verslagen over het bestuurjaar* 1910 (60e jaar).

1911. 304. *Vlaamsch België sedert* 1830, 5e deel. (V. De Hoon-fonds, Nr 5) . . . . 3.

305. J. J. Hof. *Geschiedenis der Luchtscheepvaart* (Nr 152) . . . . 1.

